

Republica Moldova: probleme cheie și priorități strategice pentru dezvoltarea economiei naționale

- Macro-stabilizarea și creșterea economică, tactici și strategie
- Concepția strategiei economice a Moldovei pe perioada de tranziție
- Probleme cheie ale economiei naționale
- Priorități strategice de dezvoltare
- Anexe

Chișinău – Iulie, 1997

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE - 4

**PARTEA 1. MACROSTABILIZAREA ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ. TACTICI ȘI STRATEGIE -
EXPERIENȚA CELOR ȘASE ANI DE REFORME - 5**

**PARTEA 2. CONCEPȚIA STRATEGIEI ECONOMICE A MOLDOVEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE -
10**

2.1 Viziunea asupra viitorului - 10

2.2 Extinderea și aprofundarea tranziției - 12

2.3 Politici de dirijare a economiei de piață - 12

*2.4 Cadru conceptual: rolul politicii economice guvernamentale
în economia de piață - 13*

PARTEA 3. PROBLEME CHEIE - 16

3.1 Ordinea de drept și rolul statului în promovarea reformelor - 16

3.2 Geo-politica Moldovei – avantaje și constrângeri - 18

3.3 Pericole pentru securitatea economică a țării - 26

*3.4 Privatizarea, reforma întreprinderilor și restructurarea
sectorului energetic - 28*

3.5 Sistemul bancar - 35

3.6 Reforma agrară - 38

3.7 Reforma sectorului social - 46

3.8 Gender în dezvoltare - 52

3.9 Mediul înconjurător - 54

3.10 Aspectele regionale ale dezvoltării țării - 57

PARTEA 4. PRIORITĂȚI STRATEGICE DE DEZVOLTARE - 59

4.1 Moldova și arhitectura Europei în sec. XXI - 60

4.2 Obiectiv strategic și priorități - 60

4.3 Scenarii pe perioada apropiată - 63

ANEXE - 67

Anexa A. Moldova într-un mediu geo-politic în tranziție - 67

Anexa B: Analiza procesului de reformă - 75

Anexa C. Unele direcții pentru studiul în continuare - 119

Anexa D. Diagrame și tabele - 123

CUVÂNT ÎNAINTE

În anii 90 Republica Moldova parcurge transformări sistemice: afirmarea tânărului stat, democratizarea societății, și, în același timp, tranziția către economia de piață. Tot mai frecvent apar următoarele întrebări: **ce fel de stat, societate, economie noi încercăm să construim?** În mare, răspunsul la aceste întrebări poate fi găsit în noua Constituție a Republicii Moldova (1994). Detaliile sunt expuse în legile aprobate de către Parlament și programele de activitate ale Guvernelor.

Economia deține locul întâi în atenția societății. În general, putem afirma, că etapa inițială a reformei a fost completată în următoarele elemente cheie: (i) stabilizarea macroeconomico-financiară; (ii) liberalizarea prețurilor, comerțului și activitatea întreprinderilor; (iii) modificările instituționale. De pe această platformă Moldova a pășit în 1995 spre etapa de restructurare a economiei naționale, care fusese pronosticată să rezulte într-o creștere anuală a PIB-ului de 3-4%. Însă aceasta nu s-a adevărat. Eșecul neașteptat al anului 1996 (PIB a scăzut cu 8%, deficitul bugetului a crescut până la 10,3%, iar balanța comercială a alcătuit 17,4% din PIB) a reprezentat o avertizare serioasă cu privire la pericolul tergiversării promovării reformelor, care rezultă din interese economice și politice contradictorii.

A apărut problema corelației între tactici - acțiuni imediate și strategie (**în ce mod de trecut de la tactici de supraviețuire la strategia de dezvoltare?**), necesității unui consens în societate și în voință politică pentru a asigura integritatea și continuitatea reformei. Spre deosebire de stabilizarea macroeconomico-financiară care a fost atinsă după 1993, în special în rezultatul eforturilor întreprinse de Banca Națională a Moldovei și Ministerul de Finanțe, procesul restructurării economiei naționale este mai profund și de lungă durată, deoarece el include atât sectorul economiei reale, cât și cel social. Acest proces va avea nevoie de cel puțin 10-15 ani, pentru a restructura ramurile economiei și întreprinderile (producția, tehnologiile, resursele umane), a renaște infrastructura, și pentru a realiza reforma sferei sociale. Luând în considerație cele menționate, a fost nevoie de a elabora o orientare a strategiei Moldovei pe viitorul apropiat, care ar asigura interesele naționale, lucrul în comun al Președinției, Parlamentului și Guvernului.

Prezentul raport a fost conceput ca o dezvoltare a celor expuse în “**Analiza generală a situației macro-economice curente (la începutul anului 1997)**”, CISR, martie 1997. Scopul este de a reflecta probleme cheie cu care se confruntă în prezent economia națională a Moldovei și de a identifica pe această bază prioritățile strategice ale dezvoltării durabile a țării, treaptă necesară în elaborarea “**Strategiei de Dezvoltare**” pe termen mediu până în 2005.

Raportul a fost pregătit de către experții CISR: *Andrei Cantemir, Anatol Gudim, Alexandru Munteanu, Oleg Petrușin, Octavian Șcerbațchi, Octavian Șofranksy, Vadim Bulan*, cu concursul consultanților naționali (*Pavel Cojuhari, Victor Moroz, Zahar Olărescu, Nadejda Șișcan, Victor Zubarev*) și al consultanților din partea PNUD (*Brian Van Arkadie și Gabriele Muzio*). Prețioasă pentru proiect s-a dovedit a fi colaborarea cu *Jože Mencinger* (Institutul Economic, Slovenia). Au fost utilizate materialele Ministerului Economiei și Reformelor, Băncii Naționale a Moldovei, Ministerului Finanțelor, Ministerul Privatizării și Administrării Proprietății de Stat, Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Departamentului Statisticii.

Materialele raportului sunt oferite pentru discuție, ele reflectă ideile elaboratorilor proiectului “Strategie pentru dezvoltare” și nu constituie poziția oficială a Guvernului, a PNUD-Moldova sau a Băncii Mondiale.

PARTEA 1. MACROSTABILIZAREA ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ. TACTICI ȘI STRATEGIE - EXPERIENȚA CELOR ȘASE ANI DE REFORME

În procesul de tranziție de la economia centralizat-planificată la economia de piață sunt implicate cca. 30 de țări din Europa și Asia. Moldova este una din ele. Drept punct de pornire pentru perioada de tranziție se ia de regulă anul 1989 (începând cu Polonia), deși tentative de a reforma economiile socialiste au loc începând cu anii 60.

În Moldova, după cunoscutele procedee ale perioadei de “perestroika” din fosta URSS (cea mai radicală fiind “Legea privind întreprinderea de stat”, 1988), au fost elaborate și aprobate de către Parlament (Sovietul Suprem al RSSM) mai întâi “Concepția de trecere la economia de piață dirijată” (1990), apoi “Programul de tranziție la economia de piață în RSS Moldova” (1991), în care a fost exprimată speranța, că “calea extrem de dificilă de tranziție la piață se preconizează a fi trecută într-o perioadă minimă posibilă, de cca. 1,5-2 ani”.

Pronosticul s-a dovedit a fi departe de realitate. De atunci au trecut 6 ani, și cu participarea a doi președinți, două parlamente și 6 guverne a fost acumulată o anumită experiență în promovarea reformelor: inițial la etapa de selectare a căilor și metodelor de **liberalizare a economiei**, apoi, din anul 1993 (în colaborare cu FMI și BM), – orientându-se spre scopul primordial de asigurare a **stabilizării macroeconomice și reforma proprietății**.

Caracterul dificil al condițiilor inițiale de promovare a reformelor în prima jumătate a anilor 90 s-a manifestat pentru Moldova în ruperea bruscă a ei de complexul economic al fostei URSS, aflat în stare de dezintegrare, majorarea prețurilor la agenții energetici și materii prime importate, scumpirea transportului și pierderea piețelor tradiționale.

Au avut loc și erori subiective, estimări eronate a perspectivelor. Estimarea în exces a bogăției resurselor naționale și potențialului statutului nou primit ca stat suveran, au generat iluzia unei integrări rapide în Europa și pe această bază a creșterii economice.

Totuși către mijlocul anilor 90 a fost atins scopul de bază al perioadei inițiale a reformelor: **economia Moldovei a devenit preponderent de piață, transformarea ei a primit un caracter ireversibil**. Cu diferite performanțe reformele au fost întreprinse în 6 blocuri:

- stabilizarea financiară (stabilitatea monedei naționale, comprimarea inflației, reducerea deficitului bugetar);
- deetatizarea proprietății, transformarea întreprinderilor în societăți pe acțiuni și privatizarea lor în masă (în special contra bonuri);
- liberalizarea prețurilor, comerțului interior și anularea distribuirii centralizate a resurselor;
- liberalizarea comerțului exterior;
- protecția socială a populației;
- crearea suportului cadrului legislativ și structurii instituționale a economiei de piață.

Deși s-a făcut simțită lipsa unei concepții integrale, totuși conținutul acțiunilor reformatorii au respectat o anumită consecutivitate și logică, bazându-se de regulă pe experiența altor țări, cu luarea în considerație a condițiilor locale. În aceste circumstanțe nu s-a reușit de a evita greșeli, tergiversări, lipsa de coordonare.

Ca **rezultate pozitive** ale etapei inițiale a reformelor pot fi calificate următoarele:

- elaborarea cadrului legislativ (peste 400 legi și acte normative);
- crearea economiei bi-sectoriale, sporind cota sectorului privat până la 45-50% din PIB;
- stabilitatea monedei naționale și crearea mediului favorabil inflației joase (1,18% – media lunară în 1996 și 1,15% – în ianuarie-mai 1997);
- liberalizarea prețurilor și lichidarea deficitului de mărfuri;
- crearea scheletului structurilor instituționale orientate spre piață (bănci comerciale, bursa de valori, fonduri / trusturi de privatizare și investiții, companii de auditing, leasing, consulting, zone economice libere etc.

Orientarea spre piață a economiei s-a manifestat de asemenea și în creșterea ponderii serviciilor în PIB: de la 17% în 1991 la cca. 30% în 1996.

În general, toate aceste procese au indicat **atingerea de către Moldova a stabilizării macroeconomice, însă în condițiile când declinul producerii nu a fost stopat și s-au înrăutățit brusc indicii sociali ai țării**. Totuși, conform estimărilor unanime din rapoartele anuale ale FMI, BM și BERD (“Transition Report”) încă în anul 1995 Moldova era apreciată mai înalt ca majoritatea țărilor CSI și vecinii săi – România, Bulgaria și Ucraina. Mai mult ca atât, revista “Economist” (martie 1995) a afirmat: “Moldova – este un model al reformării corecte, iar faptul că ea este o țară compactă, o face drept laborator pentru reforme perfecte.”

După cum s-a dovedit ulterior, aceste aprecieri fuseseră întrucâtva exagerate. Cauza – caracterul ne-complex al reformelor. Liberalizarea și deschiderea economiei Moldovei, acțiunile de stabilizare din sectorul financiar, activitatea exportatorilor, nu au fost întărite de restructurarea producerii, stimularea investițiilor, reforma sferei sociale. Și principalul – la nivelul întreprinderilor și în ansamblu în stat a apărut un vid al proprietarului. Plus la acestea, peste 40% din PIB a trecut în economia tenebră, fiind de asemenea supus criminalizării.

Ca rezultat, în loc de relansarea pronosticată a economiei statistica oficială a arătat: PIB a scăzut cu 8%, deficitul bugetului de stat – 10,3%, deficitul balanței comerciale – 17,4%. Desigur, că acest declin reprezintă într-un fel o “iluzie statistică”, fiindcă în economia tenebră au circulat conform estimărilor nu ai puțin de 2,5 miliarde lei, fiind remarcată o creștere – în fabricarea de produse alimentare, materiale de construcție, în transporturi, construcția de locuințe, servicii.

Criza bugetului de stat cauzată de colectarea insuficientă a taxelor, acutizarea problemei achitării salariilor și pensiilor, cât și plăților pentru resursele energetice, înrăutățirea generală a calității vieții populației au impus lansarea începând cu ianuarie 1997 a unui complex de măsuri urgente, expuse în Decretul Președintelui P. Lucinschi “Cu privire la măsurile urgente de ameliorare a situației social-economice” (22 ianuarie 1997) și în Programul de activitate al Guvernului (prim-ministru dl. I. Ciubuc). Au fost obținute anumite rezultate: ameliorarea colectării taxelor, reducerea restanțelor la salarii și pensii, intensificarea controlului vamal, etc. Însă situația se redresează lent.

Care sunt cauzele? Evident, că **economia era “suspendată”**. Stabilitatea macroeconomică, financiară nu poate fi menținută la infinit doar bazându-se în special pe reglementarea dură a masei monetare. Drept confirmare servește colapsul economiei Bulgariei în anul 1996 și a Iugoslaviei – în 1995. De aici reiese, că inflația joasă și moneda stabilă reprezintă doar ținta primară a politicii economice. În condițiile recesiunii continue din producție sectorul financiar nu poate fi viabil - este imposibil de a depăși deficitul bugetar sau de a potoli foametea investițională. Deci, nu poate fi atinsă ameliorarea situației financiare a întreprinderilor, inclusiv disponibilitatea mijloacelor circulante necesare și a nivelului suficient de rentabilitate.

Cu toată certitudinea remarcăm, că s-a acutizat problema **corelației între strategie și tactici în promovarea reformelor**. În circumstanțele problemelor arzătoare se solicită aplicarea “managementului de criză” (lichidarea datoriilor statului la pensii și salarii, noi tarife la energie, etc.). Actualmente, începând cu “valul doi de reforme” **nu se mai poate tergiversa în continuare soluționarea unor probleme profunde, cheie:**

- restructurarea întreprinderilor, ramurilor și sectoarelor economiei naționale, inclusiv industriei – în cadrul noii politici industriale, agriculturii – activizarea reformei agrare, infrastructurii productive (energetica, transportul și telecomunicațiile) – pe baza demonopolizării și privatizării;
- atragerea investițiilor străine directe, majorarea acumulărilor interne în scopul investirii;
- susținerea reală de către stat, prin intermediul politicii fiscale și creditare, a antreprenoriatului, a sectorului privat în general;
- reforma sferei sociale.

Soluționarea acestor probleme ar permite **de a trata boala, și nu simptomele**, de a învinge depresia și efectua restructurarea structurală a sectorului economiei reale, de a ameliora viața populației.

Care sunt învățămintele anilor precedenți ai reformei, unde e necesar de a face corecții ?

Concluzia de bază – în Republica Moldova s-a manifestat voința politică a autorităților, partidelor și organizațiilor obștești, susținerea din partea majorității populației a transformărilor din țară orientate spre piață. Însă rezultatele sociale și economice sunt foarte îngrijorătoare.

Drept confirmare servesc următoarele: includerea Moldovei în categoria “țări în curs de dezvoltare”, scăderea volumului PIB pe cap de locuitor până la 920 dolari SUA în 1995 (Ucraina – 1630 dolari, România – 1450 dolari); simplificarea structurii producției și de-industrializarea țării (cota producției industriale în PIB a fost de 25% în 1996), sortimentul periferic pentru Europa a mărfurilor exportate (majorarea cheltuielilor de energie și materii prime), predominarea importului asupra exportului; reducerea duratei vieții până la 62 ani la bărbați și 70 ani la femei, migrarea semi-ilegală a lucrătorilor în căutarea salariilor înalte în Rusia, Germania, Grecia, refluxul cadrelor calificate din țară.

Actualmente, după 6 ani de reforme, **unele omisiuni** pot fi remarcate:

- inconsecvența, incoerența transformărilor legale și instituționale. Parlamentul nu a reînnoit Codul Civil (aceasta fiind “constituția economică” a țării!), nu au fost definite ramurile și întreprinderile prioritare (facilități fiscale și creditare), antreprenoriatul activează în condițiile lipsei totale a susținerii din partea statului;
- politica de impozitare poartă funcție fiscală vădit deschisă ;
- tergiversarea conectării reformelor la micronivel – restructurarea întreprinderilor a început abia în 1995, însă până acum, în pofida nivelului constant înalt al incapacității de plată a întreprinderilor, nu se utilizează cea mai radicală metodă de restructurare a lor – procedurile de falimentare cu divizarea întreprinderilor în unități mai mici și vânzarea unei părți a activelor lor (clădiri, utilaj, transport) business-ului mic;
- subestimarea importanței politicii antimonopol și protecției concurenței;
- lipsa acțiunilor în vederea consolidării bazei economice ale autoadministrării locale (bugetele locale, proprietatea municipală);
- distanțarea sferei bancare de la necesitățile sectorului economiei reale (lipsa băncilor specializate, neparticiparea băncilor în restructurarea întreprinderilor);
- lipsa politicii de stat în ceea ce privește plasarea în câmpul muncii, cât și egalarea, ineficiența sistemului protecției sociale a populației.

În condițiile, când relansarea creșterii economice, atât de așteptată în Moldova (ca și în alte țări ale CSI), nu are loc, în pofida succeselor certe vizând controlul asupra fluxurilor financiare, *se amplifică presiunea asupra Guvernului cu cerințe de a revedea ideologia reformelor* în ceea ce privește politica monetară, privatizarea, relațiile funciare etc.

Această presiune vine, în primul rând din partea agenților economici, pentru care perioada de stabilizare fără o creștere reală este foarte dificilă (lipsa creditelor ieftine pentru re tehnologizarea producerii și modernizarea mijloacelor circulante impune utilizarea barterului). În al doilea rând, din partea sindicatelor și partidelor politice, care tind să-și consolideze pozițiile prin intermediul “criticii fără compromise” a acțiunilor puterii executive în perioada depresiei post-stabilizatorii și a dificultăților de ordin social.

Stabilitatea politică, continuitatea și previzibilitatea cursului de reforme – este condiția necesară pentru asigurarea unei creșteri economice. Și vice-versa, perspectivele difuze ale strategiei economice, care s-au manifestat în perioada anterioară alegerilor prezidențiale din 1996, și apărut din nou în preajma alegerilor parlamentare (din februarie 1998), exercitând repercusiuni extrem de negative asupra factorilor interni (nihilismul legal, motivările antifiscale) și externi (relațiile cu FMI, BM etc.) de dezvoltare a țării.

Actualmente în Moldova se manifestă *trei modele de bază de relansare a creșterii*: guvernamentală, consolidată prin memorandumurile cu FMI și BM – trecerea la restructurare pe baza liberalizării și macrostabilizării; radical-de stânga – cu caracter inflaționist, ce sugerează “emisii monetară, însoțită însă de un control dur asupra fluxurilor financiare în interesele producției și populației”; și în final, a treilea – a “creșterii amânate” – de încetinit, de a ținut de la ritmurile și direcțiile aprobate de reforme, de a aștepta niște vremuri mai bune (?). Ultimele două concepții sunt similare în ceea ce privește neacceptarea “ultimatumurilor” organizațiilor financiare internaționale, mizând totuși pe un ajutor din exterior, însă din alte direcții.

Estimând validitatea colaborării Moldovei cu FMI și BM trebuie de luat în considerație, că ea depășește cu mult cadrul unor simple relații financiare – obținerii “banilor vii” pentru buget și “banilor ieftini și extinși” sub formă de împrumuturi pentru proiecte concrete (ajustări structurale, dezvoltarea sectorului privat etc.).

Calitatea relațiilor cu organisme financiare internaționale impulsionează nu numai extinderea încrederii generale ale ONU și Comunității Europene în Moldova, dar la fel “rating-ul creditar” al țării, perspectivele venirii partenerilor străini.

Nu întâmplător băncile străine, companiile de asigurare, investiționale și altele, se orientează în acțiunile lor la argumentul “FMI-aprobă destinațiile” – adică țări aprobate și susținute de FMI. Este semnificativ faptul, că anume după 1993, când Moldova a obținut acces la finanțare externă și a început reformele, poziția sa în rating-ul riscurilor politice și economice s-a ameliorat brusc.

Așadar, conform estimărilor efectuate de analiști ai 44 bănci cu renume din lume și publicate în “Euromoney” (martie 1997), Moldova a fost clasată pe locul 100 din cele 179 țări, conform calității factorilor dezvoltării economice, depășind majoritatea statelor CSI, inclusiv Ucraina.

Demararea prematură a campaniei electorale parlamentare (mijlocul anului 1997) a paralizat acțiunile Parlamentului și Guvernului în vederea promovării reformelor. Ca rezultat Președintele țării dl Lucinschi a fost nevoit să se adreseze parlamentarilor la 27 iunie 1997 cu o notă dură solicitând legislativului intensificarea activității sale pentru a scoate blocajul de pe formarea bazei legislative a “valului doi” de reforme. Aceasta se referă în special la *restructurarea producerii*

(vizând cumpărarea-vânzarea pământului, gajul și falimentul, demonopolizarea sectorului energetic), **la sfera socială** (reforma pensiilor), la **reforma administrativ-teritorială**, orientată spre standardele europene ale autoadministrării locale (Carta de la Strasbourg din 1967). A fost numit și prețul chestiunii în cauză – nu vor fi primite în a doua jumătate a anului 1997 credite din exterior în sumă de 143 milioane dolari SUA, vor fi distruși pilonii macrostabilizării (deprecierea leului moldovenesc, creșterea prețurilor etc.), se va agrava tensiunea socială. Drept consecință – criza Parlamentului și Guvernului, alegeri parlamentare anticipate.

Estimând importanța situației curente, este important de reținut caracterul ciclic al reformelor, care se observă în Moldova de la începutul anilor 90: accelerare-încetinire-accelerare etc. Cele mai bune rezultate în promovarea reformelor au fost atinse la începutul acestei perioade, apoi în aprilie 1994 – iunie 1995, în condițiile coordonării acțiunilor Președinției, Parlamentului și Guvernului.

Următorul **“ciclu al stabilității politice” este posibil în ani 1998-2000**, când Președintele, Parlamentul și Guvernul vor activa în regim constructiv, fără interferențe electorale. Însă pentru aceasta anume în 1997 trebuie de consolidat strategia reformelor în domeniul legislativ (Codul Civil, Codul Fiscal, pachetul legilor vizând reforma socială) și organizațional.

De aceea, reieșind din interesele țării și **sprijinindu-ne pe Constituție, este necesar de activizat rolul statului** în următoarele domenii atribuite lui de către legislația în vigoare: politica bugetară, dirijarea proprietății de stat (inclusiv în întreprinderile privatizate), restructurarea întreprinderilor industriale și crearea structurilor noi în sectorul agrar, atragerea investițiilor străine pe baza de tender, realizarea proiectelor finanțate de BERD, asigurarea achiziționării producției pentru necesități sociale, restructurarea organizațională a învățământului și ocrotirii sănătății, reglementarea utilizării resurselor naturale și protecția mediului înconjurător, anihilarea criminalității economice, protecția proprietății și averii cetățenilor, creșterea calificării aparatului de stat.

În majoritatea direcțiilor sus-menționate ar putea fi utilizată mai eficient asistența tehnică (în 1996 au fost realizate 89 de proiecte în sumă de 42,2 milioane dolari SUA), acordată Moldovei de către Comunitatea Europeană (proiectele TACIS), guvernele SUA și Germaniei (USAID, GTZ), Programele de dezvoltare ale ONU (UNDP).

În acest sens este important de a nu pierde ritmul, la fel și viziunea de perspectivă chiar și în perioada pasivității preelectorale a Parlamentului. Dacă de abordat problema utilitar, atunci legătura dintre tactici și strategie pe termen mediu va fi reflectată deja la formarea structurii și indicatorilor bugetului pe anul '98 (bugetul curent și bugetul de dezvoltare; limitele cheltuielilor, nivelele minime ale veniturilor, limitele împrumuturilor externe și interne), care formează pragurile securității economice a țării.

Și în final, deoarece anume în perioada preelectorală se activează gândirea socială (“Ce fel de stat, economie, societate noi construim?”) este important de a convoca discuții constructive pe problemele statalității, stabilirii societății civile și reformării economiei, de a crea o platformă intelectuală pe o perspectivă imediată.

PARTEA 2. CONCEPȚIA STRATEGIEI ECONOMICE A MOLDOVEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE¹

Formularea unei strategii economice invocă elaborarea unor liniiamente generale pentru promovarea în continuare a politicilor, în contextul unor opțiuni deschise pentru economie, pe termen mediu și lung. În cazul curent al Moldovei aceasta impune răspunsul la trei seturi de întrebări corelate între ele:

- care este viziunea pe termen mediu asupra economiei Moldovei?
- cum poate tranziția să fie extinsă și adâncită printr-o metodă deja aprobată și coerentă de a crea condiții pentru implementarea viziunii? și
- care este setul de politici cel mai potrivit dezvoltării economiei de piață ce se lansează (adică dirijarea economiei post-tranzitorii)?

2.1 Viziunea asupra viitorului

Într-o societate ce trece printr-un proces de schimbări profunde, multe aspecte ale viitorului vor fi evident incerte. De aceea, stabilirea scopurilor detaliate pentru o dezvoltare pe un termen mai îndelungat pare a fi un exercițiu glisant. Oricum, anume din cauza incertitudinilor și nesiguranței ce afectează diferite grupuri sociale în acest sens ar fi foarte util de a ajunge la un consens în ceea ce privește scopurile cheie pentru viitor. Conștientizarea și acceptarea de către societate a greutăților iminente procesului de transformare este mai probabilă în cazul, în care există o înțelegere largă și încredere în rezultatele pozitive așteptate de pe urma sacrificiilor curente.

O schiță inițială privind reperele posibile pentru o viziune asupra viitorului Moldovei ar putea adresa următoarele întrebări:

Care va fi locul Moldovei în economia globală?

Răspunsuri posibile:

- Moldova va profita de avantajele poziției sale geografice pentru a intensifica relațiile comerciale pe piețele tradiționale ale fostei URSS și penetrării pe piețele din Europa Centrală / Occidentală și din Orientul Mijlociu;
- fiind o economie relativ mică, Moldova are nevoie de comerț și va avea deci o rată înaltă a comerțului exterior față de PIB;
- de aceea ea va căuta o nișă în economia internațională dezvoltându-și capacitatea de a se acomoda rapid la oportunitățile ce apar pe piețele internaționale;
- Moldova va continua să-și mențină legăturile geografice cu Estul însă de asemenea își va adânci conexiunile sale economice și sociale cu Vestul.

Care vor fi implicațiile poziției internaționale a Moldovei pentru economia națională?

- noi aspecte ale specializării exportului vor apărea în urma reacțiilor întreprinderilor la inițiative;

¹ Capitol scris de către prof. Brian Van Arkadie (consultant PNUD)

- Moldova va avea nevoie să se concentreze asupra dezvoltării exportului agricol de înaltă valoare (inclusiv vinurile) către piețele din regiune și în afara ei – în cazul în care vor fi implementate politici corecte, va fi atinsă o creștere continuă a exporturilor agricole și prin intermediul unei crescânde sofisticări, valoarea mărfurilor exportate trebuie să se majoreze, stabilind fundamentul pentru creșterea veniturilor gospodăriilor;
- Moldova de asemenea va dezvolta exporturile industriei ușoare, inițial pe baza costului mic al forței de muncă, și tot mai mult pe baza investițiilor în capitalul uman – participanții în procesul economic trebuie să înțeleagă tot mai bine oportunitățile și avantajele piețelor internaționale și politica statului trebuie să se concentreze asupra competitivității internaționale.

Care va fi rolul guvernului în economie?

- producția de mărfuri va deveni predominant privată;
- guvernul va fi responsabil de (i) menținerea cadrului legal în care operează întreprinderile, inclusiv măsurilor de promovare a concurenței; (ii) asigurarea stabilității fiscale și monetare; (iii) dirijarea regimului de taxe și de comerț exterior în așa mod care ar stimula promovarea eficienței și creșterii exportului;
- guvernul va fi de asemenea responsabil de investițiile în infrastructură (bunurile publice) și de acordarea serviciilor sociale de bază, și în acest scop el va trebui să dezvolte un program pe termen mediu de cheltuieli publice și investiții publice;
- sectorul agricol va fi susținut simultan de servicii private competitive și de suportul public.

Care va fi forma de organizare a întreprinderilor?

- va fi un șir de întreprinderi mici, medii și mari în industrie, agricultură și servicii, incluzând deținerea în proprietatea individuală și familială a firmelor mici și proprietate acționară la întreprinderile mai mari;
- va fi o evoluție a structurii proprietății, cu o inegalitate crescând, pe măsura în care managerii/antreprenorii ce obțin succese vor avea de câștigat de pe urma business-ului cu succes pe de o parte și eșecurilor eventuale în caz de insucces (această inegalitate va fi justificată dacă ea va contribui la o creștere frumoasă, care la rândul său poate menține nivelele crescânde ale salariilor);
- agricultura va dezvolta un model divers al mărimii întreprinderilor, în măsura în care sectorul se adaptează la mediul pieței în condițiile mediului de piață deținând pământul în proprietate privată, inclusiv gospodării agricole de mărime mare și medie, cât și multe parcele mici ale gospodarilor.

Ce fel de structură socială va apărea?

- creșterea economiei de piață va genera discrepanțe semnificative în venituri și bunuri – extremități ce vor fi evitate prin ajutorarea muncitorilor și gospodăriilor de la sate să-și sporească productivitatea și să promoveze echitatea prin intermediul unei structuri progresiste a taxelor;
- structura socială și acordarea serviciilor sociale se va dezvolta în direcția modelului vest-european, care presupune garantarea de către stat a unui minim de servicii sociale și

de venit familial , la rând cu serviciile sociale private, asigurările și o dispersie a venitului și averii ce reflectă dinamica economiei de piață în curs de dezvoltare.

2.2 Extinderea și aprofundarea tranziției

Deși ar fi util de a descrie o viziune asupra viitorului, în economia de piață rezultatele reale sânt obținute ca urmare a investițiilor decentralizate și deciziilor de producție ale multor actori din economie. Totuși, actorii din economie reacționează la semnalele pieței cu un accent instituțional specific. La moment, economia se află în declin, sau din cauza că instituțiile respective nu au fost create, sau reformele implementate au suferit eșec în generarea beneficiilor la care s-a sperat.

Strategia va trebui să identifice acele domenii în care reformele ulterioare sunt necesare pentru a impulsiona eficiența segmentelor de piață, în particular pentru a asigura baza instituțională mișcări rapide de mai departe după stabilizare, fiind însoțită de o contractare în majoritatea sferelor de activitate economică, spre o perioadă de creștere economică viguroasă. Aceasta ar putea să includă următoarele:

- (i) pași în continuare în vederea ameliorării instrumentelor politicii macroeconomice (în particular reforma fiscală, care ar reduce presiunile asupra politicii monetare, permițând o reducere a ratelor reale ale dobânzii și reducând necesitățile de a face împrumuturi externe); și
- (ii) pași pentru a consolida proprietatea asupra întreprinderilor, a încuraja un ritm mult mai mare de restructurare a întreprinderilor conform cerințelor pieței, și a expune mai direct managementul întreprinderilor la stimulentele și sancțiunile pieței (riscurile și premiile).

2.3 Politici de dirijare a economiei de piață

Pe măsura în care reformele sunt implementate cu succes, orientarea mentalității guvernamentale trebuie să se deplaseze tot mai activ spre exercitarea sarcinilor de dirijare a dezvoltării accelerate în condițiile noii economii de piață.

O problemă specifică a strategiei de tranziție a Moldovei reiese din natura dualistă a tranziției: Moldova se deplasează de la o economie centralizată de comandă spre o economie de piață decentralizată; și de asemenea, fiind o economie mică care are nevoie să efectueze operațiuni de comerț, după ce anterior era total integrată în economia Uniunii Sovietice, – caută să definească o nouă nișă în economia globală.

De aceea, orientarea centrală a strategiei trebuie să fie identificarea politicilor și instituțiilor necesare pentru promovarea creșterii exportului și acces eficient la know-how-ul internațional. Aceasta rămâne a fi un obiectiv important al politicii economice, chiar și după ce “tranziția” este finalizată.

2.4 Cadrul conceptual: rolul politicii economice guvernamentale în economia de piață

Pare a fi util de a începe analiza concepției “strategiei” prin abordarea unui paradox aparent: strategia intenționează să plaseze Moldova ca participant eficient al economiei de piață globale. Principiul fundamental al economiei de piață constă în aceea, că deciziile economice sunt luate de către agenții economici (muncitorii, consumatorii, întreprinderi), care iau deciziile conform propriilor lor percepții vis a vis de oportunitățile pieței. Rezultatul economiei naționale reflectă suma totală a acestor decizii decentralizate: prin urmare “strategia” națională devine suma totală a strategiilor individuale. În ce sens guvernul posedă o “strategie”?

Nu există un răspuns simplu la această întrebare. O listă minimală a componentelor responsabilităților guvernului de a promova dezvoltarea ar putea conține următoarele:

- (i) într-o economie de tranziție, sarcinile primare ale guvernului includ pași în vederea creării aranjamentelor instituționale în cadrul cărora ar putea opera piețele, ceea ce în special implică scoaterea controlului asupra **piețelor de muncă și de mărfuri** (libera mișcare a forței de muncă; prețuri nesubvenționate, determinate de piață din cadrul piețelor competitive) și crearea condițiilor pentru operarea eficientă a **piețelor de capital** (definirea drepturilor de proprietate și a condițiilor în care este transferat controlul asupra proprietății);
- (ii) programarea sistematică a acelor servicii, pe care statul continuă să le acorde (în special serviciile sociale și de infrastructură);
- (iii) guvernul va administra propriile finanțe în așa fel, încât să mențină în ordine condițiile în care pot opera piețele, eventual cu distorsiuni minimale.

În contextul acestei viziuni asupra rolului statului, strategia trebuie să definească programele/politicele pe termen mediu necesare în aceste trei domenii.

Totuși, chiar și această listă conține ambiguități și variante complexe. Două domenii cruciale, unde trebuie să fie luate decizii strategice în cadrul acestor trei deziderate, se referă la definiția drepturilor de proprietate și acordarea serviciilor publice.

Drepturile de proprietate și piețele de capital. Drepturile de proprietate sunt strategice fiindcă ele condiționează toate aspectele de operare a economiei, deoarece ele definesc relațiile cruciale ale puterii economice, și dat fiind faptul, că odată alocate, ele pot afecta anumite aspecte ale societății pentru generațiile viitoare. Când se formează de la zero, alocarea titlurilor de proprietate implică considerațiuni complexe de echitate, eficiență și viabilitate politică.

Pentru a ieși din stagnarea economică curentă va fi nevoie de o dezvoltare înaltă a antreprenoriatului – în particular, segmente importante ale sectoarelor înrudite cu comerțul (industria, agricultura și serviciile comerciale) trebuie să intre sub controlul celor care sunt capabili să ajusteze rapid cerințele și oportunitățile la noul mediu economic. Însă, probabil, cel mai dificil aspect, este cum de creat drepturile de proprietate într-o formă care ar maximiza producția antreprenoriatului.

În timp ce există un set de principii destul de clare ce pot fi utilizate pentru a deriva politici cu referință la piețele de mărfuri, sunt multe căi diferite de a defini drepturile de proprietate și a forma piețele de capital. În situația curentă a Moldovei, problema drepturilor de proprietate asupra terenurilor agricole pare să pună întrebări destul de dificile, care până în prezent nu au fost rezolvate nici la nivel de principiu, nici la nivel de practică.

Deciziile strategice în acordarea serviciilor publice. Chiar și în cazul unei intervenții minime din partea statului, el va continua să livreze mărfurile publice, și considerațiunile trebuie făcute asupra eventualei cereri la bunurile publice. La rândul său livrarea de bunuri publice va influența deciziile agenților economici privați (de ex. investițiile în drumuri vor influența atât costurile de transportare, cât și deciziile private privind amplasarea și conținutul activității economice). De aceea, decizia privind investițiile publice trebuie să fie luată atât prin prisma evoluției probabile a economiei, cât și modului de influență a investițiilor publice asupra evoluției situației economice în ansamblu.

În practică, aceasta înseamnă, că strategia ar trebui să conțină:

- (i) sau un program general de investiții publice, sau repere pentru formularea unui asemenea program (care ar fi legat în special de investițiile publice în infrastructura economică), și
- (ii) un set de politici sociale pentru asigurarea unor servicii sociale viabile (asistență medicală, învățământ) și aranjamente potrivite pentru securitatea socială.

Politica macroeconomică. Referitor la politica macroeconomică, problema de bază se referă acum nu atât la menținerea cu orice preț a unui mediu macroeconomic stabil, dar cum de făcut acest mediu consecvent la relansarea din economia reală.

Obiectivul atingerii unui nivel stabil al prețurilor și a unui echilibru monetar și fiscal trebuie să fie explicat și justificat. Însă discuția trebuie să meargă mai departe, explorând în condițiile politicii monetare și fiscale dure, situația cu cheltuielile publice, fluxurile impozitare și monetare, ce ar putea fi orientată mai bine spre promovarea expansiunii economiei reale.

Intervențiile guvernului privind ghidarea pieței. Sunt două argumente generale în favoarea intervenției guvernului în sectoarele producătoare de mărfuri (și de aceea sensibile la decizia vizând piața), care ar justifica o “strategie” a guvernului activ, chiar și în contextul de a susține piața:

- Piețele pot avea distorsiuni, mai ales în cadrul economiei în tranziție, în care instituțiile pieței sunt incomplete. În economiile dezvoltate, teoriile “celui mai bun care este al doilea” sugerează, că atunci când o piață este deformată, distorsiunile pot fi justificate pentru a ajunge la o situație optimală;
- Pot apărea exemple de deteriorare a pieței, când semnalele pieței nu exprimă o măsură corectă a costurilor și beneficiilor (de ex. în cazul bunurilor publice, când statul în consecință intervine puternic).

Aspecte deosebit de complicate pot apărea acolo, unde sunt motive de a considera, că prețurile curente sunt un proroc slab al viitorului. De exemplu, în condițiile crizei economice (depresiei), guvernele multor economii de piață s-au văzut nevoite să ia măsuri de ajutorare a

întreprinderilor, care în caz contrar ar fi dat faliment, presupunând, că ele vor deveni viabile atunci când condițiile generale s-ar ameliora. În economiile de tranziție ale fostei URSS există o situație de depresie generală, așa încât multe întreprinderi ar putea deveni insolabile în pofida potențialului lor de viabilitate mai îndelungată.²

O altă categorie a eșecului în condițiile pieței se referă la argumentele “industrii infantile” privind politica industrială (protejarea sau subvenționarea), bazată pe faptul, că ar fi necesar de a susține costurile învățării comune, căci altfel etapa de “infantilism” nu avea nici o șansă să treacă în adolescență. Similar, dezvoltarea noilor industrii ar putea implica influența unor factori “din exterior” – adică existența unei companii ar putea genera beneficii pentru alte companii, așa încât un grup de companii ar putea fi mai viabile decât ar părăia să fie, dacă s-ar fi aflat în izolare – ceea ce ar putea justifica subvenționarea unităților inițiale.

Dificultatea cu toate aceste argumente în favoarea intervenționismului statului, care duce la aceea, că adepții economiei de piață pure se opun lor, este că ele prevăd o posibilă blocare a intervențiilor de către funcționarii de stat, care la rândul său generează două întrebări: cât de departe este dispus statul să meargă făcând estimări bune privind intervențiile potențiale? Și vor deveni oare asemenea argumente în favoarea intervențiilor o ocazie de subvenționare motivată politic și o acoperire pentru activități subversive? În particular, într-o economie în tranziție, ar putea oare asemenea argumente să fie utilizate în calitate de raționalizare simplă în favoarea returnării reformelor dureroase (de ex. utilizarea argumentelor privind infantilitatea industriei în scopul protejării ei). În timp ce, în principiu, s-ar cuveni de menționat, că intervenția statului este necesară pentru redresarea distorsiunilor, scepticii ar putea să obiecteze, că, chipurile, statul este sursă principală a distorsiunilor, este puțin probabil, că el se așteaptă să facă intervenții raționale.

În discuțiile economiștilor privind rolul statului în dezvoltare multe aspecte rămân a fi nerezolvate atât la nivel de teorie, cât și interpretare empirică. Spre exemplu, nu există un consens privind rolul statului în dezvoltarea Asiei de Est: punctele de vedere variază de la cei, care consideră, că un stat intervenționist a fost crucial pentru succesul Asiei de Est, și cei, care consideră, că aceste țări au avut succese în pofida experiențelor greșite cu intervenția din partea statului.

Concluzia pragmatică ar putea fi următoarea: aspectul intervenției active a statului în economia de piață nu poate fi respins în baza unor argumente *a priori*, însă acele situații concrete trebuie să fie examinate cu atenție, pe baza unor argumente specifice (îngust definite), preferabile unor sugestii generale (larg definite).

În contextul necesității pe termen mediu de a restabili punctul de creștere, orice intervenții ale guvernului în susținerea dezvoltării rapide a întreprinderilor noi orientate spre piață ar trebui probabil să fie centrate asupra promovării exporturilor.

² În literatura de tranziție cazul contra subvențiilor derivă din riscurile de a suferi eșec în încercarea de a impune întreprinderilor o politică bugetară dură. Totuși, trebuie de asemenea de notat, că în economiile de piață mature cu piețe de capital foarte bine dezvoltate, întreprinderile au acces la credite, în cazul în care instituțiile financiare consideră, că problemele cu lichiditatea sunt temporare și situația pe termen lung a companiei este bună

PARTEA 3. PROBLEME CHEIE

Strategia pe termen mediu de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova pe anii 1998-2000/2001-2005 este orientată spre renașterea economiei pe o nouă bază structurală și îmbunătățirea standardelor de trai ale populației. Pentru a atinge acest scop va trebui de soluționat o serie de probleme cheie, care pot fi asociate într-o triadă:

- consolidarea statalității și amplificarea rolului statului în asigurarea securității economice și promovarea reformelor economice;
- restructurarea economiei naționale, inclusiv a întreprinderilor, ramurilor și sectoarelor – industria, agricultura, infrastructura de producție (energetica, complexul de construcții, transportul și telecomunicațiile), sfera socială;
- restabilirea integrității teritoriale și de producție a țării, efectuarea reformei administrative teritoriale și dezvoltarea autoadministrării locale, asigurarea păcii civice și stabilității politice în societate.

3.1 Ordinea de drept și rolul statului în promovarea reformelor

Sistemul economic al Republicii Moldova, ca și al fiecărei țări, este determinat de *normele de drept și structurile create de către stat*. Procesele de formare a Moldovei ca stat tânăr din Europa, tranziția dificilă a economiei spre piață, modificarea programelor sociale determină necesitatea în transformări radicale ale bazei de drept, structurilor legislative, în formele de organizare și control a economiei și sferei sociale. Din partea Președinției, Parlamentului și Guvernului vor fi necesare eforturi mari în vederea depășirii în republică a vidului de drept și organizațional ce s-a format în urma dezintegrării URSS, stabilirii noii ordini de drept, formării structurilor ce reglementează relațiile dintre diferiți agenți economici și populație.

Specificul restructurării în Moldova rezidă în faptul, că ea în primul rând are ca punct de plecare o structură a economiei ce s-a format în condițiile cunoscute de izolare de piața mondială, economie care a fost deformată, cu un grad înalt de monopolizare a producției și circulației, și în care majoritatea produselor industriei prelucrătoare sunt necompetitive.

În al doilea rând, în aceste condiții orientarea la “automatismul” forțelor de piață poate duce la formarea unei structuri deformate a economiei, în care predomină caracterul înalt al consumului, rata scăzută a acumulărilor și investițiilor, cât și predominării în producție și export a produselor “economiei periferice” cu un consum ridicat de resurse energetice și materie primă, ceea ce ar semnifica o deplasare definitivă a Moldovei în categoria țărilor “outsider”. Actualmente asemenea tendințe s-au conturat destul de clar.

În al treilea rând, restructurarea are loc pe fundalul unei criminalizări înalte a economiei, inclusiv a sferei creditar-financiare. Aceasta ar putea complica procesul ameliorării economiei deoarece criminalitatea pătrunde mai întâi în acele ramuri, pe care se mizează la ieșirea economiei Moldovei din criză.

O atenție primordială revine elaborării Codului Civil (cel în vigoare a fost adoptat în anul 1967 pentru o altă orânduire politică și economică) și a altor acte relatate el cum ar fi, Codul Fiscal,

Codul Civil Procesual, Codul Muncii etc. Datorită încorporării și codificării lor, legile lor vor deveni mai concise, va fi depășită incoerența și imperfecțiunea cadrului legal actual, va decade necesitatea în aprobarea multor regulamente, ordonanțe și instrucțiuni.

În genere, există necesitatea de a determina rolul statului ca un moderator al reformelor protecției sociale, ceea ce i-ar permite lui să promoveze mai eficient serviciile sociale grupurilor vulnerabile, reducând astfel din costurile sociale ale reformei. Aceasta este confirmat și de experiența țărilor dezvoltate (Germania, Austria, Suedia, Franța, Israel și altele), ceea ce se manifestă în următoarele situații: instabilitatea sau oscilațiile ciclice ale procesului economic; complementarea produselor oferite de către sectorul privat din contul mărfurilor publice; monopolurile naturale; necesitățile în compensări sociale; fenomene extreme în producție și consum în cazul calamităților naturale.

Este necesar, în particular, de a examina chestiunea privind adoptarea **legii “Despre contribuirea la stabilitate și creșterea economică”** (activează în Germania din 1967), care prevede cerințele către politica economică de stat și metodele de implementare a ei prin intermediul acțiunilor statului în condițiile “supraîncălzirii” conjuncturii – prin bugetul de stat, banca centrală, planul financiar pe termen mediu, programele de investiții etc.

Una din rezervele cele mai importante în asanarea economiei reprezintă creșterea eficienței a Judecătoriei Economice și, în general, **a sistemului de executare a deciziilor judecătorești.**

Astăzi “călcaiul lui Ahiles” pentru Moldova îl constituie capacitatea joasă a **aparaturii de stat.** Periodic se aprobă hotărâri privind reducerea lui. Totuși, principalul pericol acum constă în altceva – în lipsa de prestigiu, în reducerea bruscă a calităților profesionale ale aparatului de stat, și în sfârșit în salariile mici ale funcționarilor de stat, ceea ce-i impune pe mulți dintre ei să ia mită sau să participe ilegală în business.

Aparatul multor organe centrale și locale ale puterii de stat a pierdut, de fapt, trăsătura cea mai principală a mașinii de stat – capacitatea de a pregăti și realiza hotărârile.

Trebuie de început urgent formarea noului corp de conducători cu garanții sociale din partea statului, cu stimulente de a crește și a lucra conștiincios, fiind remunerați conform responsabilităților.

Toate acestea nu exclud necesitatea de a amplifica controlul asupra calității lucrului structurilor curente de conducere și disciplinei lor executive, de a întreprinde acțiuni dure privind combaterea corupției, pentru a reduce dezechilibrul sistemului de stat.

La perfecționarea structurii organizatorice a Guvernului este oportun de a finaliza tranziția de la managementul ramural la managementul corporativ în conformitate cu structura de piață a economiei și noile probleme, cu prevalarea funcțiilor de programare, metodice și de reglementare, exercitate de stat de regulă prin metode economice.

3.2 Geo-politica Moldovei – avantaje și constrângeri

Considerațiuni strategice ...

Republica Moldova este situată la confluența a trei zone geo-politice: Europa de sud-est, Europa centrală și Europa de est. Astăzi procesul de tranziție este pe cale de a reintegra Moldova în spațiul economic european ca parte componentă a sa.

Moldova este o **țară de dimensiuni medii-mijloci**, apropiată ca mărime a teritoriului și populației de Slovacia, Slovenia, Croația, Elveția, Danemarca sau Lituania, și are un potențial comparabil cu aceste țări. Teritoriul ei este mai ușor de administrat în comparație cu marele țări. Densitatea înaltă a populației (127 persoane/km²) și infrastructura dezvoltată asigură un grad înalt de integrare a întregului ansamblu economic și administrativ al țării în bază economică, excluzând tendințele regionaliste.

Moldova se bucură de **avantajul unei vecinătăți non-confrontaționale favorabile cooperării**. Nici Ucraina și nici România nu s-au manifestat ca potențiali agresori ai intereselor Moldovei. Mai mult ca atât, ambele și-au manifestat fidelitatea principiului de stabilitate regională în cursul medierii conflictului din Transnistria. Afinitatea culturală dintre Moldova și România, la fel ca și relațiile moldo-ucrainene multilaterale și verificate în timp împreună cu prezența unor minorități importante de ucraineni în Moldova și moldo-români în Ucraina vor constitui o temelie solidă pentru stabilirea de relații speciale între cele trei țări.

Republica **Moldova se află la intersecția drumurilor ce leagă Balcanii, Europa Centrală și Marea Neagră**. Această situație geografică favorizează Moldova ca o verigă în relațiile economice, dar și politice între Ucraina și România, Polonia și Turcia, Europa Centrală și de Vest – Caucaz. Statutul recent al Moldovei în calitate de avanpost al Uniunii Sovietice poate fi explorat pentru a conecta Rusia cu țările din Balcani, Turcia, Cipru și, de ce nu, Israel. Compania aeriană din Moldova profită deja de așezarea geografică a Moldovei. Astăzi numeroși ucraineni se deplasează în Europa Centrală și de Vest beneficiind de serviciile companiilor moldovene. (vezi Harta 1).

Rețeaua de căi ferate ale Moldovei poate satisface doar într-o mică măsură necesitățile ei³, în schimb rețeaua rutieră este bine dezvoltată și în prezent deservește peste 50% din traficul țării. Moldova nu dispune de acces la mare, în schimb elaborează în prezent un proiect de construcție a unui port pe Dunăre la Giurgiulești. O altă posibilitate ar fi construcția unui port moldovenesc pe teritoriul Ucrainei la Marea Neagră în baza unui acord de arendă a pământului pe termen lung. Un astfel de proiect ar favoriza nu numai deschiderea exportului moldovenesc spre țările din bazinul Mării Negre, Mediterane și altor acvatorii, dar poate fi și un factor de dezvoltare pentru regiunea dunăreană a Ucrainei.

Piața Moldovei, din cauza unor dimensiuni mici (PNB-ul Moldovei a constituit în 1996 doar 2 miliarde dolari SUA.), nu este în măsură de a atrage un flux important de produse pentru consumul intern, dar atunci când un climat investițional favorabil va fi creat, suplimentat de tratate comerciale preferențiale cu vecinii, Moldova poate deveni **locul amplasării unor investiții strategice destinate piețelor din toată regiunea: Bulgaria, România, și chiar Rusia**.

³ Rețeaua feroviară între capitală și extremitățile de sud și de nord a țării are o lungime dublă față de cea rutieră și tranzitează câteva segmente ale teritoriului Ucrainei.

Existența unui exces de forță de muncă⁴ relativ ieftină și bine pregătită ar fi un argument suplimentar în favoarea unei asemenea strategii. Alt avantaj l-ar putea prezenta exportul forței de muncă excesive. Cetățenii Moldovei angajați în străinătate ar deveni o sursă importantă de capital în special pentru investiții.

Populația Moldovei nu este receptivă la tendințele de criminalizare a economiei datorită valorilor morale tradiționale. Acest fapt amplificat de dezvoltarea transparenței în economie și consolidarea statului de drept poate preveni înrădăcinarea unei mafii atotputernice (cum este cazul Rusiei).

Forța de muncă polilingvă a Moldovei⁵ oferă șansa accesului ușor pe piețele regionale.

Constrângerile prezente privind dezvoltarea Moldovei la etapa actuală sunt:

- **prezența trupelor străine pe teritoriul său**, care împreună cu incertitudinea politică a Rusiei descurajează potențialii investitori. În timp ce Rusia continuă să acționeze ca un “frate mai mare”, Moldova dorește să stabilească un nou tip de relații cu această țară și cu alte puteri regionale, cum ar fi Ucraina, Turcia, Polonia și România, bazate pe respect și cooperare reciproc avantajoasă. Aceasta ar împiedica revendicarea posturii de “frate mai mare” în relațiile cu Moldova.
- **subcapitalizarea regiunii** obligă de a căuta investiții străine ca sursa principală de dezvoltare pe termen lung și în acest scop de a crea climatul cel mai favorabil pentru activitatea companiilor străine în Moldova.

... condiții fizice

Înscriindu-se în economia mondială Moldova încearcă să-și pună în valoare avantajele și să depășească deficiențele inerente.

Potențialul economic acumulat, diversificat, structura non-militarizată a economiei, solurile fertile (80% din care constituie cernoziomul - rată-record în Europa), structura integrată unică a agriculturii, industriile ușoare și producătoare de mașini dezvoltate constituie avantajele principale ale Moldovei.

Constrângerile sunt determinate de instabilitatea dinamicii reproducerii produsului social, cauzate de fluctuațiile volumului producției agricole, care numără între 53-54% din PIB; dependența cvazi-totală de carburanții și alte materii prime din import (oțel, produse chimice, 58bumbac); competitivitatea la zi redusă a multor produse finite moldovenești pe piețele occidentale; deficitul de manageri în domeniul comerțului exterior.

De fapt, dependența de agricultură este caracteristica întregii regiuni. Nu numai Republica Moldova produce peste 50% din PIB-ul său în agricultură, ci, la fel, și Ucraina – 39% și România – 20% (cifra este cu siguranță mai mare pentru regiunea românească Moldova).

Două rute strategice traversează Republica Moldova. Prima este coridorul feroviar și rutier Rusia-Balcani la fel ca și conducta de gaz ce alimentează România, Bulgaria și Turcia. Un proiect de perspectivă de legătură între Scandinavia și Balcani este prevăzut de Programul Uniunii Europene privind reconectarea Europei Centrale și de Est.

⁴ În prezent 60% din totalul de circa 2 milioane a populației active din Moldova sunt angajați din agricultură. În următoarele 2-3 decenii, odată cu restructurarea și optimizarea ramurii, peste 1 milioane de persoane vor veni pe piața muncii pentru a-și oferi serviciile în alte domenii.

⁵ Pe lângă limbile română și rusă cunoscute de majoritatea cetățenilor R. Moldova, engleza și franceza sunt vorbite în mod curent de intelectuali, iar ucraineana, bulgara și găgăuza (un dialect al limbii turce) în anumite regiuni ale țării.

Este vorba de **coridorul feroviar și rutier european A-9**. A doua ca importanță rută de tranzit, dar prima pentru traficul intern, este rețeaua Europa Centrală – Marea Neagră care traversează orașele Bălți-Chișinău-Tiraspol. Aceasta, cândva unică rută comercială, este divizată în prezent în trei fluxuri: primul – prin România la Constanța, al doilea – prin Republica Moldova iar al treilea traversează Ucraina spre Odesa. (vezi Harta 2).

Cele mai mari centrele economice regionale sunt Kiev și București, amplasate la o distanță aproximativ egală de Chișinău. Odesa în calitate de cel mai apropiat port și centru industrial reprezintă un punct de atracție tradițional pentru oamenii de afaceri moldoveni. Alte centre industriale și comerciale regionale capabile să formeze relații strânse cu întreprinderile din

Moldova sunt aglomerațiile industriale Iași, Bacău, Galați, Constanța din România și Cernăuți și Vinnița din Ucraina. O serie de porturi fluviale ar putea fi utilizate de către companiile din Moldova: Reni, Ismail, Galați, Brăila.

Există trei mari bazine carbonifere situate în apropierea Moldovei: Donetsk și Drogobych în Ucraina și Petroșani în România. Ceva mai departe se situează Silezia (Polonia) și Kuzbass (Rusia). Petrolul se produce în România, în cantități mai mici în Ucraina și se oferă pentru export în Rusia și țările din Golf. Regiunea Mării Kaspice este considerată un potențial exportator important de petrol. Importul poate fi realizat prin intermediul transportului feroviar sau rutier.

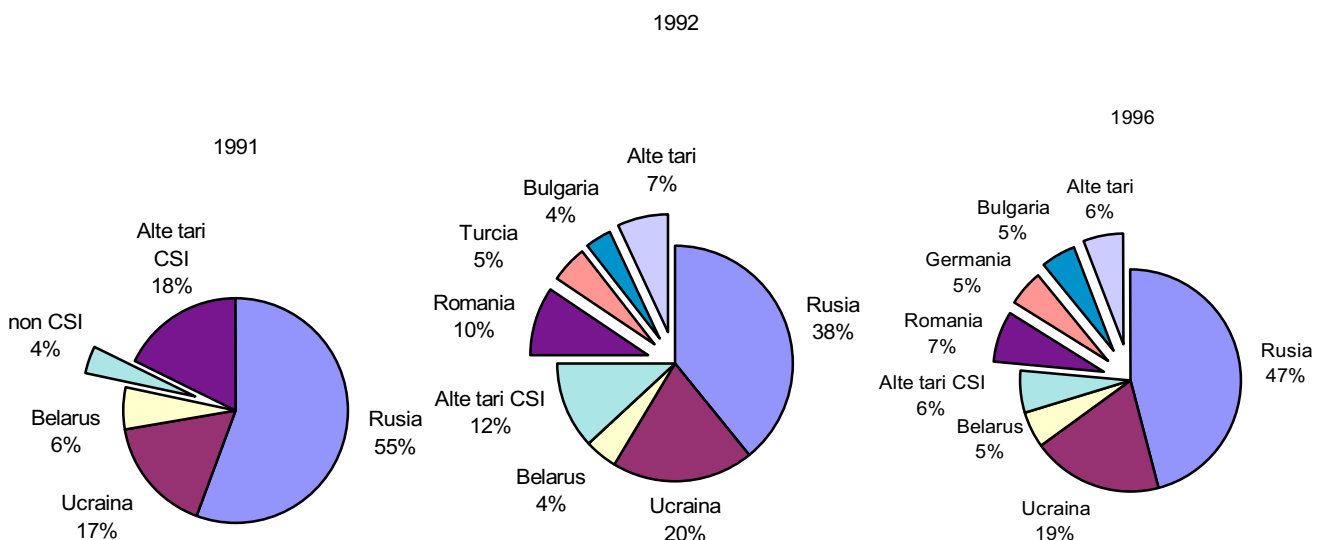
Unicul terminal petrolier în regiune funcționează la Năvodari în România. Ucraina a lansat proiectul construcției unui terminal petrolier la Odesa în sumă de 40 milioane de dolari. Lucrările însă au fost întrerupte în 1996 din lipsă de fonduri. Moldova de asemenea intenționează să construiască un port pe malul său dunărean la Giurgiulești; la moment însă lucrările fizice nu au luat foc. Extracția gazului în regiune este limitată și satisface doar parțial necesitățile Ucrainei și ale României. Astfel furnizorul cel mai important pentru regiune rămâne Rusia (bazinul Yamalo-Nenets). Gazul din Uzbekistan și Turkmenistan tranzitează de asemenea teritoriul rus.

În concluzie, o serie de afirmații pot fi făcute. Sursele interne de energie ale Moldovei sunt foarte limitate – două centrale hidroelectrice (Dubăsari, Costești-Stânca) acoperind doar 0,5% din consum – și împreună cu rezervele de gaz și petrol explorate nu pot acoperi o parte importantă a cererii interne. Luând în considerație oferta liberă pe piața mondială de combustibili la fel ca și existența ofertei pe piața regională: petrol în România, cărbune în Polonia și Ucraina, orientarea unilaterală a importurilor de carburanți din Rusia ce se manifestă în prezent este dictată de piața exporturilor Moldovei. În 1996 circa 47% din carburanți au fost importați din Rusia. Sursa de gaz totuși în viitorul apropiat va rămâne Rusia. Proiectul de construcție a unui terminal petrolier pe Dunăre, la Giurgiulești va oferi posibilitatea importului de petrol direct de la producătorii din Golf. Reorientarea, sau mai bine amplificarea exporturilor moldovenești către noi piețe este cheia ieșirii Moldovei din prezenta dependență energetică. Această dependență nu trebuie considerată drept o primejdie de lungă durată – penetrarea pe piața mondială însoțită de diversificarea furnizorilor este în măsură să reducă riscurile la care este supusă în prezent securitatea energetică a țării.

Moldova – un actor pe piața mondială

Industria postbelică a Moldovei a fost formată pentru a aproviziona piețele unionale cu produse de consum și componente pentru industria de apărare. Astăzi țara încearcă să-și câștige și piețele din vest, dar principala sa piață de export rămâne a fi CSI. Diversificarea partenerilor comerciali constituie obiectivul strategic de maximă importanță pe termen lung, în timp ce exporturile vor înregistra o creștere, consideră estimările experților. Comerțul exterior se reface rapid după colapsul pieței sovietice datorită climatului economic liberal din Moldova.

Din 1993 exporturile au crescut cu 90% constituind circa 741mln dol. SUA în 1995, iar importurile – cu 47% , atingând la moment 773 milioane dolari SUA. Totuși, tabloul anului 1996 a arătat o creștere dramatică a importurilor, fapt ce a contribuit la lărgirea deficitului comercial și a balanței de plăți. Rusia și Ucraina rămân partenerii cei mai importanți; totodată exporturile către UE, Europa Centrală și de Est s-au triplat.

Dinamica geografiei exporturilor moldovenești

În 1996 volumul exportului Moldovei a constituit 801,6 milioane dolari SUA , 32% din care au plecat în afara CSI. Acestea au fost produse alimentare, vinuri, tutun, textile, înc ălțăminte, produse ale industriei chimice și de mașini. Piețele cele mai importante au fost Rusia (53,6%), Ucraina (6%), România (9,3%), Germania (4%) și Belarus (4%). Importurile s-au cifrat la 1079,2 milioane dolari SUA din care 38% din afara CSI. Mai bine de jum ătate din mărfurile importate au constituit petrolul, gazul, cărbunele și oțelul. Furnizorii majori au fost Rusia (27%), Ucraina (27,5%), România (6,7%), Germania (6%) și Belarus (5,7%). Importul din Statele Unite s-a cifrat la 12mln dolari SUA, constituind în principal fier, o țel, aparate și sucuri. Exportul către SUA s-a cifrat la 10,1 mln dolari SUA, constituind uleiuri vegetale, hran ă animală, produse lactate și aparataj de măsurare.

Câteva mențiuni pot fi făcute referitor la exporturile Moldovei. Prima, produsele industriei agro-alimentare constituie principalul articol al exportului, înregistrând o creștere de la 40% în 1992 la 72% în 1996. În același perioadă ponderea produselor minerale și chimice, a mașinilor, a aparatajului electric și a utilajelor de transport a scăzut de la 42% la 12%.

A doua, lipsa ambalajului de calitate împreună cu insuficiența personalului calificat în marketing au adus la lărgirea practicii de export a materiilor prime agricole spre terțe țări pentru reexport. De ex., suc de mere și ketch-up-ul moldovenesc sunt dizolvate și reambalate în Germania, iar o treime din vinurile moldovenești sunt îmbuteliate și etichetate în Bulgaria etc.

În comerțul cu CSI recent a apărut o nouă problemă. Rusia insistă la aplicarea TVA conform principiului țării de destinație, pe când partenerii săi din CSI preferă principiul țării de origine. Între timp exportatorii moldovenii plătesc TVA de două ori: mai întâi în Ucraina apoi în Rusia.

Industria Moldovei are alternative puține de relansare și în acest sens dinamizarea exporturilor pare a fi o cale destul de atractivă, dat fiind consumul intern redus și specificul industriei grele a țării. Luând în considerație apropierea și dimensiunile piețelor CSI împreună cu legăturile tradiționale cu aceste teritorii ar fi irealist și indezirabil de a ignora acești consumatori. Aceste relații trebuie menținute și dezvoltate. În același timp, este important ca oamenii de afaceri să descopere noi piețe pentru produsele moldovenești în Europa de Est, Africa și Orientul Mijlociu. Preponderent însă relațiile trebuie intensificate cu occidentul. Aceasta este unica garanție de stopare a descreșterii continue a exporturilor.

Geografia comerțului exterior al Moldovei: parteneri actuali și potențiali

Sfârșitul divizării Europei a lărgit harta economică a continentului cu 100mln de persoane din Europa Centrală și de Răsărit, la care se adaugă alte 200mln din Rusia, Ucraina, Belarus și Moldova. Chiar dacă acești 300mln de consumatori / producători / depunători sunt astăzi mai săraci decât cei 370mln de locuitori ai Europei occidentale unii, probabil, majoritatea, vor recupera din handicap. În perioada de refacere, economiile țărilor din Europa Centrală și de Est vor înregistra creșteri de 2-3 ori mai mari ca economiile din Europa Occidentală. Această creștere rapidă va schimba fundamental harta economică a Europei.

Avantajele oferite est-europenilor de această deschidere sunt evidente. Dar și întreprinderilor din occident li se oferă mari oportunități prin deschiderea pieței enorme din Est. Comerțul între vest și est a fost redus artificial din cauza politicii izolaționiste a CAER-ului. Pentru imaginarea geografiei unei piețe comune pan-europene a fost evaluat potențialul schimburilor comerciale dintre țările regiunii: s-a apelat la modelul gravitațional bazat pe nivelul PIB-ului, PIB-ul pe cap de locuitor și distanța geografică dintre parteneri.⁶ S-a obținut un tablou ilustrând intensitatea schimburilor comerciale interstatale în caz că estul ar fi la fel de integrat (cu vestul și în interiorul său) ca occidentul Europei în prezent.

Scenariul 1. Comerțul potențial.

Studiul ilustrează efectul de distorsiune al schimburilor comerciale de către CAER. S-a demonstrat existența unui exces de schimburi est-est (în special cu fosta URSS) și nevalorificarea potențialului de schimburi est-vest.

Țările din Europa centrală se așteaptă să devină cele mai dependente de schimburile cu UE. De la 60% în cazul Belarus până la 80% în cazul Cehiei al comerțului exterior va fi realizat cu Uniunea Europeană. Chiar și Rusia ar găsi 70% din piața pentru exporturile sale în UE.

⁶Richard E. Baldwin, "Towards an integrated Europe", CEPR, 1994, pp 80-114.

În cea ce privește Moldova a rezultat următoarea diagramă:

Volumul schimburilor comerciale	ȚEM - 12*	UE + EFTA**	CIS - 4***
Actual	15%	15%	70%
Potențial	20%	65%	15%
Potențial, cu recuperarea rămănerii în urmă	25%	50%	25%

* 12 țări din Europa Centrală asociate la UE

** Țările membre ale UE și membrele Asociației europene de liber schimb (Elveția, Islanda, Norvegia)

*** Rusia, Ucraina, Belarus, Moldova

Conform acestui scenariu partenerii potențiali ai Moldovei sunt: Uniunea europeană cu 65%, CIS-4 cu 20% și ȚEM cu 15%. Partenerii principali cu cote similare ar fi cele 6 mari națiuni europene: Germania, Franța, Italia, Marea Britanie, Rusia și Ucraina. Al doilea grup de parteneri după importanță ar fi: România, Polonia, Austria, Elveția, Spania, Belgia, Suedia, Italia, Olanda și Bulgaria.

Scenariul 2. Comerțul potențial, cu recuperarea parțială a rămănerii în urmă

Se presupune că veniturile est-europenilor vor crește în următoarele decenii, reducând substanțial din handicapul față de vest-europeni. Odată cu aceasta comerțul între țările Europei de est va crește reflectând majorarea volumului economiilor lor comparativ cu economiile țărilor din vest. Chiar și atunci UE + EFTA va atrage 45% din comerțul cu Belarus, 60% din cel al Rusiei și 70% din cel al Cehiei.

Moldova va efectua două sferturi din schimburile sale cu membrii actuali ai Uniunii europene, un sfert – cu cei ai CSI și alt sfert – cu țările Europei Centrale. Pe termen lung Ucraina poate deveni partenerul cel mai important al Moldovei, România va intra în categoria partenerilor principali. Polonia va mări și ea substanțial schimburile cu Moldova, iar Ungaria și Cehia se vor înscrie și ele în lista partenerilor principali.

Noua geografie a relațiilor externe ale Republicii Moldova

Hartă sintetică a relațiilor externe actuale ale Moldovei denotă o deschidere tot mai mare spre lume – unica garanție de depășire a secularei rămăneri în urmă. Aeroportul Chișinău leagă capitala Moldovei cu peste 20 de orașe Europa și din afara ei (vezi Harta 1). Geografia zborurilor reflectă dezvoltarea relațiilor politico-economice ale țării. Ambasade a 14 țări au fost deschise la Chișinău, iar Moldova la rândul ei a deschis ambasade și reprezentanțe consulare în 15 țări ale lumii.

Moldova a devenit membru al unor asociații mondiale și regionale. Pe tărâmul politic trebuie menționate ONU, OSCE, Consiliul Europei. Din martie 1993 Moldova este membru al Uniunii economice din CSI. Cooperarea regională, pe lângă CSI, este exemplificată de Zona cooperării economice a Marii Negre, Conferința țărilor bazinului Dunăre, Conferința balcanică, redescoperind ansamblurile geo-economice tradiționale. În noiembrie 1994, Moldova a semnat un Acord de parteneriat și cooperare cu Uniunea Europeană, în 1995 – Tratat bilaterale asupra protecției investițiilor cu Olanda și Germania – în conformitate cu vocația sa europeană.

Moldova a depus documentele pentru aderare la OMC (Organizația mondială de comerț). În decembrie 1996, examinarea prealabilă a candidaturii Moldovei a fost încheiată, documentele fiind transmise secretariatului OMC și Guvernului Moldovei. SUA a oferit Moldovei statutul Națiunii

cele mai favorizate la 2 iulie 1992 și, de asemenea, a inclus-o în Sistemul general de preferințe în 1995. Un Tratat bilateral asupra investițiilor a fost semnat la 21 aprilie 1993.

Moldova își diversifică partenerii comerciali. Alături de cei tradiționali, de la 1989 încoace, au apărut alții noi: Germania, Italia, Austria, dar și România, Bulgaria încep să influențeze pulsul economiei moldovenești. De acolo se importă produse scumpe, dar calitative și tehnologic sofisticate.

Centrele sovietice care tradițional influențau politica și economia Moldovei (Moscova, Minsk, Kiev), au fost substituite cu altele noi: Bruxelles, Strasbourg, Washington, București, Istanbul, fapt ce mărește competitivitatea pe această arena geo-politică. Astăzi Moldova se află la cumpănă.

Se va opri oare expansiunea pașnică a UE la frontiera interbelică de-a lungul țărilor baltice, Poloniei și României, creând o nouă linie de separare în Europa? Vor fi în stare Vestul și Rusia să elaboreze un nou tip de aranjamente ale cooperării în Europa? Poate oare prezenta situație de incertitudine să mai dureze?

Aceasta rămâne o întrebare deschisă la fel ca și viitorul Moldovei.

3.3 Pericole pentru securitatea economică a țării

Din primii ani de existență a Republicii Moldova ca stat independent au apărut pericole pentru ***securitatea ei economică (SE), asigurarea căreia face parte din prioritățile naționale de bază, fiind o prerogativă exclusivă a statului.***

Referitor la Moldova se conturează ***trei elemente*** de bază ale SE:

independența economică, care în condițiile curente ale divizării internaționale a muncii, deși nu poartă un caracter absolut, presupune totuși un control din partea statului asupra resurselor naționale și asigurarea competitivității națiunii în sistemul economiei europene și mondiale;

stabilitatea și durabilitatea economiei naționale, asumă o protejare a dreptului de proprietate, crearea de garanții pentru antreprenariat, restrângerea factorilor ce destabilizează situația (criminalizarea economiei, disproporțiile periculoase pentru societate în distribuirea veniturilor etc.);

capacitatea de autodezvoltare pe baza propriului potențial științific, tehnic și spiritual, favorabil climatului pentru investiții și inovări; perfecționarea nivelului profesional, de învățământ și cultural al populației țării.

În Moldova către mijlocul anilor 90 indicii limită ai SE pentru unele componente ale sale au fost diferite. Astfel, ele erau joase în ceea ce privește ritmul inflației, șomajul înregistrat, asigurarea cu spațiu locativ. Cel mai periculos către limita extremă ele s-au apropiat în ceea ce privește declinul producției, potențial tehnico-științific distrus, acumularea datoriei externe, inclusiv din cauza nivelului înalt al consumului de energie în economie.

Pericolele economice externe pentru Moldova sunt:

- dependența economiei naționale (nu mai puțin de 90%) de importul resurselor energetice (echivalentul a 5109 mii tone de cărbuni), lipsa unor surse alternative de asigurare cu energie a țării;
- dependența crescândă față de importul de utilaje, în condițiile în care se distruge industria autohtonă, baza experimentală, de cercetări și proiectare;
- creșterea rapidă a datoriei de stat (1994 – 38,5% din PIB, 1996 – 49,9%);
- cedarea pozițiilor pe piețele tradiționale de desfacere ale producției Moldovei în CSI.

Dacă pericolele externe se răsfrâng în mare măsură asupra imaginii generale și locului țării pe plan mondial, atunci cele interne pot aduce țara și societatea în mod general și spontan în prag de destabilizare și conflicte sociale.

În situația actuală, de criză, pentru Moldova la **pericolele interne** pentru SE se referă:

- constrângerea posibilităților financiare și politice ale statului la alegerea strategiei social-economice și realizarea ei în practică;
- depresia producției, deteriorarea potențialului tehnico-științific și primitivismul structurii sectorului productiv, existența în cadrul economiei naționale a multor întreprinderi neviabile;
- sporirea instabilității dezvoltării economice (dinamica PIB-ului, veniturilor, exportului, etc.), legate de reducerea cotei ramurilor industriale și dependența puternică a sectorului agrar (odată cu posibilitățile limitate de chimizare, irigare, etc.) de condițiile climaterice;
- nivelul scăzut al investițiilor (circa 10% din PIB), scurgerea capitalului peste hotare, gradul înalt de uzare a utilajului productiv la majoritatea întreprinderilor;
- cota înaltă (nu mai puțin de 40%) a sectorului tenebru al economiei, criminalizarea ei;
- pericolul social – scăderea bruscă a nivelului de trai, înrăutățirea stării generale a sănătății populației, slăbirea motivării de muncă, înalta diferențiere (1:11) a grupurilor sociale ale populației după nivelul venitului.

Aspectele sociale ale SE a Moldovei în anul 1997, când țara a trecut deja o bună parte din calea reformelor, se concentrează în necesitatea soluționării următoarelor probleme:

- baza instabilă a resurselor financiare va extinde discrepanța între beneficiile și fondurile sociale, din cauza evaziunii fiscale și viabilității scăzute ale întreprinderilor (exemplu, în primul semestru al anului 1997 datoriile debitoare ale Fondului Social s-au dublat comparativ cu aceeași perioadă a anului 1996);
- neliniștea oamenilor cauzată de natura dureroasă a metodelor de promovare a reformelor sociale ar putea fi manipulată de opoziție în propriile sale interese politice, între timp înrăutățind efectele reformei. Se așteaptă o intensificare a grevelor cu nuanțe politice;

- dezvoltarea schemelor private de pensionare, la fel ca și privatizarea serviciilor sociale de bază (învățământ, asistența medicală) ar putea fi afectată de nivelul scăzut al operațiunilor de pe piața de capital;
- implementarea unor sisteme private obligatorii de asigurare socială (adică asigurarea vieții, de șomaj, sănătății) ar putea fi stopată de nivelul scăzut al economiilor personale (mai puțin de 2% din venitul total al populației) și de cota nesemnificativă a salariilor în venitul total al populației (cca. 35%);
- agravarea ratei de dependență va genera în viitorul apropiat o povară financiară considerabilă asupra populației active.

O atenție deosebită o merită **pericolele interne de ordin instituțional**, principalul fiind slăbiciunea statului de ași exercita funcția de bază în economia de piață – reglementarea activității agenților economici prin intermediul protecției legale, judiciare și garantării executării contractelor încheiate. Ieșirea constă în crearea unui cadru legislativ civil modern (Codul Civil) și consolidarea sistemului judiciar, îndeplinirea deciziilor judecătorești.

Asigurarea SE reprezintă o problemă strategică, deoarece se bazează pe interese național-statale supreme de lungă durată. Este o problemă nu doar a organelor administrării de stat.

Este deosebit de important ca ea să fie înțeleasă atât de partidele politice și organizațiile obștești, cât și de toate părțile populației. Înțelegerea comunității de interese – personale, de grup și a intereselor țării, elaborarea de acțiuni comune în vederea eliminării pericolelor de ordin intern și extern sunt procese social-psihologice de o complexitate majoră, care se vor dezvolta în virtutea tradițiilor istorice, nivelului culturii politice din țară și încrederii populației în organele puterii.

Următorii 2-3 ani vor fi, după toate probabilitățile, critici pentru Moldova. Sunt posibile două scenarii: sau procesele de criză vor deveni ireversibile și atunci Moldova va deveni o țară de mână a treia cu o viață stagnantă de periferie, sau ea va reuși să depășească situația și va reuși în perspectiva apropiată, însă după anul 2000, să-și găsească locul său în spațiul economic și spiritual al Europei.

3.4 Privatizarea, reforma întreprinderilor și restructurarea sectorului energetic

Sistemul central de planificare a lăsat o moștenire care, în anumite privințe, a creat dificultăți în dezvoltarea unui sistem economic de piață eficient în Moldova. Punctele slabe de bază, ale economiei planificate au fost următoarele:

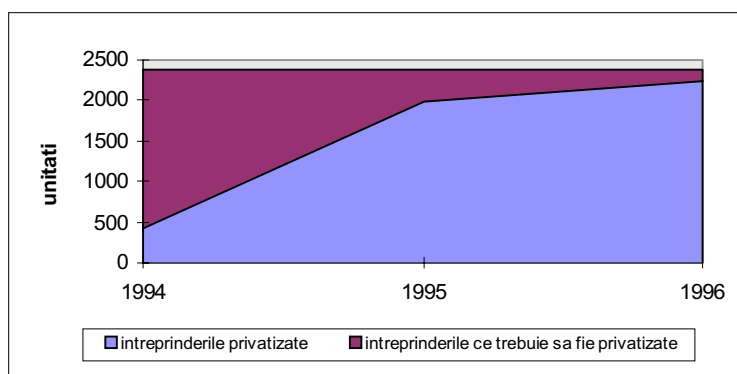
- activitatea economică a fost localizată în ex-Uniunea Sovietică conform unei logici care nu corespundea principiilor pieței. Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, multe întreprinderi nu mai semănau a fi viabile existând întreprinderi izolate de sursele de asigurare și de piațe. Această problemă a fost complicată în special pentru Moldova, ea având o economie mai mică decât celelalte țări din ex-URSS și rămânând cu întreprinderi care nu au putut supraviețui în baza pieței naționale;
- unul din rezultate a fost că întreprinderile industriale construite erau prea mari pentru funcționarea economică;

- sistemul avea o structură stimulatorie și o orientare generală care nu contribuia la majorarea eficienței în condițiile economiei de piață (un exemplu important a fost slaba dezvoltare a funcției de marketing la întreprinderi – normele de producere erau puțin interesate în disponibilitatea piețelor);
- consumul energiei nu a fost bazat pe prețurile internaționale ale combustibilului, iar energia se cheltuia neeficient;
- eforturile au fost concentrate în producerea materiei prime și a bunurilor capitale, prea puțină atenție fiind dată bunurilor de consum și lărgirii sferei de servicii;
- o parte semnificativă a tehnologiilor înalte s-a concentrat în complexul militar-industrial;
- profitul obținut de întreprindere nu avea legătură în nici un fel cu eficiența ei și cu cererea la produsele ei – prețurile se stabileau centralizat iar lipsurile nespuse de mari explicau faptul că chiar și produsele de calitate proastă puteau fi vândute;
- stimulentele de a lucra n-au provocat interesul în majorarea calității și diversificarea produselor.

Stimulările eficiente și responsabilitatea pentru utilizarea eficientă a activelor întreprinderii este cerința de bază pentru o bună funcționare a economiei de piață. Cea mai bună cale de a ajunge la aceasta este prin intermediul **unei structuri transparente a proprietății decentralizate asigurate de drepturi de proprietate univoce**, care ar identifica cine poartă cheltuielile eșecului și culege roadele succesului. Aceasta poate avea loc prin 2 căi: crearea unor noi întreprinderi private și privatizarea.

De la începutul reformei economice, a fost înregistrată o creștere rapidă în numărul întreprinderilor private. De la 1.03.1997, erau 25,8 mii de întreprinderi noi (în afara sectorului agrar), inclusiv societăți pe acțiuni, societăți cooperative și întreprinderi industriale. Aceste întreprinderi nou-create țin de fapt de business-ul mic, și la momentul actual ele joacă în economie un rol minor, însă în creștere.

A doua metodă folosită pentru crearea drepturilor de proprietate decentralizate a fost privatizarea, pentru care baza legală inițială a fost Legea “Cu privire la Privatizare” (iulie, 1991). Privatizarea în masă a început, de fapt, cu o întârziere, în iulie 1994, după trei ani de incertitudine. Privatizarea în masă în special prin bunurile proprietății de stat, includea 40 % din proprietatea deținută de stat; ea a fost aplicată în special prin intermediul a 2 programe de privatizare (1993-1994 și 1995-1996), în urma cărora 2381 de întreprinderi trebuiau privatizate. În rezultatul aplicării primei etape a privatizării, proprietatea întreprinderilor de stat, ce atinge suma de 2,6 miliarde lei (în prețurile de la 1.01.1994), sau 85% din proprietatea care se supunea privatizării, a fost alocată populației.

Una din realizările programului privatizării a fost transferul proprietarii private într-o manieră care s-a arătat a fi în general onestă. Pe data de 1.01.97 din 237 mii de apartamente supuse privatizării, 205 mii au fost privatizate.

Sfârșitul privatizării în masă este doar prima etapă a unui proces dificil și complex. De fapt, primele 2 programe de privatizare s-au dovedit a fi executate incomplet. O parte din acțiunile expuse la licitațiile republicane n-au fost revendicate, fiindcă 1/10 din bonuri n-au fost investite deloc, iar unele întreprinderi n-au atras interesul cumpărătorilor. Astfel, 101,6 milioane de acțiuni n-au fost vândute, costul lor nominal fiind de 483,2 milioane lei.

De asemenea vânzarea pe bani gheață a proiectelor de construcții mici și nefinisate, a imobilelor comerciale, cât și vânzarea pachetelor de acțiuni a 41 întreprinderi strategice importante n-a fost întregită. Motivele erau următoarele: preturile inițiale de la licitație erau considerate de piață prea mari (acțiunile erau licitate prin oferte începând de la prețul minim, ceea ce era preferabil licitațiilor “olandeze”), se constata un neajuns de mijloace pentru informarea investitorilor potențiali și care ar mobiliza expertii în privatizare care, probabil ar fi fost în stare să atragă investitori străini. Imobilele comerciale n-au fost vândute din cauza întârzierii în stabilirea unui sistem de proprietate potrivit (care n-a fost realizat decât până în iunie, 1996) și datorită rezistenței organelor locale de autoadministrare.

Principalul rezultat al privatizării în masă a fost destrămarea formală a proprietății de stat concentrate, cât și transformarea majorității întreprinderilor mari și medii în societăți pe acțiuni. Ponderea sectorului privat în fabricarea producției industriale constituie 60%, în comerțul cu amănuntul și serviciul casnic – 70%, în construcție și transport – 44%. În procesul privatizării au fost create câteva instituții ale pieței de capital: fondurile de privatizare și investiții (FPI-uri), companii de trust, depozitoriile de capital acționar autorizate, registratorii independenți, brokerii și dealerii, cât și o bursă de valori.

Din cauza întârzierii în adoptarea noului Cod Civil, schimbările în Codul Funciar, introducerea unui șir de legi noi (“Cu privire la societățile pe acțiuni”, “Cu privire la prețul normativ al pământului” și altele), retragerea administrației locale de la privatizare în primăvara anului 1996, lacunele de ordin juridic și organizațional au afectat aplicarea privatizării și controlul asupra ei.

Principalul punct slab al privatizării în masă este că ea a eșuat în crearea unui sistem transparent de control al proprietății.

Dispersarea proprietății prin intermediul sistemului de bonuri avea două aspecte pozitive aparente – ea a fost echitabilă, căci majoritatea populației putea să participe în deținerea de proprietate, era promptă și cuprinzătoare – dificultățile întâlnite în implementarea limitată a privatizării prin vânzare indică faptul că folosirea în genere a unei asemenea metode a amânat, posibil, privatizarea pe mulți ani.

Totuși, oricare ar fi meritele lui, sistemul aplicat a lăsat majoritatea întreprinderilor privatizare (mari și medii) fără proprietari adevărați, cointeresați în dezvoltarea lor viitoare. Dispersarea proprietății între mulți și mici deținători de acțiuni a făcut ca chestiunea cu privire la administrarea comună și control să rămână nerezolvată. Într-o asemenea situație controlul întreprinderilor rămâne a fi a administrației, care nu este răspunzătoare către noii “proprietari”, care, totuși, nu se bucură de siguranța ce rezultă din proprietatea legală și de aceea nu au stimulente solide în vederea continuării dezvoltării întreprinderii pe un termen mai lung. În rezultat, beneficiile așteptate de pe urma privatizării nu s-au întrezărit – întreprinderile privatizate continuă să stagneze și se observă o jefuire directă a proprietății lor.

Se nădăjduia că controlul proprietarilor asupra administrației să fie exercitat de FPI-urile ce activează în numele multor mici deținători de acțiuni (prin aceleași metode prin care fondurile mutuale și instituțiile financiare joacă un rol important în exercitarea drepturilor de proprietate asupra administrației comune în economiile de piață sofisticate, cu piețe financiare înalt dezvoltate). FPI-urile încă nu s-au dovedit a fi capabile să joace un asemenea rol. Majoritatea fac puțin mai mult decât să disperseze proprietatea transferată, dăunând atât întreprinderilor, cât și deținătorilor de acțiuni. Pe de altă parte, încercările unor FPI-uri de a participa activ în administrarea comună au întâmpinat o rezistență rigidă din partea administrației. Au fost cazuri când FPI-urile au participat în restructurarea întreprinderilor, însă acestea au fost doar câteva.

Sistemul care a fost creat ar fi putut să lucreze numai dacă ar fi existat piețe importante pentru acțiunile întreprinderilor și FPI-uri (așa cum există ele în economiile de piața mai sofisticate). Bursa de Valori a Moldovei a fost creată în iunie 1995, și tranzacțiile au crescut rapid de la o cifră inițială foarte mică. Totuși încă mai este o piață, care nu-i activă, pentru marea majoritate a acțiunilor întreprinderilor sau pentru acțiunile FPI-urilor. În lipsa unor asemenea piețe, “proprietarii” principali ai întreprinderilor privatizate nu pot nici să se bucure de beneficii reale în urma împrumutării, nici să influențeze conducerea FPI-urilor, și prin ele – administrarea întreprinderilor.

Rezultatele negative ale privatizării în masă au inclus crearea unui sistem de deținere a proprietății întreprinderilor care nu este prea eficient, și a rezultat o deziluzie publică de pe urma eșecului distribuirii acțiunilor, întreprinse pentru a genera anumite beneficii “proprietarilor”.

Dilema cu care se confruntă Moldova este că statul nu este în stare să controleze eficient proprietatea de stat, nici nu are resurse financiare să restructureze întreprinderile. Pe de altă parte, n-a fost încă creat un sistem eficient de deținere a proprietății decentralizate, care ar fi putut înlocui vechiul sistem.

O importantă problemă strategică cu care se confruntă națiunea în perioada ce vine este cum să încurajăm creșterea unui sistem mai eficient de deținerea a proprietății; de administrare a întreprinderilor deja privatizate.

Calea înainte costă din pași care ar încuraja procesul rapid de evoluție (de creștere organică) a întreprinderilor, în așa fel încât un segment important ar prelua rolul de agenți dinamici pentru creșterea economică. Aceasta ar fi posibil de realizat prin intermediul a câțiva pași care ar deschide posibilitatea apariției unui șir de structuri noi ale proprietății asupra întreprinderilor și ale administrării lor, inclusiv:

- (i). Scoaterea restricțiilor legislative asupra numărului de acțiuni a unei singure întreprinderi pe care FPI-urile și băncile comerciale le pot achiziționa, clarificarea proprietății asupra întreprinderilor, încurajarea participării mai active a fondurilor și băncilor în revigorarea întreprinderilor;
- (ii). Promovarea cotării acțiunilor pe piață și vânzarea acțiunilor FPI-urilor, majorarea presiunii asupra managerilor fondurilor ca să genereze profit din portofoliile fondului;
- (iii). Să încurajeze cumpărarea acțiunilor întreprinderii, prin crearea întreprinderilor mixte, împrumutul acțiunilor contra garanții (dacă conducerea întreprinderii nu acționează corect, ea va pierde proprietatea ce o deține);

(iv). Ameliorarea conducerii în comun (inclusiv folosirea contractelor pentru management);

(v). Înlăturarea piedicilor în divizarea întreprinderilor în unități care ar putea fi procurate de manageri sau de noi proprietari.

Rezultatul scontat ar fi atât generarea profiturilor pentru deținătorii de acțiuni ai fondurilor, cât și crearea unei entități mai strânse între proprietari și conducere, dar și aducerea la cunoștința proprietarilor despre beneficiile și cheltuielile efectuate de către conducerea întreprinderii.

Mai este încă o necesitate de a lua măsuri pentru a finaliza procesul privatizării activelor statului. Întârzierea în adoptarea de către Parlament a Legii “Cu privire la programul de privatizare pe anii 1997-1998” (proiectul a fost prezentat comisiei Parlamentului în noiembrie, 1996), cât și a unui șir de legi aferente au încetinit reforma. Noul program al privatizării, în special pe baza mijloacelor bănești, a fost adoptat de Parlamentul Moldovei în iulie 1997. Circa 446 de unități având valoarea nominală de 1,75 miliarde lei (conform prețurilor din 1.01.1995) au fost incluse în program. Noul program de privatizare este direcționat spre finalizarea procesului de privatizare a proprietății de stat. În scopul accelerării și materializării acestui program, a fost introdus un nou mecanism de privatizare contra mijloace bănești – licitațiile cu scădere a prețurilor (adică licitațiile “olandeze”). Au mai fost formulate și regulile de vânzare prin Bursa de Valori a acțiunilor întreprinderilor de stat rămase după realizarea programelor de privatizare anterioare.

Noul program de privatizare include vânzarea proprietății de stat neatinsă de programele precedente de privatizare, inclusiv:

- imobilele comerciale arendate de micile întreprinderi;
- micile întreprinderi oferite spre vânzare mai devreme, dar care n-au fost vândute;
- acțiunile statului în societățile pe acțiuni create anterior;
- majoritatea întreprinderilor mici, medii și mari, care nu s-au supus privatizării în cadrul programelor precedente (inclusiv bine-cunoscutele fabrici de producere a vinului);
- întreprinderile cu infrastructură (inclusiv sectorul energetic și telecomunicațiile).

Dat fiind faptul, că se naște un sistem mai bun de împroprietărire, proprietarii și managerii ar trebui să fie forțați să răspundă pieței – comportamentul lor fiind influențat de mediul pieței. Pentru a promova eficiența pieței este nevoie atât de a trezi spiritul de competiție, cât și de a introduce o disciplină financiară în scopul de a-i confrunța pe manageri cu starea de lucruri pe piață. Întreprinderile care nu se pot adapta la condițiile de piață ar putea să se confrunte cu vânzarea (schimbarea proprietății) sau cu închiderea lor. Dar deoarece închiderea lor va face să se sporească șomajul, conducători celor mai multe economii de tranziție caută căi de a încetini introducerea unei discipline financiare dure, folosind diferite forme de subvenționare, reducând presiunea asupra întreprinderilor, generând deficite bugetare substanțiale și sporirea datoriilor interne și externe. Mai mult de jumătate de an Curtea Economică n-a făcut practic nimic – din cauza imperfecțiunii Legii “Cu privire la faliment”, procedul falimentarii a fost puțin aplicat. În ultimii doi ani deciziile despre lichidare administrativă au fost luate doar în 30 de cazuri, dar numai în cinci cazuri firmele au fost de fapt lichidate, 9 au fost privatizate și 12 încă își mai vând activele.

Cauzele eșecului în restructurarea întreprinderilor sunt și instabilitatea bazei legale, nesiguranța în ce privește drepturile de proprietate, insuficiența resurselor financiare, cât și dobânzile mari. Un șir de întreprinderi nu sunt în stare să achite datoriile expirate; multe din ele nu pot finanța plățile curente.

Din cauza lipsei de disciplină financiară în Moldova, se constată iresponsabilitatea economică a administrării întreprinderilor. În rezultatul slăbirii disciplinei financiare, datoriile întreprinderilor permanent cresc. Respectarea disciplinei financiare mai cere și folosirea procedurilor contabile respective. Din 1998 se intenționează de a introduce standardele contabile Occidentale.

În scopul de a îmbunătăți poziția întreprinderilor falite, în 1996 a fost adoptată legea “Cu privire la restructurarea întreprinderilor”. Prin legea aceasta, 100 de întreprinderi au încheiat memorandumuri de acord cu Consiliul Creditorilor de Stat cu privire la protecția falimentarii, vizându-se datoria expirată de 500 milioane lei. Prin această procedură, datoriile întreprinderilor sunt înghețate, și este elaborat și aplicat un plan de restructurare (inclusiv restructurarea datoriilor). La zece întreprinderi, ajutorul pentru restructurare a fost dat de experții ARIA și de consilierii străini, iar la altele două – de experți germani pe cooperarea tehnică. Lucrul făcut de ARIA constă în dezvoltarea, în comun cu întreprinderile, a unui plan de restructurare în baza diagnosticului întreprinderii. Conducerea întreprinderii este antrenat în domeniile de marketing, planificare financiară și management, noi standarde de contabilitate, sistemul de control al calității, îndemănare în lucrul cu computerul, cât și în limba engleză. Cu ajutorul activității ARIA, a apărut o nouă generație de manageri.

Sectorul energetic

Situația economică din Moldova acum, cât și în viitorul apropiat, va fi influențată de situația din sectorul energetic. De aceea este important să înlăturăm reglementările statale ineficiente, să reducem monopolul și să creăm o competiție în acele sectoare.

Centralele energetice și complexele de încălzire și energie sunt învechite: 60% din activele fixe au mai mult de 21 de ani, 40% – mai mult de 26 de ani. Pierderile tehnice și furturile de energie depășesc 22% din consumul total. Productivitatea Companiei de Stat “Moldenergo” este destul de mică – 80 de clienți sunt deserviți de un singur angajat, în comparație cu raportul de 1:145, tipic pentru experiența europeană.

În timpul ultimilor 10-12 ani monopolul de stat n-a făcut investiții importante în sectorul energetic. Modul populist de abordare a prețurilor, adoptat de guvern, constă în tarife impuse la nivele care nu acoperă cheltuielile, lăsând întreprinderile energetice fără resurse pentru modernizarea. În rezultat, 450-480 grame de echivalent de ulei au fost cheltuite pentru producerea unui kw ora de energie, ceea ce constituie de trei ori mai mult decât la întreprinderile Vest-europene. Dată fiind această stare de decădere, ar fi indicate investiții în industria energetică, atingând cifra de 90-100 milioane dolari SUA anual.

Prețurile inadecvate și sistemul de subsidii au avut ca rezultat pierderi estimate la 368 milioane lei în 1995 și 216 milioane lei în 1996. În rezultat, departe de a genera resurse pentru a face investiții, industria energetică generează deficite ce cer suport bugetar. Ca o achitare parțială a datoriilor Companiei de stat “Moldenergo” față de RAO “Gazprom” (Rusia), Ministerul Finanțelor a emis și i-a transferat ei hârtii de valoare de stat în valoare de 140 milioane dolari SUA. La momentul actual, în pofida creșterii tarifelor, datoriile continuă să se mărească. Acum, datoria externă a Moldovei față de furnizorii de energie electrică este de 600 milioane dolari SUA (inclusiv 300 milioane ce constituie datoria Transnistriei).

Creșterea datoriilor a fost cauzată atât de capacitatea limitată a gospodăriilor de a achita plata pentru furnizarea energiei, cât și de lipsa disciplinei financiare. Energia a fost oferită întreprinderilor industriale falite în baza instrucțiunilor funcționarilor guvernamentali sau prin

legături personale cu funcționari companiei energetice. Este îndoielnic faptul că majoritatea acestor datorii vor fi vreodată achitate.

În scopul de a economisi energia electrică, companiile energetice întrerup electricitatea de câteva ori pe zi. În rezultat, acei ce plătesc regulat electricitatea consumată și încearcă să producă competitiv bunurile lor, sunt supuși pierderilor necruțătoare, pentru care companiile de energie electrică nu-și asumă nici o responsabilitate. Întru-un complex de energie electrică este necesar să se ia următoarele măsuri:

- Sistemul energetic al Moldovei are nevoie de o restructurare imediată și radicală. Un plan schematic cu privire la demonopolizarea și privatizarea companiilor de energie electrică a fost deja făcut de agenția ARIA.
- În ultimii ani incapacitatea statului de a opera eficient sectorul de energie electrică a devenit evidentă. Aceasta contribuie la declinul economic și la prăbușirea financiară a companiilor de energie electrică. Privatizarea companiilor de energie electrică poate fi necesară pentru a le separa de la presiunile politice.
- Investitorii din țară duc lipsă de resursele financiare pentru a căpăta control și apoi de a moderniza complexul energetic; de aceea, investitorii străini ar trebui implicați în acest proces. Ca o alternativă pentru privatizare, companiile de energie electrică ar putea fi transferate funcționarilor privați ca să fie conduse în mod autonom, pe o bază de lungă durată.
- Dat fiind, că ar trebui timp pentru a restructura industria, este o nevoie urgentă pentru guvern de a institui tarife energetice mai realiste și de a insista asupra unei discipline financiare dure în achitarea plăților pentru energie, orice subvenție pe baze sociale ar trebui să fie transparentă și îndreptată cu grijă spre cei care au cea mai mare nevoie de ea.

Astăzi programul privatizării sectorului energetic este în proces de dezvoltare.

Alte probleme legate de dezvoltarea întreprinderilor, cu care ne vom confrunța, sunt:

- pași în vederea transferării economiei tenebre spre funcționarea într-un mediu legal;
- crearea unor noi instituții financiare orientate spre satisfacerea nevoilor legate de investiții a sectorului privat și spre a facilita disponibilitatea capitalului pentru micile întreprinderi;
- liberalizarea ulterioară a activităților în comerțul străin, cu simplificarea și unificarea procedurilor de licențiere;
- îmbunătățirea coordonării, cât și sporirea productivității asistenței financiare și tehnice acordate sectorului privat de la donatorii internaționali;
- Îmbunătățirea radicală (practic crearea din nou) a statisticii sectorului privat,
- Îmbunătățirea abilităților profesionale a personalului pentru business-ul mic;
- Asigurarea protecției legale și administrative a omului și a proprietății pentru oameni de afaceri; și

- Promovarea prin mass-media a unei opinii publice mult mai pozitive cu privire la sectorul privat și la activitatea antreprenorială inovatoare.

3.5 Sistemul bancar

Astăzi în Moldova prevalează un sistem de activități bancare tradiționale, limitate în special la creditarea comercială, tranzacții primare de schimb valutar și decontări. Aceasta pare a fi pentru moment suficient, deoarece:

- pe de o parte nu este clar dacă actualmente ar putea fi manifestată o cerere considerabilă pentru servicii bancare mai sofisticate în țară, și
- pe de altă parte din punct de vedere prudențial este mai indicat de a lăsa băncile să evolueze treptat, să-și consolideze profesionalismul, structura operațională și managementul intern, până a se antrena în domenii noi de activitate.

Trebuie de menționat, că în cazul băncilor din Moldova o multitudine a serviciilor și clienților ar majora concurența și ar reduce riscurile specifice. Desigur, că la creditare băncile comerciale nu ar trebui să aibă o specializare îngustă pe ramuri ale industriei, pe regiuni, sau pe termenele de rambursare a creditelor. Pe de altă parte, dacă băncile au posibilitatea de a presta o gamă largă de servicii financiare, aceasta ar putea genera probleme. Asemenea bănci sunt dirijate mai greu și în același timp e mai dificilă supravegherea lor. Dat fiind că cunoștințele funcționarilor băncilor locale în ceea ce privește anumite aspecte ale activității bancare sunt insuficiente, ar fi indicat ca băncile să nu se implice în operațiuni de asigurare și cu hârtiile de valoare. Iar dacă piața va necesita servicii financiare și investiționale suplimentare, o posibilă cale de diversificare ar fi în așa domenii, ca: cumpărarea-vânzarea hârtiilor de valoare, underwriting și servicii de asigurare, însă ele vor trebui să fie efectuate de sucursale specializate ale băncilor, activitatea cărora va fi reglementată independent și adecvat. Nu este cazul însă de a permite băncilor să preia controlul asupra întreprinderilor industriale și comerciale.

Prin urmare modelul ideal pentru Moldova ar fi: un sistem bancar cu un număr nu prea mare de bănci comerciale puternice și competitive. Aceste bănci nu trebuie să se specializeze pe sectoare de deservire, sau pe tipuri de creditare, și nu ar fi cazul ca ele să se implice în alte tipuri de tranzacții decât cele mai convenționale și adecvat testate. Băncile ar trebui să fie mai degrabă “comerciale”, decât “universale”, adică pentru moment să nu conducă cu firme, să nu se ocupe de asigurări, sau să efectueze operațiuni cu acțiunile. Deci, o mai mare “universalizare” a activității bancare nu este recomandabilă, cel puțin pentru următorii câțiva ani. Modelul propus are următoarea argumentare: managementul intermediarilor financiari mai simpli este mai facil, activitatea lor este deschisă și prin urmare ele pot fi supravegheate mai ușor.

În ceea ce privește instituțiile financiare nebancale, necesitatea lor nu poate fi pusă la îndoială. Ele trebuie să continue să se dezvolte într-un mediu bine reglementat, să presteze servicii financiare, care să concureze și să completeze serviciile oferite de bănci. În Moldova piața hârtiilor de valoare (atât obligațiuni, cât și acțiuni) este încă destul de mică, însă ea va juca un rol important în următoarele direcții:

- procesul de privatizare a proprietății acționare;

- calea neinflaționistă de finanțare a deficitului bugetar prin emiterea hârtiilor de valoare de stat;
- dezvoltarea pieței de capital în mediu competitiv atât pentru investitorii locali, cât și străini.

De notat, că băncile, care reprezintă aproape întregul sistem financiar al țării, vor rămâne sursa majoră de finanțare externă pentru întreprinderi. Noii intermediari financiari – fondurile mutuale, fondurile private de pensii și companiile de asigurare – sunt necesari pentru întregirea sistemului bancar comercial, însă ei se dezvoltă lent.

Instituțiile și instrumentele financiare joacă un rol critic în creșterea rapidă a sectorului privat nou creat și privatizarea întreprinderilor mari. Fără accesul la creditele adecvate, capitalul investițional și la valuta convertibilă, puțini întreprinzători pot începe un business sănătos și de proporții. Cel mai distructiv efect al sectorului financiar în acest context este insuficiența creditării sectorului privat. Antreprenorii din business-ul mic și angajații reprezintă viitoarea clasă de mijloc a societății, iar suportul lor este esențial pentru dezvoltarea rapidă a instituțiilor democratice și economiei de piață. Fără dezvoltarea sectorului privat există pericolul returnării reformelor politice și economice, și promovarea ideilor populiste.

O parte din bănci au moștenit de la fostele bănci specializate de stat un portofoliu considerabil de credite non-performante, continuând să subvenționeze întreprinderile neviabile economic. Pericolul mare constă în posibilitatea ca băncile sus-menționate să continue creditarea întreprinderilor neeficiente. Dat fiind volumul limitat de resurse financiare disponibile, mijloacele atrase de bănci ar trebui canalizate spre noile întreprinderi eficiente, și nu “îngropate” în întreprinderile falimentare, în speranța lipsită de realism, precum că creditele non-performante se vor transforma în credite mai bune. Soluția însă e una: de stabilit cadrul legislativ respectiv și procedurile de falimentare a acestor întreprinderi, și aceasta trebuia să fie făcut de mult.

Una din funcțiile de bază ale băncilor comerciale este mobilizarea economiilor. În orice economie menținerea nivelului optimal al economiilor este condiție necesară pentru o creștere economică durabilă. În acest context ar putea fi încurajată crearea unei corporații de asigurare a depozitelor, scopul de bază ar căreia ar fi asigurarea depunerilor populației în băncile comerciale. De asemenea prin crearea acestei corporații Banca Națională ar fi scutită de sarcina intervențiilor repetate în vederea sprijinirii băncilor, ceea ce de fapt nu se încadrează în atribuțiile principale ale băncii centrale. În funcțiile corporației în cauză ar putea intra nu doar achitarea cu depunătorii băncilor falimentare, ci și intervenția în activitatea băncilor problematice. Corporația poate decide dacă banca trebuie să fie lichidată, sau e realist să i se injecteze capital suplimentar, schimbându-se eventual și conducerea băncii etc. Asemenea corporații (fonduri) de asigurare a depunerilor există în SUA, Elveția, Polonia, Ungaria, România, Letonia și alte state.

Care ar fi sursele de finanțare a unei corporații de asigurare a depozitelor? O primă parte va reveni desigur băncilor comerciale, care vor avea de achitat o plată inițială ca procentaj din capitalul lor, plus cotizații lunare ca procentaj din suma depozitelor. O altă parte ar putea veni din partea instituțiilor financiare internaționale sub formă de credite. Desigur, că vor fi suportate anumite cheltuieli, însă ele vor justifica cu certitudine scopul final: menținerea încrederii depunătorilor în sistemul bancar și acest fapt la rândul său va duce la creșterea resurselor mobilizate de la populație în bănci. În afară de aceasta chiar dacă o bancă va avea probleme, aceasta nu va duce la avalanșa retragerii imediate a depunerilor, ceea ce reprezintă un factor extrem de distructiv chiar dacă în ansamblu situația financiară a băncii respective nu este chiar atât de rea. Prin urmare șocurile bancare vor deveni, în condițiile managementului bun, practic imposibile.

Trebuie oare băncile comerciale să devină bănci de investiții?

O problemă care a stat la baza unor discuții este dacă băncilor trebuie să li se permită să controleze direct întreprinderile. Soluția echilibrată constă în faptul, că ar fi indicat de a limita rolul băncilor în acest proces; lor nu trebuie să li se permită să dețină în proprietatea sa, sau să controleze direct agenții economici non-financiari. La această etapă, când o serie de întreprinderi și-au asumat riscuri financiare atât de înalte, ar fi și mai inadecvat ca băncile să preia controlul unor întreprinderi industriale sau de comerț, care ar putea submina propria lor solvabilitate.

În general, însă, doar băncile, care pot conta pe sprijinul din partea statului, de exemplu băncile mari din Europa Centrală, parțial deținute de stat, își văd rolul său în restructurarea întreprinderilor și controlarea lor prin procurarea de acțiuni, însă doar în măsura în care aceasta e necesar pentru rambursarea creditelor acordate anterior.

În ansamblu, analizând necesitățile de restructurare în țările Europei de Est și Rusia, este cert, că băncile nu reprezintă instituțiile ce trebuie să joace un rol primar de investitori pentru firme. În primul rând, băncile mari deja și-au format cercul de clienți, de regulă din rândul firmelor industriale influente și de aceea este puțin probabil că ele ar dori să se implice în activități de investiții radicale sau de restructurare. Pe de altă parte, este puțin probabil ca băncile în general să posede experiență în domeniile de management financiar, contabilitate, marketing etc. de care întreprinderile au atât de mult nevoie. În același timp pentru orice alt investitor (bănci străine, fonduri de investiții) aceste aspecte nu ar reprezenta o problemă.

În contextul dezvoltării economiei naționale și atragerii investițiilor străine ar fi binevenită o strategie de transformare a sistemului financiar-bancar într-o industrie competitivă, inițial axată pe o gamă de servicii limitată, însă just selectată, bazată pe standardele internaționale.

În general, în funcțiile specializate ale băncilor intră funcția de antreprenariat, adică încurajarea noilor metode de producere și inițiativa în finanțarea creării noilor unități de producție. Sistemele bancare ale țărilor Europei Centrale sunt mai puțin constrânse de regulamente ca cele din SUA și Marea Britanie și de aceea băncile comerciale private au dreptul de a fi proprietari ai întreprinderilor industriale și a activa în calitate de bănci de investiții (modelul continental). Deși aici sunt implicate riscuri mari și cheltuieli și mai mari, aceasta este o situație convenabilă pentru băncile respective, deoarece le asigură un volum mai mare de informație economică strategică pentru finanțarea noilor producții.

De fapt în țările dezvoltate există bănci de dezvoltare, care își iau această funcție asupra sa. Integrarea băncilor de dezvoltare în sistemul financiar al țării este foarte importantă. Dacă BD nu a stabilit contacte bune cu băncile comerciale și instituțiile financiare de stat, posibilitățile sale de optimizare a investițiilor potențiale se vor limita considerabil. În acest context, integrarea financiară poate fi considerată sub forma integrării în sistemul financiar de stat și în sistemul financiar mondial pentru a primi acces la resurse importante și proiecte internaționale.

Alta e însă situația cu funcția de antreprenariat în țările Europei Centrale și de Est în tranziție. Băncile nu doresc să fie proprietari ai companiilor și să exercite funcția de control asupra lor. Motivele bancherilor sunt diferite:

- lipsa de cadre cu cunoștințe vaste în domeniul activităților bancare de antreprenariat și business. Nu sunt tangențe semnificative între noțiunile de “commercial banking” și “investment banking”, aceste direcții de activitate necesită diferite cunoștințe, ceea ce implică restructurarea și divizarea personalului;

- nu ajunge personal și timp pentru monitorizarea întreprinderilor, iar beneficiul de pe urma acestei activități este scăzut în comparație cu activitatea de bază a băncii;
- nedorința de a fi “moral obligați” să extindă finanțarea companiei ai cărei proprietari sunt;
- bancherii își cunosc suficient de bine clienții pe parcursul perioadei de deservire a lor și deci nu consideră că fiind proprietarii firmelor, vor ști mai multe despre ele.

În general, băncile consideră că au de exercitat funcțiile sale de bază, care sunt mai importante. În condițiile economiei de tranziție băncile asigură efectuarea plăților și decontărilor, ele sunt aproape unicele care acordă instrumente financiare, și ele reprezintă sursa de bază a finanțării externe a întreprinderilor.

Serviciile financiare pe care le oferă băncile sunt deocamdată destul de modeste, însă există rezerve în vederea ameliorării și diversificării lor. Elementul cheie a dezvoltării unui sistem coordonat, eficient și flexibil rezidă în creșterea segmentului depunătorilor. În consecință, bancherii trebuie să-și concentreze eforturile asupra edificării unei colaborări solide și de durată cu clienții săi, și această colaborare poate fi stabilită doar prin formarea încrederii în calitatea serviciilor oferite. Acesta trebuie să fie obiectivul imediat al băncilor comerciale: utilizarea performanței și a calității crescânde a serviciilor de bază ca un fundament pentru creșterea cantitativă și la o etapă ulterioară – diversificarea. Iar implicarea băncilor în activități de antreprenariat și deținerea de proprietate este la momentul actual un obiectiv secundar, care va putea fi atins doar după ce băncile își consolidează pozițiile în activitățile tradiționale bancare.

3.6 Reforma agrară

Sectorul agrar este de o importantă majoră pentru Moldova; împreună cu industria alimentară, el asigură 60% din producția Moldovei și trei pătrimi din volumul exportului. Mai mult decât jumătate din populația lucrătoare este angajată în acest sector. Viitorul economiei Moldovei depinde de eficacitatea reformelor în acest sector.

Sistemul central planificat, în care au operat în trecut întreprinderile agrare, avea următoarele trăsături:

- transportarea centralizată a utilajului; energiei; îngrășămintelor și a pesticidelor;
- suportul bugetar considerabil direct; accesul la creditul bancar ieftin, cât și subsidiile indirecte pentru prețurile scăzute la bunurile fabricate;
- prețul centralizat impus producției agricole;
- protejarea de bunurile importate.

Structura distorsionată a stimulentei în activitatea întreprinderilor și lucrătorilor lor nu încuraja folosirea economică rațională a resurselor, în timp ce nu existau stimulente competitive care să facă să sporească eficiența producției.

Reforma agrară din Moldova a rămas în urma reformelor din perioada de tranziție. Transformarea relațiilor de proprietate din agricultură mai trebuie încă să creeze masa minimă critică care să

stopeze criza agrară. Odată cu introducerea reformelor de piață, protecționismul contra mărfurilor de import a dispărut, și a fost demonstrată necompetitivitatea mărfurilor produse atât în ceea ce privește calitatea și prețurile.

Sectorul agrar rămâne a fi cronic fără profit și continuă să primească suport bugetar. În 1995 sectorul a avut un surplus financiar de 231,7 milioane lei, în pofida faptului că a primit suport financiar de 306 milioane lei ca despăgubire pentru influența negativă a calamităților naturale.

Aproape 490 de întreprinderi mari, sau 46% din numărul lor total, au încheiat anul 1996 cu pierderi, iar rentabilitatea în sectorul agrar, conform aprecierii date, a constituit doar 0,3%. În martie, 1997, Parlamentul a aprobat din nou despăgubirea pierderilor rezultate din calamitățile naturale, întreprinderilor agrare, în sumă de 254,3 milioane lei pentru anul 1996.

De la 1.01.97 mijloacele ce trebuiau să între pe conturi și producția aflat în depozite din sectorul agrar au constituit 854,6 milioane lei, în timp ce mijloacele ce trebuiau să fie plătite constituiau 1645 milioane lei, indicând un nivel scăzut de capitalului circulant. Datoriile majorității întreprinderilor depășesc valoarea proprietății lor. În 1994-1995 întreprinderilor agrare le-au fost acordate credite pentru procurarea produselor chimice și îngrășămintelor (55 milioane lei), energiei electrice (129 milioane lei), dar marea parte din ele nu a fost achitată.

Situația cronic dificilă din agricultură prezintă pericole serioase pentru economia națională. Reformele incomplete extind agonia întreprinderilor ne-profitabile, și pentru a limita nemulțumirea socială de la țară, Guvernul este chemat să acorde subvenții. Totuși, subvenționarea nu este eficientă – ea nu se petrece sistematic și este o povară grea pentru buget.

Reforma agrară este necesară pentru a schimba sistemul de motivație, printr-o definiție mai precisă a drepturilor de proprietate. Reforma funciară are scopul de a transfera pământul ce aparține statului în mâini private. Reforma agrară trebuie de asemenea să ajute noii proprietari să creeze întreprinderi agricole competitive și eficiente și să asigure eficiența sectorului agrar în întregime.

Reforma funciară

Modificările de baza în drepturile de proprietate asupra pământului au început din ianuarie 1992, când a intrat în acțiune Codul Funciar. Până atunci, tot pământul aparținea statului. La prima etapă de implementare a reformei, loturile individuale, care au existat în timpul fostului regim, au fost transferate proprietarilor în proprietate privată (fără drept de vânzare), de asemenea au fost privatizate loturile grădinărești. La acea etapă, 13% din pământul agricol a fost transferat. Totuși, o cerință mai fundamentală a reformei agrare trebuia să fie transformarea proprietății funciare, cât și a altei proprietăți condusă de kolhozuri și sovhozuri, odată cu crearea unui nou sistem care ar oferi servicii agriculturii.

Odată cu adoptarea Codului Funciar, lucrătorii din unitățile agricole au avut ocazia să-și transforme întreprinderile în societăți pe acțiuni, cu distribuirea acțiunilor între membrii colectivului și pensionari. Pentru a permite formarea unei noi ferme și a unor entități producătoare, lucrătorul de la colhoz și cel de la sovhoz au primit dreptul de a părăsi colectivele împreună cu parcelele lor de pământ și acțiunile de proprietate începând cu noiembrie 1992 și apoi anual în perioada noiembrie-martie.

În timpul implementării reformei agrare, legislația a fost modificată și completată de un șir de legi generale și specifice.

Legile generale sunt:

- “Codul Civil” (decretat în 1964, cu ultimele modificări din octombrie 1996);
- “Cu privire la proprietate” (decretată în 1991, cu ultimele modificări din martie, 1996);
- “Cu privire la privatizare” (decretată în 1991, cu ultimele modificări din iulie 1996);
- “Cu privire la antreprenoriat și întreprinderi” (decretată în ianuarie, 1992);
- “Cu privire la societățile pe acțiuni” (decretată în ianuarie, 1992);
- “Cu privire la falimentare” (decretată în ianuarie, 1992);
- “Cu privire la cooperare” (decretată în ianuarie 1992);
- “Cu privire la arendă” (decretată în ianuarie, 1992, cu ultimele modificări din martie, 1996);
- “Constituția Republicii Moldova” (decretată în 1994);
- “Cu privire la gaj” (decretată în mai, 1996);

Legile specifice ce reglează relațiile din sectorul agrar, sunt:

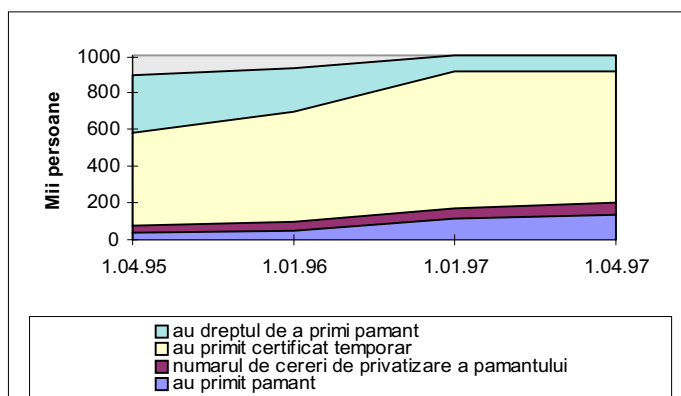
- “Cu privire la fermele țăranilor” (decretată în ianuarie, 1992);
- “Cu privire la pământului ce aparține statului, cadastru și monitorizarea pământului”, (decretată în decembrie, 1992);
- “Cu privire la impozitarea pământului” (decretată în decembrie, 1992);
- “Cu privire la prețul normativ al pământului” (decretată în decembrie, 1994).

Procesul transformării colhozurilor, sovhozurilor și întreprinderilor inter-fermiere în noi structuri s-a desfășurat foarte încet. Din cele 1074 întreprinderi agricole ce existau în 1992, cca. 665 nu și-au schimbat forma de proprietate către anul 1996, și multe din 160 întreprinderi au fost transformate în societăți pe acțiuni (SA) și cooperative de producere și-au menținut același tip de conducere, iar simplii deținători de acțiuni au doar unele drepturi reale, deschizând mari oportunități pentru felurite abuzuri.

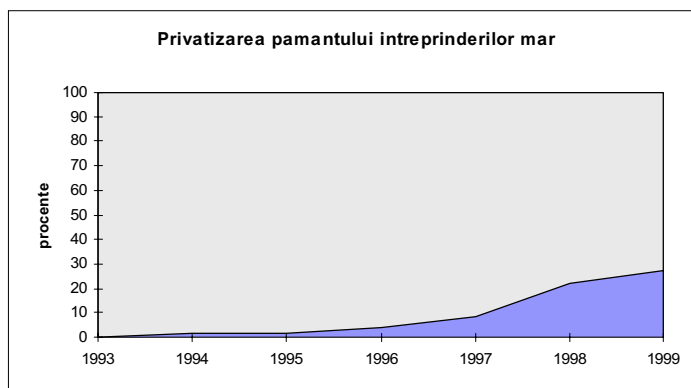
O cale spre sporirea eficienței sectoarelor agrare va fi realizată prin intermediul restructurării accelerate a întreprinderilor, prin alocarea de pământ țăranilor. În timp ce aceasta poate include și împărțirea în mici unități (alocarea individuală fiind la nivelul de mai puțin de două hectare), se poate întâmpla ca consolidarea ulterioară a loturilor de către acei ce nu sunt interesați în procesul de gospodărire (de exemplu, pensionarii), cât și asocierea liberă a noilor proprietari să ducă la apariția unităților de mărime medie. Unii fermieri s-au unit în asociații de fermieri. Din 1994 până în 1996 numărul acestor asociații a sporit de la 7 până la 146 de unități.

În timp ce modul de abordare, adoptat în Moldova, implica un acord de transferare a majorității pământului

către populația rurală, în practică repartizarea pământului s-a petrecut foarte încet, iar influența transferului de pământ asupra practicii agrare s-a dovedit a fi foarte mică. Primăvara (la 1.04.97) din 1005 mii de persoane care au dreptul de a primi loturi de pământ, 915 mii au primit certificat temporar și numai 205 mii au prezentat cereri pentru a obține pământ. Procesul de primire a loturi de pământ și obținerea dreptului permanent de a deține o proprietate necesită mult consum de timp și s-a confruntat cu diferite piedici obiective și subiective. 132 mii de oameni au primit certificat permanent, adică 13% din acei ce au dreptul de a-l primi.

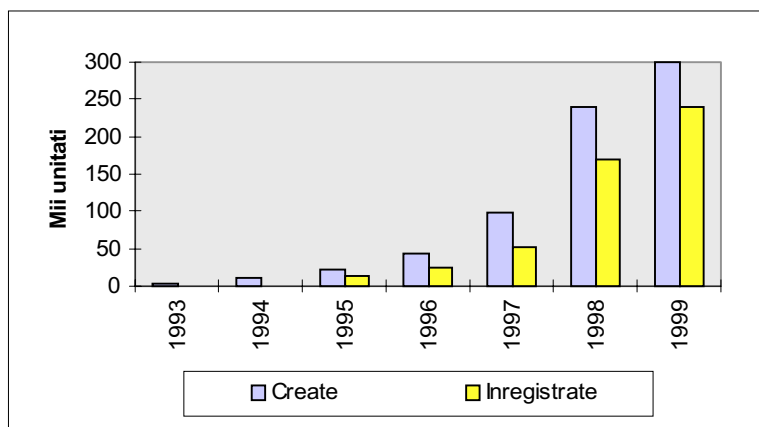

Dinamica transferului de pământ de la colhozuri și întreprinderi intra-fermiere în proprietate privată este arătată pe diagramă, la data de 1 aprilie al fiecărui an. Privatizarea pământului, ce se prevede până în 1999 reflectă condițiile, convenite în Memorandumul între Guvernul Moldovei și Banca Mondială, cu privire la creditul SAL-II, semnat în mai 1997. Precum se vede din diagramă, pe 1.04.97 numai 8,6% din tot pământul supus privatizării a fost transferat în proprietate privată. Conform proiectului SAL-II, scopul propus este ca la 1.04.99 acest raport să fie 27,4%. Se nădăjduiește că aceasta va reprezenta o masă critică suficientă pentru asigurarea relansării sectorului agrar.

Pe lângă transferul de pământ, reforma agrară susține transferul de clădiri ale întreprinderilor și de echipament țăranilor. La începutul anului 1997 în 14,6% din întreprinderile agrare calcularea acțiunilor de proprietate încă nu s-a făcut, și din 1090 mii de oameni ce au dreptul la acțiuni în proprietatea privată a întreprinderilor, numai 448 mii (41%) au certificate ce confirmau drepturile lor. Doar 255 mii (57% din certificatele date) au fost atestate de Ministerul Privatizării și de Administrația Proprietății de Stat. Astfel, doar 23% din acei ce au dreptul, au primit o proprietate și aveau ocazia s-o folosească în activitatea întreprinderii.

Ratele mici de repartizare a pământului și a acțiunilor de proprietate au rezultat într-un proces lent de formare a noilor ferme și înregistrarea lor (vezi desenul). (Proiectele cu durata până în 1999 reflectă Memorandumul între Guvernul Moldovei și Banca Mondială vizând acordarea creditului SAL-II). Se constată o mare întârziere în înregistrarea noilor unități și cauzată de complexitatea procedurilor, chiar și pentru acei care au doar 1-1.5 hectare de pământ.

Cu scopul de a accelera procesul reformei agrare, în februarie 1997 Guvernul a căzut de acord să simplifice procedurile de retragere a țăranilor din întreprinderile de scară înaltă și înregistrarea unităților nou-create. Această decizie prevede o procedură simplificată pentru înregistrarea micilor ferme. În scopul de a acoperi parțial costul pentru dreptul ce confirmă proprietatea asupra pământului, Guvernul a alocat suma de 2,5 milioane lei pentru 1997, ce acoperă cheltuielile pentru pregătirea și distribuirea a 16 mii de certificate.

Formarea unor unități fermiere mai mari ar trebui să se accelereze în urma lichidării moratoriului asupra cumpărării-vânzării pământului. Prin legislație, pământul nu putea fi vândut sau cumpărat până în anul 2001. În jumătatea a doua a anului 1996 Curtea Constituțională a declarat că moratoriul intra în contradicție cu Constituția Moldovei. Un proiect nou de lege Cu privire la vânzarea și cumpărarea pământului se află în fața Parlamentului și așteaptă să fie adoptat.

Un șir de organizații internaționale au ajutat la restructurarea întreprinderilor agrare. În 1996 a început să funcționeze proiectul pilot TACIS cu privire la privatizarea pământului în zona Orheiului, 39 de mii de cetățeni au primit loturi de pământ, aproape 20,5 mii de parcele, au fost înregistrate 12,405 ferme, 25 asociații fermiere, 7 cooperative. Pe lângă reorganizarea a 6 colhozuri, proiectul caută să creeze și să întărească instituțiile care sprijină agricultura privatizată, inclusiv un serviciu adițional și un centru de informații pentru fermieri și oameni de afaceri. În zona Orheiului, consilierii de pe teren lucrează în sate și în conducerea regională a complexului agrar de producere.

În 1996 a fost implementat un proiect experimental “Nisporeni”, care avea ca scop reorganizarea colhozului “Maiak” din regiunea Nisporeni în cooperare cu Centrul de Reforme ale Business-ului Privat, sprijinit de Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID): 627 de certificate, ce confirmau drepturile de proprietate asupra pământului, au fost repartizate individual și au asigurat baza gospodăriilor individuale; alți 1355 oameni (în special pensionari și lucrători) au primit și ei certificate ce confirmau dreptul de proprietate asupra pământului și au transferat aceste drepturi către 9 oameni de afaceri, care au creat asociații variind de la 26 la 430 ha. În cadrul acestui proiect, a fost pregătit un manual (“Metodologia destrămării colhozurilor în Moldova”), adaptat la legislația Moldovei și la condițiile social-economice locale, care include recomandări pentru transformarea colhozurilor și sovhozurilor în unități și asociații fermiere orientate spre piață.

În baza experienței acumulate prin proiectul “Nisporeni”, împreună cu Ministerul Privatizării, au fost instruiți peste 100 de specialiști pentru a lucra la Chișinău și în zece agenții teritoriale. În fiecare agenție teritorială lucrează câte opt experți (avocați, experți în relațiile cu publicul, economiști și contabili). În 1997 acești experți acordă asistență tehnică la 70 de colhozuri pentru reorganizarea lor în baza metodelor dezvoltate în cadrul proiectului “Nisporeni”. În rezultatul implementării proiectului de mai sus se intenționează ca aproape 70 de mii de țărani să primească certificate care ar confirma drepturile de proprietate asupra pământului și să fie create mii de noi unități fermiere.

În procesul dezmembrării întreprinderilor agrare mari trebuie să se dea o atenție deosebită problemelor de restructurare a datoriilor. O posibilă sursă de a asigura lichidarea datoriilor ar fi acțiunile întreprinderilor de producere, care au fost transferate, în procesul privatizării, întreprinderilor agrare de prelucrare și furnizorilor de materie primă. Mai sunt și alte resurse. Pentru a soluționa problema cu privire la restructurarea datoriilor, organele de stat vor trebui să demonstreze flexibilitate, în așa fel, încât fermierii să nu fie nevoiți să moștenească datoriile gospodăriilor reformate odată cu primirea loturilor.

Crearea unui sistem informațional unic de cadastru al imobilului ar fi un factor important pentru reforma funciară. În iulie, 1996 a fost înființat un proiect pilot vizând Cadastrul Național. S-au început lucrări asupra: i) dezvoltării unei baze legale pentru reglarea pieței de imobil și ii) reutilizării tehnice, care ar permite crearea unui sistem informațional bazat pe computer. În lipsa unui asemenea proiect, va fi nevoie de nu mai puțin de 35 de ani pentru a repartiza certificate ce ar confirma dreptul de proprietate asupra pământului proprietarilor de pământ potențiali.

În noul sistem de cadastru coordonatele sectoarelor de pământ private sunt legate de rețeaua geodezică de stat, ceea ce ar trebui să limiteze disputele judiciare dintre proprietari. Noul sistem informațional va fi multifuncțional; înregistrarea proprietății, gajul, ipotecile limitând folosirea proprietății. Prin intermediul proiectului, au fost create 7 conerțe private (în geodezie, cartografie și domeniile de cadastru) fiind autorizate de Departamentul Cadastru. 125 de oameni au fost instruiți, dar va fi nevoie încă de 1000 de tehnicieni. Crearea filialelor regionale de cadastru a fost suspendată la sfârșitul anului 1996, odată cu transferul Biroului Central de Inventar Tehnic

de la Ministerul Privatizării sub conducerea Agenției Naționale de geodezie, cartografie și cadastru, acțiune promovată de fostul președinte.

La mijlocul lui 1996, prin susținere internațională activă, a fost creată Agenția pentru Restructurarea Agriculturii (ARA). Sarcinile ei sunt: de a acorda asistență în reformarea colhozurilor și sovhozurilor, de a concentra informația cu privire la diferite proiecte internaționale cu privire la implementarea reformei funciare și în strânsă cooperare cu Ministerul Agriculturii și Alimentării de a dezvolta o strategie și tacticele pentru aplicarea reformei financiare. Sarcinile principale ale agenției sunt de a accelera implementarea reformei funciare, de a promova demonopolizarea agriculturii și crearea întreprinderilor agrare orientate spre piață.

Un rol al statului în perioada de tranziție, rezidă în promovarea condițiilor financiare favorabile pentru noile întreprinderi private. Accesul limitat al fermierilor la credit face să frâneze reforma funciară. Atâta timp cât pământul nu este o marfă, fermierul nu-l poate folosi ca gaj pentru obținerea creditului. Experiența economiilor în tranziție arată că chiar dacă pământul este o marfă, băncile reacționează negativ în acceptarea lui ca gaj. În plus, ratele mari ale dobânzii (35-40% anual) fac utilizarea creditului dificilă pentru întreprinderile din sectorul agrar. Ar putea fi necesar pentru guvern să încerce să reducă riscul creditării din sectorul agrar, și să-i ajute pe fermierii ce se confruntă cu rate înalte ale dobânzii (spre exemplu, în Ungaria Fondul de Garanție a creditului sătesc sprijină finanțarea proiectelor care nu au un gaj suficient și Fondul de Reorganizare susține noile ferme în perioada de tranziție). O altă opțiune promovată de organizația non-guvernamentală americană "Voluntarii pentru ajutorul cooperativ în străinătate" (VOCA) este crearea uniunilor de credit. Legile cu privire la astfel de instituții de credit necesită de a fi îmbunătățite.

Principala instituție de creditare a agriculturii este Moldova-Agroindbank. Începând din 1995 portofoliul băncii a inclus și împrumuturi acordate fermierilor. Majoritatea creditelor au fost achitate la timp. Lipsa gajului la întreprinderile agrare a stimulat elaborarea mecanismului de creditare a sectorului agrar prin intermediul întreprinderilor de prelucrare.

Un sistem reformat de dirijare pentru agricultura de scară largă

Strategia reformei funciare, discutată în paragrafele precedente, se concentrează asupra facilitării ieșirii noilor proprietari din întreprinderile mari ce existau anterior, ea de asemenea adresează sarcini provocatoare de creare a unei infrastructuri pentru a deservi noul sector de scară mică și medie. Totuși, este izbitor faptul, că chiar și prin normele stabilite în acordul SAL-II (vezi desenul de mai sus), **la sfârșitul decadei ponderea majoră în sectorul agrar o vor deține unitățile de scară largă**. Situația actuală poate rămâne într-un anumit grad, neclară, deoarece precum ne sugerează argumentele de mai sus, chiar și când forma organizațională se schimbă în principiu, în practică structura veche de management a rămas aceeași.

Sunt multe motive pentru ritmurile lente ale schimbărilor:

- în unele cazuri destrămarea unităților mari nu are mare sens (adică acolo unde există economii certe de scară mare prezente în cadrul momentelor critice ale procesului de producție);
- conducerea existentă se opune schimbării, dată fiind situația ei politică stabilă (ca de exemplu, cei din Parlament);
- conducerea de asemenea mai este necesară și pentru că într-o economie de tranziție cu o slabă dezvoltare a piețelor, rețelele de legături, stabilite între managerii

întreprinderilor, rămân a fi importante pentru procurarea materialelor și articolelor inițiale necesare pentru procesul de producție, și pentru expedierea producției finite.

Într-un termen mai mare, în cadrul unui regim în care organizarea agriculturii este încurajată să se adapteze la realitățile pieței, se poate considera, că unitățile agrare ar apărea fiind de diferite dimensiuni, începând de la lotul mic de pământ ce aparține unei familii (de exemplu, producerea produselor horticole pentru piața locală) și terminând cu unitățile fermiere mari comerciale comparative cu întreprinderile agrare anterioare. Într-un sector de o scară mai mare, va fi nevoie de o conducere profesionistă, care ar putea fi selectată din cadrul managerilor existenți.

Discuția cu privire la reformă până acum nu a ajuns la această realitate, căci susținătorii reformei (inclusiv agențiile internaționale) au tins să se concentreze asupra scopului de destrămarea marilor unități, și în acest mod, tind să sugereze că sectorul de scară largă rămas este un reziduu conservativ care ar fi trebuit distrus pe viitor. Mai mult ca atât, susținătorii reformei pot considera, că orice încercare de acomodare la cerințele sectorului nereformat poate compromite efortul de a distruge vechiul sistem.

Pericolul acestei abordări este, că în practică cea mai mare parte a agriculturii îi revine zonei “crepusculare”, unde ea nu este nici “reformată”, nici nu mai lucrează conform legii vechiului sistem. În particular, conducerea are un control *de facto* asupra întreprinderilor, fără a fi proprietari sau fără a fi responsabili către vreo structură de proprietate bine definită.

O cale de clarificare a acestei situații ar fi prin intermediul emiterii titlului asupra parcelelor de pământ, iar pentru unitățile de scară largă să depășească situația prin vânzarea voluntară sau lucrul comun asupra grupărilor de loturi. Astfel de schimbări deja au loc (așa ca în cadrul proiectului Nisporeni, vezi mai sus). Totuși, ar fi posibil pentru unitățile de scară largă existente să se transforme în ***societăți pe acțiuni în care se dezvoltă un sistem eficient de conducerea în comun, în care managementul ar fi responsabil către proprietarii care ar administra activele.***

Aceasta ne sugerează faptul, că un component al următoarei etape a reformei agrare ar trebui să fie identificarea și promovarea noilor forme comune de proprietate pentru agricultura la scară largă, ceea ce ar permite funcționarea continuă, la scară largă, a părților sistemului agrar printr-o împroprietărire transparentă, în același timp și permițându-le micilor proprietăți de a ieși din cadrul unităților mari.

Aceasta ar necesita dezvoltarea unui sistem în care revendicările asupra pământului să poată fi transformate în acțiuni ale societăților pe acțiuni agrare, care ar putea fi vândute pe piață, dând posibilitate de a se schimba controlul asupra lor prin intermediul vânzărilor de acțiuni. În același timp, întreprinderile agrare ar putea fi încurajate să cumpere și să vândă active, dând posibilitate unei evoluții organice a mărimii întreprinderilor, și să folosească pământul lor ca gaj pentru împrumuturi. Ar putea fi dezvoltat un sistem de contracte administrative, prin care conducerii i s-ar acorda o siguranță rezonabilă (și compensare pentru concediere), supunând-o unui sistem comun de dirijare în care proprietarii ar putea, conform regulilor fixate, să acționeze în direcția schimbării conducerii.

Astfel de inovații ar putea avea șanse de succes doar cu două condiții de bază. Cea mai importantă ar fi, ca o parte importantă a cadrului administrativ – ar trebui să vadă mari perspective pentru viitorul lor economic propriu într-un sistem de administrare mai eficient pentru gospodărirea la scară largă. În același timp, întreprinderile mari, în aceeași măsură ca și sectorul mic de gospodărire, ar avea nevoie de susținere din partea unui set eficient de instituții de piață. Aceasta va necesita inițiativă politică într-un șir de regiuni.

Mediul instituțional pentru agricultura mai eficientă

Dezvoltarea unei agriculturi mai eficiente implică atât clarificarea împroprietăririi cu pământ în fermele mari și mici, cât și crearea unui mediu în care fermierilor le sunt date stimulente ca să opereze eficient.

Probabil că cea mai importantă și încununată de succes reformă agrară necesită dezvoltarea piețelor competitive pentru materialele inițiale și materia primă pentru ferme și pentru producția finită agricolă, fermierii ar fi trebuit să fie dependenți de monopolurile comerciale locale, și nu forțați să se folosească de serviciile unor careva comercianți, în lipsa facilităților creditare.

O componentă importantă în dezvoltarea unei strategii pentru reforma agrară este dezvoltarea unei politici eficiente pentru promovarea concurenței în marketingul agrar și în sistemul de prelucrare a producției agricole.

Statul are încă de creat o bază instituțională pentru acordarea de credite și asigurarea agriculturii. Parlamentul i-a dat însărcinare Guvernului să pregătească proiectele legilor: “Cu privire la creditul agrar de producere” și “Cu privire la asigurarea agriculturii în cazuri de calamități naturale”.

Este o mare nevoie de a îmbunătăți facilitățile creditare și de asigurare pentru sectorul agrar. În particular, este nevoie de a fi creat un sistem de credite sezoniere în baza amanetării pământului și asigurării recoltei; de a introduce arendarea utilajului agrar; de a asigura condiții pentru introducerea contractelor de futures. Creditul pentru întreprinderile agrare în baza contractelor viitoare este susținut în legea “Cu privire la Bursele de mărfuri” (februarie 1997).

Lipsa resurselor financiare face ca întreprinderile agrare să depindă de voința altor companii de a le expedea materialele inițiale și materia primă contra asigurării roadei viitoare. Un astfel de credit comercial le asigură existența, dar nu le dă posibilitatea să cumpere materialele inițiale și materia primă pe piețe competitive. Astfel de tranzacții depind de legăturile informale între conducerea întreprinderilor, căci garanțiile legale ce asigură achitarea creditului nu sunt eficiente.

Dezvoltarea unui sistem prin care activele fermiere pot fi folosite ca gaj pentru împrumuturi cere înființarea unui sistem eficient de falimentare, care ar permite creditorilor să realizeze gajul în eventualitatea neachitării datoriilor. De asemenea, un așa mecanism ar deplasa drepturile de proprietate asupra pământului de la cei ce nu sunt în stare să-l folosească cu succes.

Pe lângă adoptarea de către Parlament a legii “Cu privire la faliment”, mijloacele de aplicare a ei încă nu există, astfel încât întreprinderile nu sunt forțate să respecte obligațiunile financiare. La momentul actual, întreprinderile de toate categoriile achită datoriile față de stat în baza Legii “Cu privire la procedul de colectare a taxelor și a altor plăți obligatorii”, care prevede confiscarea activelor și capitalurilor acționare ale producției finite, care sunt apoi vândute. Un asemenea mod de abordare îi lasă întreprinderii falite puține șanse de supraviețuire, iar aplicarea Legii în practică este destul de dificilă. Începând din anul 1997 s-au constatat mai mult de 500 de procese judiciare implicând revendicări asupra proprietății; 400 milioane lei ai bunurilor confiscate n-au putut fi realizați din cauza prețurilor mari și a calității proaste. În februarie 1997 Parlamentul a adoptat, în prima lectură, proiectul amendamentelor legii; au fost adăugate prevederi ce interziceau arestarea, confiscarea produselor agrare de calitate inferioară, materiei prime, materialelor inițiale și echipamentului agrar. Astfel, acumularea ulterioară a datoriilor de către întreprinderile agrare neprofitabile a fost legalizată, ceea ce a constituit o barieră în calea dezvoltării unui sistem comercial de credit agrar.

3.7 Reforma sectorului social

Descrierea impactului social al proceselor reformatoare în capitolul prezent evidențiază multe din efectele negative care trebuie adresate în prezent. Șocurile economice cauzate de destrămarea fostei Uniuni Sovietice, combinate de impactul politicilor de stabilizare macroeconomică și financiară rezultă în extinderea declinului veniturilor populației, deteriorarea prestării serviciilor și bunurilor publice și eroziunea valorii reale a plăților sociale (de ex. pensii). În timp ce unele din aceste efecte pot fi văzute în natură pe termen scurt, rezultând din dispersia activității economice, care pot fi revocate de relansarea economică, acestea solicită restructurări fundamentale ale politicilor și instituțiilor pentru a le așeza drept bază eficientă și durabilă în noul mediu economic.

Piața muncii. Numărul persoanelor oficial înregistrate ca șomeri a crescut de mai bine de 3 ori pe perioada 1993-1996. Deși rata șomajului oficial înregistrat este doar de circa 2 la sută din forța de muncă, numărul persoanelor în concedii fără plată a sporit de 7,4 ori, atingând în prezent nivelul de 15 la sută din totalul celor angajați.

Concomitent cu șomajul a crescut și migrația de muncă. Capacitatea joasă a întreprinderilor de a absorbi excedentul forței de muncă i-a încurajat pe oameni să plece la lucru peste hotarele republicii. Pe parcursul anilor 1993-1996 aproape 3 mii persoane au lucrat în Israel, Germania, Grecia și Rusia în baza contractelor formale, însă această cifră reprezintă doar o pătrime din totalul migranților, marea parte a cărora pleacă în mod ilegal la lucru peste hotare.

Oportunități strategice. Continuarea ajustărilor structurale și restructurarea întreprinderilor inevitabil vor intensifica concedierea lucrătorilor și vor spori presiunea asupra pieții muncii. Pe viitor declinul angajării se poate manifesta mai pronunțat în ramurile non-profitabile cum ar fi, construcția de mașini și aparate electrice. Sectoarele în creștere ca – prestarea de servicii, industria de prelucrare și construcția locativă – puțin probabil că vor putea să ofere suficiente locuri de muncă celor disponibilizați. În acest sens putem prezice o creștere a șomajului pe viitor, ceea ce ar agrava și mai mult standardele de trai ale populației.

Eforturile de alinare a poverii ajustărilor structurale ar putea fi centrate pe două posibilități:

- extinderea oportunităților de reinsertie profesională;
- oferirea unei protecții mai eficiente împotriva șomajului.

Reangajarea poate fi promovată întărind reinstruirea șomerilor, sporind mobilitatea forței de muncă (atât profesională cât și geografică) și măbind accesul la informație. În același timp se resimte necesitatea promovării unor măsuri mai active de ajutorare a lucrătorilor afectați de șomaj. Indemnizația de șomaj ar trebui să încurajeze șomerii să se reangajeze cât mai curând posibil, stabilind beneficiile de șomaj regresiv în raport cu durata de șomaj. Sistemul financiar al șomajului ar trebui de menținut cât mai simplu, separând aranjamentele pentru șomaj de alte obligațiuni sociale. Merită atenție unificarea managementului colectării și distribuirii mijloacelor bănești pentru șomaj în mâinile Departamentului Forței de Muncă (actualmente de această problemă se preocupă două ministere).

Guvernul de asemenea poate juca un rol important în promovarea reformei pe piața muncii prin eforturile de reactualizare a legislației, sporind astfel flexibilitatea infrastructurii pe piața muncii.

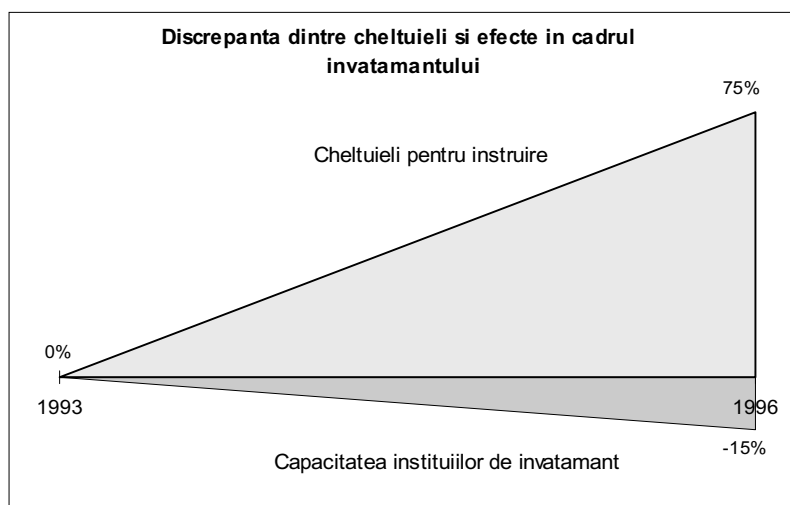
Dezvoltarea capitalului uman. Este bine cunoscut faptul că persoana bine instruită și antrenată profesional este mai abilă în condițiile schimbărilor ce au loc în economie și contribuie mai esențial la creșterea economică. Dezvoltarea modernă depinde de cunoștințele și experiența profesională a populației și deci de eficacitatea sistemului educațional.

Sistemul educațional din Moldova posedă atât avantaje cât și dezavantaje. El a moștenit un număr vast de activități practice, incluzând accesul egal al cetățenilor la învățământ, caracterul general al învățământului primar, rata înaltă a școlarizării copiilor și un grad impresionat a îndeletnicirilor tehnice și ingineresti.

Cu toate acestea tranziția la economia de piață a evidențiat constrângerile care reduc din eficiența performanței sistemului educațional, făcându-l oarecum ineficient în raport cu noile circumstanțe, incluzând finanțarea rigidă și ineficientă, caracterul fragmentar și incoerent al programelor de studiu, monopolul statului în prestarea serviciilor educaționale, lipsa stimulentei pentru corpul profesoral-didactic. Ca rezultat, bunurile instituțiilor de învățământ nu sunt utilizate rațional. Prețul unitar al învățământului crește, iar calificarea multor specialiști nu corespunde cerințelor de pe piața muncii. În consecință se mărește discrepanța dintre cererea și oferta privind calificarea forței de muncă. De aceea, reforma învățământului este chemată să completeze aceste goluri și să ofere cunoștințe solicitate pe piață.

Oportunități strategice. Prioritățile pentru promovarea reformelor includ acțiuni în următoarele trei domenii: finanțarea, conținutul serviciilor și modalitatea prestării lor. Necesitatea reformării finanțării este de importanță primordială. Necorespunderea surselor de finanțare subminează calitatea și eficiența învățământului. Deși ponderea cheltuielilor pentru învățământ pare a fi impunătoare (6,7% din P.I.B.), menținerea serviciilor publice educaționale la nivelul precedent este practic imposibilă. Ca rezultat numărul școlilor s-a micșorat cu 15%, iar a grădinițelor de copii – cu 30%. Investigațiile efectuate apreciază că la moment sursele financiare disponibile acoperă doar 2/3 din necesarul solicitat pentru școli, iar pentru grădinițe și mai puțin – 3/4 din necesități. Numai 60% din mijloacele alocate constituie cheltuieli active (procurarea materialelor didactice, echipamentului necesar, reparația clădirilor). Având o finanțare inadecvată și o alocare ineficientă a resurselor este puțin probabil de soluționat problemele din învățământ.

Lipsa resurselor publice necesare solicită necesitatea diversificării finanțării învățământului. Finanțarea publică ar trebui să fie alocată serviciilor de bază, cum sunt îngrijirea copiilor în creșe și grădinițe, învățământul primar obligatoriu, unele tipuri de instruire profesională. Pe termen scurt când povara costurilor sociale ale ajustărilor structurale rămâne a fi înaltă, statul ar trebui să suporte partea principală a cheltuielilor pentru învățământ. La moment ponderea serviciilor educaționale acordate contra plată nu depășește 5% din totalul cheltuielilor pentru învățământ. Pe termen mediu și lung, când relansarea economiei va avea loc, ponderea cheltuielilor private va spori, suportând astfel partea cea mai mare a poverii financiare. Finanțarea privată ar putea de asemenea ridica eficiența instruirii, stimulând responsabilitatea pentru calitatea serviciilor prestate. Cu toate acestea este important ca guvernul să-și asume responsabilitatea pentru garantarea accesului echitabil la serviciile educaționale de înaltă calitate.

Ajustarea programelor la cerințele pieței solicită introducerea tehnicilor noi de predare, la fel și aplicarea lor la noile tipuri de probleme. Reînnoirea programelor trebuie să includă discipline ce sunt importante pentru economia de piață, cum ar fi economics, contabilitatea, științele manageriale, business-ul, dreptul economic, marketing ș.a. De rând cu aceste măsuri este necesară elaborarea de noi manuale și cărți. Reforma ar trebui să încurajeze dezvoltarea pe bază competitivă a industriei comerciale de publicare a manualelor și materialelor didactice. Aceasta ar permite deplasarea selectării textelor pentru publicare (monopol de ținut până în prezent de către stat) spre un model pluralist (reprezentanți ai profesorilor, elevilor și statului).

Consolidarea prestării serviciilor educaționale este un proces complex, care implică decentralizarea pentru a face învățământul mai receptiv la cerințele locale; introducerea noilor forme de prestare prin atragerea surselor private pentru a promova competitivitatea și eficiența; și diversificarea practicilor educaționale pentru a întări selectarea individuală. Aceste inițiative solicită o modificare esențială a rolului statului care va trebui să stabilească cadrul ce ar include metodele de finanțare, acreditarea instituțiilor private și monitorizarea calității școlarizării.

Asistența medicală

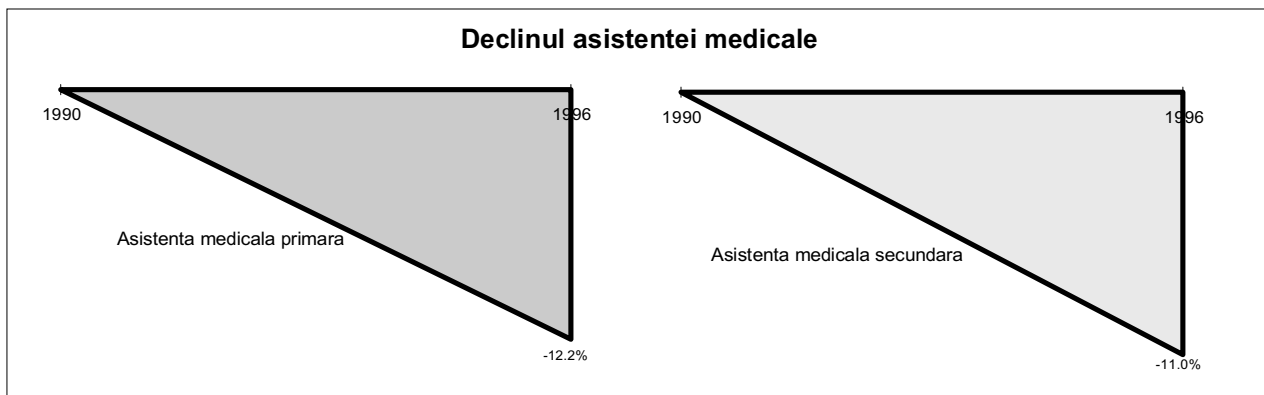
Sănătatea constituie un element crucial în dezvoltarea capitalului uman. Ea exercită o influență puternică asupra capacităților fizice și mintale ale persoanei, standardelor de trai și eficienței muncii.

Patru mari factori au afectat sănătatea pe perioada de tranziție: erodarea veniturilor populației; modul de viață; poluarea mediului și insecuritatea locului de muncă; calitatea serviciilor medicale.

Căderea veniturilor reale împreună cu deteriorarea modului de trai au agravat cel mai mult sănătatea. Aceasta s-a manifestat în înrăutățirea bruscă a alimentației care s-a transformat treptat într-un fenomen cronic calificat de către specialiști ca alimentație nesănătoasă. Valoarea medie energetică zilnică a produselor alimentare consumate de către o persoană s-a micșorat cu 30% în ultimii 4 ani, constituind în prezent 2127 kcal. În același timp s-a mărit considerabil consumul excesiv de alcool, fumatul (mai ales la elevi și fete) și obezitatea. Pe de altă parte poluarea severă a mediului ambiant, în special apa potabilă și solul au avut efecte adverse asupra sănătății. Toți acești factori au condus la răspândirea deceselor cardiovasculare, sistemului digestiv și cel nervos numărul cărora a crescut în ultimii ani cu 35%.

Calitatea serviciilor medicale a resimțit o puternică înrăutățire ca urmare a constrângerilor dure bugetare cu care se confruntă ramura sănătății în ansamblu. Lipsa echipamentului medical modern,

materialelor de pansament și a medicamentelor în volumul necesar, reduc considerabil din eficiența serviciilor prestate. Din acest motiv, precum și din cauza prețurilor înalte la medicamente s-a redus cu 12% asistența medicală primară și secundară.

Oportunități strategice. Obiectivul central al reformei este de a întări sănătatea oamenilor în condițiile constrângerilor bugetare. Aceasta presupune luarea de acțiuni în vederea utilizării raționale a bunurilor și resurselor deja acumulate în ramura asistenței medicale, reorganizarea mixului serviciilor medicale și diversificarea surselor de finanțare. Este foarte important ca în cadrul acestor transformări guvernul să asigure acces echitabil la serviciile medicale promovând, când este necesar, intervenții de protecție a sănătății (educarea unui stil sănătos de viață, prevenirea bolilor în masă).

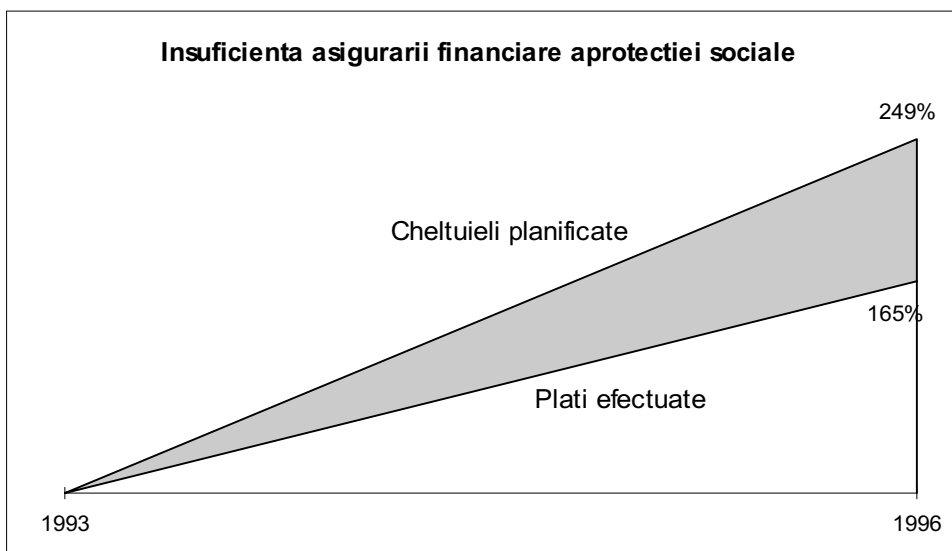
Reorganizarea serviciilor medicale pare să devină preocuparea majoră pe viitor, întrucât ea influențează direct viteza și profunzimea schimbărilor în asistența medicală. În acest domeniu se solicită reformarea cantității, calității și modelelor de prestare a serviciilor medicale. Accentul trebuie pus pe întărirea asistenței medicale primare: diagnosticarea sănătății; prevenirea răspândirii bolilor infecțioase; reabilitarea medicală și altele. Deosebit de importantă pare a fi întărirea asistenței medicale primare pentru femei, în special a lezurilor. Aceasta poate ameliora natalitatea, or este calculat că cca. 40% din mortalitatea infantilă revine perioadei prenatale. Îmbunătățirea serviciilor medicale primare prezintă o cale eficientă pentru întărirea sănătății în ansamblu și evitarea cheltuielilor financiare suplimentare.

Calitatea asistenței medicale secundare (serviciile curative și de spitalizare) poate atinge performanțele dorite prin modificarea radicală a metodelor de finanțare a spitalelor și a formelor de salarizare a medicilor. Sistemul rigid de bugetare nu acordă managerilor din medicină nici libertate, nici stimulente pentru utilizarea eficientă a resurselor. Va fi nevoie de deplasat accentele la finanțarea spitalelor de la numărul de intrări (paturi sau bolnavi), spre performanțe de însănătoșire (numărul pacienților tratați; frecvența spitalizării lor ș.a.).

Reorganizarea finanțării pare a fi cea mai spinoasă și controversată parte a reformării asistenței sociale. Întrebarea de bază la care va fi dificil de dat răspuns este: cum de făcut finanțarea și prestarea serviciilor medicale compatibile? Opțiuni în acest domeniu pot exista câteva: de mărit finanțarea publică a medicinei; de mărit taxele pentru serviciile medicale; de introdus asigurarea medicală obligatorie; de privatizat serviciile medicale. Se pare că în cazul Moldovei nici una din aceste variante nu-i capabilă să aducă de una singură beneficii palpabile. Cea mai sigură ar putea fi combinarea (mix-ul) dintre: finanțarea publică; polițele de asigurări a persoanelor și serviciile contra plată.

În această aventură guvernul va trebui să asigure un set minimal al serviciilor medicale de bază fără plată accesibile tuturor persoanelor. Serviciile medicale contra bani vor prezenta un surplus (exces) la minimumul garantat de stat. Referitor la finanțarea publică: este rezonabil de a stabili prin lege o cotă (normativ) din PIB relatată la atingerea standardelor minime în domeniul asistenței medicale. În scopul simplificării administrării mijloacelor financiare este cazul de separat finanțarea medicinei primare de cea secundară. Totodată alocarea resurselor trebuie permutată spre medicina primară. În prezent 80% din finanțare sunt alocate spitalelor și numai 20% policlinicilor. Pe termen scurt această proporție poate arăta cam în felul următor: 60% – pentru spitale și 40% – pentru policlinici. Mai departe coraportul finanțării sigur că va fi în favoarea asistenței medicale primare. Altă prioritate este îmbunătățirea structurii cheltuielilor. În prezent doar 15% din volumul alocărilor bugetare sunt cheltuieli active (pentru utilaj medical, medicamente, pansament) și această proporție trebuie să fie considerabil majorată.

Reformarea sistemului de protecție socială și a rețelei de transferuri sociale. Prin intermediul protecției sociale guvernul încearcă să reducă din povara riscurilor și costurilor sociale, cum ar fi șomajul, invaliditatea, bătrânețea, decesul și altele. Atingerea acestui obiectiv depinde de mai mulți factori, principalii fiind starea situației economice în țară; greutatea poverii costurilor sociale și numărul celor ce au nevoie de ajutor social. Situația se complică și prin rudimentele pe care prezentul sistem al protecției sociale le-a moștenit de la vechil regim, care opera cu o structură centralizat-rigidă și un management inefficient. Intenționând să acopere o gamă cât mai mare din costuri, protecția socială și-a asumat angajamente enorme fără a dispune de o acoperire financiară respectivă.

Pe parcursul ultimilor ani discrepanța între angajamente și resursele disponibile a crescut de 3,5 ori, constituind în prezent cca. 34%. Ca rezultat efectul beneficiilor sociale a diminuat dramatic, atingând la moment gradul de 20% din bugetul minim de consum. În același timp povara cheltuielilor enorme sociale (cca. 10 din PIB) face ca întreprinderile să se eschiveze de la achitarea taxelor sociale, măbind astfel datoriile la pensii și indemnizații. La începutul a. 1997 datoriile creditoare ale Fondului Social au constituit 404,1 milioane lei, majorându-se de 9,5 comparabil cu 1995.

Un aspect destul de sofisticat și controversat al protecției sociale îl constituie transferurile sociale. Acest domeniu se caracterizează printr-o incoerență masivă, condiții lejere de eligibilitate și dispersie largă în structura recipienților. Una și aceeași persoană poate să primească simultan câteva tipuri de indemnizații. Recipienții “flotanți” au devenit un fenomen obișnuit în practica

sistemului social. Investigațiile apreciază că cel puțin 20% din transferurile sociale nu sunt justificate, adică pleacă pe adrese greșite (în Rusia acest indice este de 35%). Problema transferurilor devine spinoasă și din cauza activelor sociale pe care le posedă întreprinderile (cămine, case de odihnă, policlinici, grădinițe etc.). Valoarea lor se estimează la cifra de 2,5-3% din PIB (în Rusia – 3,5% ; Ucraina – 4,6%). Beneficiile sociale pe care le primesc lucrătorii de la întreprinderi alcătuiesc aproape 10% din mărimea salariilor. Administrarea în continuare a bunurilor sociale de către întreprinderi poate reduce mobilitatea forței de muncă și adânci fragmentarea transferurilor sociale.

Oportunități strategice. Reforma sistemului de protecție socială are ca obiectiv întărirea capacității de protejare a beneficiilor sociale. Acest scop va fi realizat în condițiile constrângerilor financiare aprofundate. De aceea, redistribuirea veniturilor ca element fundamental în crearea sistemului nou de protecție socială pare să decurgă anevoios și dureros. Măsurile ce vor fi luate vor fi mai degrabă austere și deci nu se vor bucura de mare popularitate. Ele vor afecta atât populația tânără, cât și beneficiarii actuali. În această situație rolul guvernului va fi destul de important. Responsabilitatea lui este de a împărți pe cât se poate de echitabil povara costurilor reformei între populația economic activă și non-activă, menținând stabilitatea și pacea socială.

Opțiunile reformatorii se vor răsfrânge asupra tuturor componentelor sistemului de protecție socială: pensionarea; asigurările sociale; asistența socială și transferurile sociale. Criteriul principal va fi reducerea cheltuielilor financiare în baza administrării lor mai eficiente și înăsprirea condițiilor de eligibilitate.

În domeniul pensionării. Acțiunile pot fi clasificate de importanță curentă și strategică.

Acțiunile pe termen scurt (urgente) vor cuprinde următoarele măsuri:

- lichidarea datoriilor debitoare ale fondului social prin înăsprirea disciplinei financiare de colectare a taxelor sociale și prin achitarea parțială a pensiilor (indemnizațiilor) în natură;
- achitarea la timp a pensiilor și indemnizațiilor curente;
- revizuirea condițiilor de acordare a pensiilor privilegiate;
- reducerea cheltuielilor de regie prin sporirea gradului de operaționalizare și decentralizare a managementului pensiilor;
- raționalizarea structurii cheltuielilor sociale prin monitorizarea lor sistematică.

Acțiunile pe termen mediu (lung) vor fi îndreptate la:

- majorarea eșalonată a vârstei de pensionare;
- crearea și implementarea treptată a sistemului tri-dimensional de pensionare: de stat; privată; complementară;
- aplicarea sistemului de evidență personalizată a contribuțiilor sociale;
- capitalizarea acumulărilor pentru pensii.

Intensitatea reformării **asigurărilor sociale** și respectiv a transferurilor va fi dictată de acțiunile întreprinse în vederea reducerii (lichidării) subvențiilor la utilitățile publice și, în primul rând, la energie electrică, căldură și gaz. Există 27 categorii de cetățeni (522 mii pers.) care beneficiază de diferite înlesniri pentru serviciile termo-energetice. În prezent suma acestor înlesniri alcătuiește cca. 110 milioane lei. Pentru a reda măsurilor reformatorii eficiență se solicită reducerea substanțială atât a valorii facilităților acordate, cât și a numărului de beneficiari. În acest sens va fi necesară diagnosticarea transferurilor sociale pentru a evidenția categoriile de populație care într-adevăr au nevoie de asemenea înlesniri și pentru a stabili cerințele respective. Pe viitor acordarea

indemnizațiilor sociale e de dorit să fie efectuată în baza confirmării testului nevoii (necesității) de către solicitant.

În ce privește **activele sociale ale întreprinderilor** opțiunea strategică este de a le elibera de funcțiile ce nu le sunt specifice. Cu cât mai repede se va produce aceasta, cu atât mai mici vor fi costurile ajustărilor la economia de piață. În acest context ar putea fi utilizate una sau combinație din următoarele modalități: transferarea activelor sociale organelor publice locale; privatizarea (membrilor colectivului sau persoanelor din afară); predarea cu drept de arendă instituțiilor specializate; administrarea în comun cu parteneri externi.

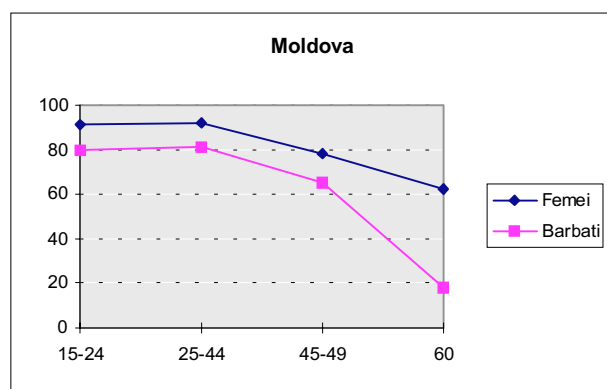
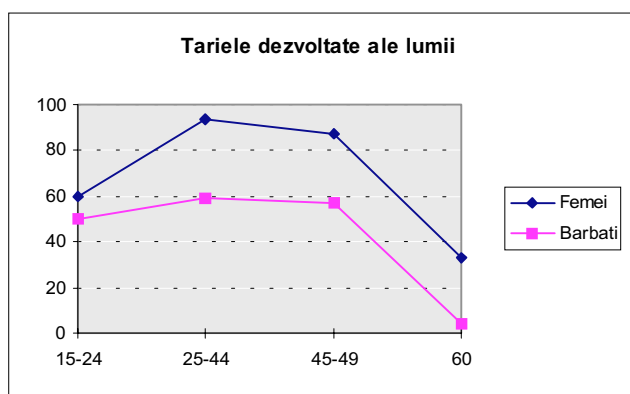
Concluzii. Diagnosticarea sferei sociale a arătat că transformările ce s-au produs în economie au generat costuri sociale mari. Povara lor va crește în continuare cu aprofundarea ajustărilor sectorale și restructurării în masă a întreprinderilor. Capacitatea curentă a sistemului protecției sociale nu este în stare să acopere riscurile cu care se confruntă populația. Evident este necesară reformarea sferei sociale. În acest context leitmotivul schimbărilor ar fi următorul: ajutându-i pe oameni să se ajute singuri.

3.8 Gender în dezvoltare⁷

Gender în dezvoltare este una din cele mai importante probleme sociale și economice a țării. Criza în economie, colapsul sistemului de protecție socială a populației au avut un impact negativ asupra situației femeilor. Probleme noi, nerezolvate s-au adăugat la cele vechi.

În primul rând, s-a agravat problema angajării în câmpul muncii.

În Moldova la începutul anilor 90 nivelul activității de muncă a femeilor s-a apropiat de nivelul activității de muncă a bărbaților, și a fost mai înalt comparativ cu țările dezvoltate din lume.

Conform recensământului populației din 1989 femeile alcătuiau 52% din populația totală a Moldovei, gradul de ocupare în câmpul muncii fiind de 84,7% (nivelul respectiv la bărbați a fost de 86,8%). Ponderea femeilor în numărul total al populației ocupate era de 51,1%, iar în anul 1995 – de 45,5%.

Implicarea femeilor în munca remunerată necesită un nivel respectiv de pregătire profesională. Astăzi nivelul profesionist al femeilor s-a egalat cu cel al bărbaților, depășind cifra medie în lume –

⁷ Capitol scris de către Prof. Nadejda Șișcan

cca. 8,5 ani. Femeile cu studii superioare și medii-specializate de țin 59% din totalul forței de muncă.

În același timp, din cauza sub-dezvoltării sferei serviciilor din țară, femeile, de rând cu munca remunerată (40 ore pe săptămână) au continuat să efectueze un volum considerabil de lucrări casnice neplătite. În așa fel a apărut activitatea de muncă dublă, însă mai largă ca în țările cu economia dezvoltată: Moldova – 72,2 ore pe săptămână, SUA – 56,6, Canada – 46,4, Franța – 64,4, Germania – 57,5.

Aspectele negative ale angajării în câmpul muncii: poziția inegală a bărbaților și femeilor din punct de vedere profesional și al calificării – evaluarea medie a femeilor este cu 1,5-2 categorii mai scăzută decât la bărbați, ponderea femeilor între lucrătorii de categoriile 1-2 este 60-70%, iar de categoriile 5-6 – este de 10-15%. Circa 3/4 din lucrătorii ce nu au categorii profesionale sunt femei. În agricultură procentul femeilor cu categorii este de 3 ori mai mic ca la bărbați. Ca rezultat, salariul femeilor alcătuiește în mediu 70-80% din salariul bărbaților.

Tranziția spre piață, criza economiei au generat **problema șomajului**, care a afectat în special femeile: în 1992 șomajul total se cifra la 15 mii pers. din care 60,6% erau femei, iar în 1996 el a fost de 23,4 mii, femeile constituind 68%.

În timp ce șomajul latent a cuprins peste 250-300 mii de oameni (11,5% din cei angajați), numărul femeilor șomere este de peste 200 mii. Una din trăsăturile șomajului feminin este lucrul de “navetă” (adică cei care cumpără stocuri de mărfuri peste hotare și le vând pe piața internă și vice-versa), participarea în comerțul de stradă, prostituția. Și ca o consecință a înrăutățirii situației materiale și nivelului de subzistență din 1990 morbiditatea la femei a crescut brusc, în special bolile venerice (de 8 ori).

O nouă direcție a angajării în câmpul muncii – participarea femeilor în activități de antreprenoriat - reprezintă o oportunitate de a-și demonstra capacitățile manageriale, de a rămâne parteneri sociali cu bărbații, formând astfel o alternativă muncii prost plătite din sectorul de stat. Posibilitatea femeilor de a participa în activități de antreprenoriat este determinată de gradul de pregătire destul de înalt al femeilor. Însă trebuie de menționat, că punctul de start pentru ele este mai dezavantajat – bărbații au câștigat mai mult de pe urma privatizării pe bonuri (stagiul de muncă); femeile au mai puține economii. Numărul de femei care au conturi de depuneri în bănci este de 2 ori mai mic decât al bărbaților. În rândul antreprenorilor care au obținut credite, femeile alcătuiesc 20%. Chiar până în prezent ponderea femeilor în numărul total al antreprenorilor este mai puțin de 10%.

Direcțiile prioritare ale activităților de antreprenoriat sunt: manageri, contabilitate, auditing, învățământ economic. Este necesară asistență din partea statului în pregătirea cadrelor.

Pare a fi paradoxal, însă cu venirea democrației s-a manifestat o reducere a participării femeilor în organele puterii de stat, inclusiv în Parlament – de la 35% în 1995, la 5% în 1996, în timp ce într-o serie de state europene cifra dată alcătuiește până la 30%.

Din contra, în contextul instabilității politice crește necesitatea femeilor de a participa în organele puterii de stat de toate nivelele. Bărbații generează un spirit de competiție în management, iar femeile – sunt un izvor de succesiune și stabilitate în colectiv și în societate.

Situația femeilor este de asemenea influențată de polarizarea dramatică a societății după venituri, apariția sărăciei. Distorsiunea sistemului de protecție socială, ineficiența instituțiilor medicale și a

celor pentru copii, la fel și a caselor sanatoriale – amplifică **problema sărăciei** și mizeriei, care mai întâi evoluează ca o problemă a femeilor și copiilor. Sărăcia a agravat problemele maternității și copilăriei. În perioada 1990-1995 rata nașterilor la 1000 de oameni s-a micșorat de la 17,7 la 13 persoane, creșterea naturală a populației – de la 8,0 la 0,8. În același timp, a crescut considerabil mortalitatea infantilă – de la 19,0 la 21,2, iar a copiilor sub 5 ani – de la 25,2 la 27,4. Sănătatea copiilor s-a înrăutățit cu referință la toate tipurile de bază ale maladiilor. Așadar, în Moldova pe parcursul perioadei de tranziție s-a manifestat o agravare a vechilor probleme legate de situația femeilor, în timp ce noi probleme au apărut, care trebuie să fie soluționate.

Strategia dezvoltării social-economice a țării nu poate fi concepută fără crearea unui sistem viabil de protecție socială a femeilor. Pentru elaborarea lui este nevoie de a:

- ameliora statistica – vizând activitatea de muncă remunerată și neremunerată; situația stării sănătății și învățământului după sex și vârstă; gradul de participare a femeilor în organele de conducere de toate nivelele;
- modifica organizarea muncii, luând în considerație diverse funcții exercitate de către femei, realizarea programelor de învățământ și training, asigurarea participării femeilor în reformarea sistemului social;
- stabili direcții de cercetare complexă a gender-ului (sociologi, economiști, juriști, specialiști în demografie, doctori în medicină).

Problemele perioadei de tranziție pot fi soluționate într-un mod mai constructiv cu participarea femeilor ca parteneri activi, asigurând echitatea socială a persoanelor de ambele sexe. Aici trebuie să fie luat în considerație faptul, că dacă activitatea de producere a femeilor este reglementată de legile pieței (cererea, oferta, concurența), atunci activitatea lor casnică (în domeniul maternității și educării copiilor) este o funcție a familiei și societății, care își asumă menținerea și perfecționarea sistemului de stat al protecției maternității și copilăriei.

3.9 Mediul înconjurător⁸

Strategia dezvoltării durabile a Republicii Moldova pe perioada anilor 1998-2000/2001-2005 trebuie să includă ca element de bază și utilizarea rațională a resurselor naturale, protecția mediului înconjurător.

Acuitatea problemei utilizării resurselor naturale în Moldova se caracterizează prin următoarele: densitatea înaltă a activității economice și a populației; rolul cheie al resurselor terestre și acvatice în complexul ecologic și economic al țării; lipsa unor rezerve minerale de resurse energetice exploatabile; gradul înalt de eroziune a solurilor și poluare a apelor; suprafețele limitate ale zonelor de odihnă; fărâmițarea departamentală a sistemului organelor administrării de stat în domeniul utilizării resurselor naturale (pământul, apele, resursele minerale, mediul ambiant – aparțin diferitor departamente) și

Resursele terestre și solurile (cca. 80% o constituie cernoziomurile), asigură un înalt potențial biologic-economic al complexului agro-industrial, care furnizează aproape 70% din PIB.

Pericolul constă în faptul, că valorificarea agricolă a pământului a depășit 75%, iar suprafețele arate – 70%. Relieful deluros și ploile torențiale de vară condiționează un pericol mare de

⁸ Capitol scris de către Victor Zubarev

eroziune a terenurilor agricole – în mediu 59% din suprafața totală a terenurilor agricole sunt situate pe povârnișuri mai mult sau mai puțin abrupte, iar în unele regiuni acest indice se ridică până la 95%. Circa 840 mii ha de terenuri agricole (aproape 33%), inclusiv 2/3 pământuri arabile, sunt mai mult sau mai puțin cuprinse de eroziune. În ultimii 20 de ani suprafața pământurilor erodate a crescut cu 246 mii ha, iar pierderile de humus s-au majorat cu 25-40%. Peste 350 mii ha de terenuri agricole cu soluri mediu și puternic spălate, productivitatea cărora s-a micșorat cu 40-60%, au nevoie de o protecție sporită contra spălării, sau e necesară excluderea lor circuitul agricol intensiv.

S-a estimat, că pierderile economice de la scăderea productivității solurilor alcătuiesc cca. 25-275 milioane lei anual, sau mai mult de 3% din PIB.

Pentru o dezvoltare stabilă a țării este nevoie ca “cadru ecologic” să ocupe nu mai puțin de 30% din teritoriu. În Moldova terenurile agricole ocupă 75% din teritoriu; rămânând 7% drumurilor, străzilor, curților și construcțiilor. În așa mod, cadrul ecologic îi revine în cel mai bun caz 18%.

Se recomandă ca terenurile arabile să fie protejate cu fâșii forestiere în proporție de 4 la sută, în realitate, însă, acestor fâșii le revine doar 1,7% din suprafața terenurilor arabile. Solurile sunt supuse și altor tipuri de degradare: pretutindeni se observă o intensificare a dehumusificării solului (câte 0,5-1 t/ha pe an), progresează bilanțul negativ al NPK (azot, fosfor, caliu), sărăcește fondul biologic.

Circa 26 mii ha de pământ, sau aproximativ 1% din suprafața totală a terenurilor agricole, sunt afectate de alunecări active de teren, iar în unele raioane (Călărași, Nisporeni) gradul de afectare atinge 10-10,5%.

În ansamblu regimul de utilizare a pământului poate fi caracterizat drept extrem, fiind în esență extensiv. În virtutea capacității lente de regenerare a solului și pericolului înalt al eroziunii lui, ca rezultat al modului de gestiune a agriculturii, actualmente resursele de sol ale Moldovei pot fi clasificate ca irecuperabile.

Resursele acvatice ale celor două râuri mari, Nistru și Prut, care pot fi real utilizate, luând în considerație împărțirea lor cu România și Ucraina, alcătuiesc respectiv 3,9 și 1,1 km³ pentru un an cu puțină apă, iar pentru un an secetos – 2,7 și 0,9 km³. Din ele pot fi utilizate nemijlocit în scopuri gospodărești 3,3 km³ într-un an cu puțină apă și 1,8 km³ – într-un an secetos. Nemijlocit pe teritoriul republicii (local) se acumulează într-un an cu puțină apă doar 0,65 km³ și într-un an secetos – 0,31 km³. Conform rezultatelor observărilor din ultimii 100 ani secetele în regiunile de Nord și Centrală a republicii se repetă o dată în 3 ani, iar în raioanele de Sud – o dată în 2 ani.

Gradul de asigurare cu apă este neuniform după teritoriu: în direcția de la Nord spre Sud valoarea medie a debitului de la suprafață se micșorează de 3 ori. Consumul de apă în republică alcătuiește 2,6-3 km³, inclusiv 1,5-2 km³ de apă utilizată pentru răcirea dispozitivelor Centralei Hidroelectrice Moldovenești. Din volumul total de apă consumată (fără CHEM) peste 60% se utilizează pentru scopuri agricole (inclusiv irigare), 10% – pentru necesitățile industriei și cca. 30% – pentru necesitățile populației.

O problemă cu caracter social este cea a aprovizionării populației cu apă potabilă. Media pe republică de consum a apei este de 163 litri pe zi pentru un om, iar în unele raioane – doar 10-20 litri.

Conform pronosticurilor resursele subterane de apă potabilă constituie 2,52 milioane m³/zi, inclusiv 30% corespund standardului “Apă potabilă”, cea mai mare parte din volumul apelor constituind sursa mineralizată cu un conținut înalt de nitrați și alte componente nocive.

Prin urmare, în domeniul asigurării cu apă urmează să fie rezolvată o problemă dublă: economisirea permanentă a resurselor de apă și gestionarea eficientă a regenerării și păstrării ei.

Pădurile ocupă o suprafață de 317,6 mii ha, sau 9,4% din teritoriului republicii, fiind neuniform distribuite : de la 1,5-3% în unele raioane din zona de Nord și de Sud, până la 23-28% în partea centrală – zona Codrilor. Ele îndeplinesc doar funcții de agrement și protecție a solului / apelor. Pădurile sânt reprezentate prin 800 de terenuri separate și doar o mică parte o constituie masivele mari.

În virtutea importanței ecologice pădurile Moldovei nu pot fi privite ca sursă de materie primă pentru dezvoltarea producțiilor respective, sau ca o parte componentă a bilanțului energetic al țării.

Baza **materiei prime minerale** a republicii o constituie minereurile nemetaliferice, care sunt suficiente pentru asigurarea necesităților în materiale de construcție. Sunt exploatate și puse în evidență 377 de zăcăminte de minereuri nemetaliferice, din care sunt exploatate 122 de zăcăminte. În perspectivă urmează să fie lărgit exportul de ciment și a producției din ghips, să se înceapă exploatarea zăcămintelor de bentonite, diatomite, petrei de var etc., ceea ce va permite de a compensa importul de materiale, cât și extinderea exportului producției finite.

Lucrările de explorare a materiei prime organice efectuate în anii 50 în zona de Sud (Comrat-Vulcănești), au fost întrerupte în anul 1972 după descoperirea unor zăcăminte mici de petrol, gaz și cărbune brun. Actualmente ele au fost reluate – este necesar de a efectua un volum considerabil de lucrări geofizice și de forare la adâncimea de 4-5 km, ceea ce este legat de cheltuieli mari. Se realizează un acord concesional cu compania americană “Redecon” privind lucrările de explorare și extragere cu condiția împărțirii producției extrase.

Starea bazinului atmosferic. Degajarea în atmosferă a substanțelor nocive de către sursele staționare în anul 1996 a alcătuit 36,7 mii tone (fără Transnistria) și s-a redus comparativ cu anul 1991 cu 46%. În același timp sursele mobile au aruncat în atmosferă în anul 1996 peste 250 mii tone de substanțe poluante, sau cu 20% mai mult ca 5 ani în urmă. Dacă înainte ponderea surselor mobile în volumul total al poluării aeriene alcătua cca. 50%, atunci actualmente ea ajunge până la 90%. Conform datelor Ministerului Sănătății furnizate din diferite orașe, depășirea concentrațiilor maximale admise de oxid de carbon în aer a fost depistată în peste 29% din probe, colb – în 20% din probe, oxizi de azot – în 6,4% din probe, bioxid de sulf – în 4,7% din probe.

O sursă serioasă de poluare reprezintă circulația aeriană a substanțelor poluante dintr-o țară în altă. Republica Moldova se situează pe calea circulației maselor de aer din Oceanul Atlantic, care trecând prin Europa supra-industrializată și saturându-se cu substanțe poluante, servesc drept o sursă serioasă de poluare a solurilor (din conținutul lor în soluri se stochează de la 20% la 50% din volumul substanțelor poluante critice pentru țară). Cel mai mult acest fenomen se manifestă la nordul republicii.

Luarea în considerație a factorului ecologic în scopul asigurării dezvoltării durabile a țării în viitorul apropiat presupune următoarele:

- întărirea rolului statului în dirijarea potențialului resurselor naturale prin intermediul normelor juridice și a amplificării factorului ecologic în mecanismul economic;
- reducerea consumului de energie și implicarea resurselor naturale în procesul de producere, aplicarea sistemului certificării obligatorii a producției conform cerințelor ecologice;

- introducerea utilizării contra bani a resurselor naturale, atrase în procesul economic, cu canalizarea ulterioară a unei părți din mijloace pentru restabilirea și protecția resurselor naturale.

Moldova ar trebui să extindă participarea sa în colaborarea internațională în domeniul protecției mediului înconjurător a sub-regiunii Europei de Sud-est, realizării proiectelor ecologice comune cu România și Ucraina.

3.10 Aspectele regionale ale dezvoltării țării

Cu intrarea în Consiliul Europei (iulie 1995), Moldova și-a asumat o serie de obligațiuni noi, inclusiv ratificarea Cartei Europene cu privire la autoadministrarea locală, Carta limbilor regionale și limbilor minorităților. Sub egida Consiliului Europei activează o structură specializată – Congresul organelor locale și teritoriale.

Abia peste doi ani, pe 16 iulie 1997, Parlamentul Moldovei a ratificat în sfârșit cu 66 voturi pro, Carta privind autoadministrarea locală. Acum va trebui de adus în corespundere cu Carta legislația națională, inclusiv legile: “Cu privire la organizarea teritorial-administrativă”, “Cu privire la autoadministrarea publică locală”, “Cu privire la alegerile în organele administrației publice locale”.

Astăzi Europa operează într-o nouă realitate juridică, politică și social-economică – **“regionalismul”**, care se manifestă în majorarea drepturilor și responsabilităților regiunilor în cadrul unor țări aparte (Germania, Spania, Austria etc.), în amplificarea contactelor interstatale conform principiului “regiune-regiune”. Problemele principale în acest context sunt: (i) cum de distribuit responsabilitățile între nivelele central și regional cu un grad de utilitate maximal atât pentru țară, cât și pentru regiune; (ii) cum de făcut aceasta în așa fel, ca procesul de decentralizare să nu distrugă statul.

În Republica Moldova istoric, datorită particularităților naturale și demografice, structurii economice și sistemului de localități, s-au constituit 4 sub-regiuni economice integre⁹ – de Nord, Central (Codrii), de Sud-est (Transnistria) și de Sud. Ultimele două dețin 1/3 din teritoriu și peste 40% din PIB a țării. De la începutul anilor 90 acestea au devenit **regiuni problematice** ale țării din motive non-economice.

Conflictul armat din Transnistria și tensiunea apăsătoare la Sud (1991-92) au distrus unitatea complexului teritorial-economic al Moldovei. Crearea unei noi formațiuni teritorial-administrative Gagauz-Yeri (1995) a aplanat parțial tensiunea politică din Sud, însă problema relațiilor economice și financiare “centru-teritoriu” vizând această regiune, cât și altele, a rămas nerezolvată.

Unica cale de soluționare a acestor probleme – **autoadministrarea locală pe o nouă bază economică**. Cu regret, legislația în vigoare, inclusiv Legea “Cu privire la bazele autoadministrării locale” (1991) nu expune norme transparente referitor la organizarea unei interacțiuni eficiente a organelor puterii de stat pe axa “centru-regiune”, mecanisme de creare a bazei financiar-economice a autoadministrării locale, de formare a proprietății municipale, federalizării bugetului, creării unei baze stabile de venituri pentru bugetele locale. Mai mult ca

⁹ Vezi L. Berg “Basarabia. Statul, oamenii, economia.”, St-Petersburg, 1918 “Enciclopedia României”, vol. 3, București, anul 1939; A. Gudîm și alții “Sub-regiunile economice ale Moldovei”, Chișinău, 1973

atât, în loc de decentralizare a bugetului de stat, Moldova în anii 90 a p ășit înapoi, punând aproape toate orașele și raioanele pe dota ții și subvenții.

Desigur, că acest fapt poate fi explicat prin criza bugetului, îns ă asemenea practică obiectiv, pe de o parte privează organele locale de administrare public ă de cointeresare în lucrul concret cu agenții economici, iar pe de altă parte – îi împinge în sfera economiei tenebre, barter, ascunderii veniturilor și evaziuni fiscale.

Importanța strategică a regionalismului constă în faptul, că activitatea oricărui stat în sub toate aspectele este exercitată anume în teritorii – în raion, oraș. Acolo sunt amplasa ți agenții economici populația, infrastructura de producere și social ă, resursele naturale, și de aceea cât de repede vom reuși să creăm condițiile de drept și economice pentru asigurarea unei activit ăți productive pline de inițiativă a organelor locale – în mare măsură va depinde succesul reformelor și relansarea economiei în ansamblu.

În calitate de *obiective prioritare ale politicii regionale pot fi numite:*

- finalizarea formării bazei de drept, ce asigură consolidarea autoadministrării locale, inclusiv ratificarea de către Parlament a Cartei Europene privind autoadministrarea local ă (Strasbourg, 1967);
- întărirea independenței financiare a regiunilor pe baza principiilor federalismului bugetar;
- utilizarea avantajelor zonelor economice libere, parcurilor tehnologice, facilit ăților comerciale de frontieră pentru crearea “punctelor de creștere” în regiuni și orașe aparte;
- implementarea măsurilor de susținere de către stat a raioanelor cuprinse de calamit ăți naturale, catastrofelor tehnologice și ecologice.

Diviziunea teritorial-administrativă nejustificată a Republicii Moldova (40 raioane), dimensiunile mici ale potențialului demografic și economic ale acestor raioane, reprezint ă un obstacol evident în calea trecerii la autoadministrarea economic ă regională. În 1989-90 a fost efectuată argumentarea științifico-metodică a majorării unităților administrativ-teritoriale ale Moldovei (Institutul de Planificare – anul A. Gudîm, V. Chi țan, P. Averbuh și alții) și au fost propuse, conform unei totalit ăți de factori, patru variante: cu 18, 12, 9 ori 7 raioane.

Proiectul *reformei administrativ-teritoriale* prezentat de către Guvern Parlamentului (iunie 1997) prevede împărțirea țării în 8 raioane – Edineț, Bălți, Soroca, Ungheni, Orhei, Hâncești, Căușeni, Cahul, 2 autonomii – Gagauz-Yeri și Transnistria, și municipiul Chișinău. Se preconizează, că anume pe o asemenea bază va fi asigurată îmbinarea tuturor tipurilor de stabilitate – politică, economică, națională și interetnică – și vor fi create condițiile pentru o dezvoltare durabilă a țării și precondiție importantă de integrare în Europa.

PARTEA 4. PRIORITĂȚI STRATEGICE DE DEZVOLTARE

Depășirea de către Moldova, sperăm, încă până în 2000 a celei mai acute faze a crizei transformatoriale și integrarea treptată în structurile europene (Consiliul Europei, structuri regionale, Acordul de Parteneriat și Cooperare cu Uniunea Europeană) determină necesitatea lărgirii orizontului de pronosticare și elaborarea câtorva scenarii pe viitor.

Deoarece procesele social-economice din Moldova, la fel ca și în alte țări cu economie în tranziție, sunt în mare măsură determinate de procesele politice, alegerea unui sau altui scenariu trebuie să garanteze **obligatoriu** păstrarea suveranității Republicii Moldova, caracterul democratic și unitatea teritorială a statului, evitarea unor calamități politice importante.

Analiza declarațiilor preelectorale ale partidelor și blocurilor politice care au în prezent și vor avea pe viitor o influență reală asupra opțiunii politice a Moldovei, permite determinarea unui “coridor politic” pentru deciziile economice care limitează multitudinea de scenarii la trei:

- (i) ***Orientare Estică*** – păstrarea și consolidarea statutului actual al Moldovei în **componenta Uniunii Economice a CSI**, în câmpul său juridic, comercializând cea mai mare parte a exportului moldovenesc pe piața din Est, dezvoltând relațiile tradiționale în domeniul surselor energetice și a materiei prime (metal, produse chimice, lemn, bumbac) și elaborând noi forme juridico-organizatorice de gospodărire - întreprinderi mixte, grupuri financiar-industriale, centre de clearing etc.; servind ca o placă turnantă în relațiile țărilor din Europa de Sud-est și celor din Europa Mediterană (Italia, Spania, Malta etc.) cu CSI.
- (ii) ***Împreună cu România*** – impulsionarea colaborării, până la nivelul **integrării economice a Moldovei și României**, folosind avantajele vecinătății teritoriale, capacitățile de producție existente (prelucrarea petrolului, bumbacului, porturile pe Dunăre și la Marea Neagră), zone economice libere frontaliere, acțiuni economice în zona Balcanică.
- (iii) ***Orientarea Europeană – integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană*** (Acordul provizoriu Cu Privire comerț și chestiunile legate de comerț semnat în 1994) mai întâi în primii 5-7 ani în calitate de membru asociat, în continuare-membru deplin, asigurând toate recomandările “Cărții Albe a Uniunii Europene” (cadru legislativ, standardele financiare, politici industriale și agricole, comerț, sistemul vamal, statistică etc.).

Perioada de până la anul “X”, când Moldova va trebui să facă opțiunea decisivă – CSI? Uniunea Europeană? Sau o situație intermediară? – va fi determinată nu doar de vectorul forțelor politice, dar cu precădere, de performanțele reformelor socio-economice și capacitatea de operațiune a statului. Totuși, există probabilitatea că opțiunea va trebui să fie făcută încă în perioada de până la 2005.

4.1 Moldova și arhitectura Europei în sec. XXI

În noua arhitectură europeană, modelată de forțele centripete ale geo-politicii și ale integrării economice ale “vechiului continent”, locul Republicii Moldova este determinat, pe de o parte, de așezarea ei geografică la confluența dintre Balcani, Europa Centrală și CSI, iar pe de altă parte, realitățile statutului de țară mică.

În Europa există peste 20 țări mici, Moldova fiind una dintre ele.

Conform noii regionalizări europene se distinge **Regiunea de Sud-est a Europei Centrale** care cuprinde 9 țări: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Iugoslavia, Macedonia, Moldova, România, Slovenia. Ele au comun nu doar trecutul istoric, dar și probleme similare ale construcției statale, tranziției la economia de piață, importanța vitală a restructurării complexului agro-industrial dominant în structura economiei, dezvoltarea infrastructurii de producere-rețelei energetice, rutiere, transportului și telecomunicațiilor. Este semnificativ faptul că, începând cu 1997 Banca Mondială în vederea coordonării activității sale în Europa Centrală (stabilind un Oficiu la Budapesta) a desemnat un grup nou de țări: Cehia, Ungaria, Moldova, Slovacia, Slovenia), excluzând Moldova din grupul statelor CSI.

În procesul de asociere la Uniunea Europeană țările menționate sunt concurente potențiale la o serie de produse – textile, produse alimentare, turismul, forța de muncă ieftină. Aceleași caracteristici pot fi atribuite și cooperării regionale a țărilor din bazinul Mării Negre.

Reieșind din așezarea geo-politică a Moldovei în Europa, luând în considerație “încadrarea strânsă” a țării între România și Ucraina, - posesoare ale unor potențiale înalte de producere, unor piețe largi, cea mai potrivită opțiune pentru Moldova este realizarea “**modelului unei țări mici**”- **deschisă lumii, stabilă din punct de vedere politic, atractivă pentru investitorii străini prin facilități la înregistrare și activitatea ulterioară, serviciile bancare, vamale, transport etc.** Este important și factorul lingvistic – Moldova, fiind cea mai estică țară a arealului limbilor romane are în același timp relații tradiționale cu țările din spațiul fostei URSS. Eficacitatea modelului unei țări mici este ilustrată de evoluția Irlandei, țărilor din Benelux, iar mai recent al Sloveniei.

În sumarul celor expuse, obiectivul suprem al Președinției, Parlamentului și Guvernului trebuie considerat desfășurarea de acțiuni consecvente politico-economice, chemate să demonstreze atașamentul Moldovei față de stabilitatea politică și prosperarea economică în această regiune, unde se intersectează interesele mai multor țări și asociații internaționale.

4.2 Obiectiv strategic și priorități

Strategia de dezvoltare pe termen lung a Republicii Moldova este determinată de interesele vitale ale țării, care acum, la finele anilor 90, se manifestă prin necesitatea de depășire a crizei multilaterale din țară, asigurarea unui nivel decent de viață a populației, consolidarea aparatului administrației de stat, garant al supremației legii, protecției drepturilor fundamentale ale omului și celor de proprietate, restabilirea integrității teritoriale a statului, menținerea identității național-culturale, dezvoltarea potențialului creativ, întărirea locului obținut printre țările Europei și a lumii.

Obiectivul strategic general al dezvoltării social-economice al Moldovei este creșterea bunăstării fiecăruia în baza economiei de piață cu orientare socială. Acest obiectiv în conformitate cu standardele europene moderne poate fi atins prin intermediul creșterii unui sistem economic efektiv, generator de stimulente a muncii productive, receptiv la progresul tehnico-științific și exigențele economice în luarea și implementarea deciziilor.

În același timp este necesară aplicarea **principiului dezvoltării durabile**, recomandată de ONU ("Ordinea de zi pentru sec.XXI", Rio-de-Janeiro, 1992) tuturor țărilor în calitate de îndrumar la elaborarea strategiilor naționale: recunoașterea limitării resurselor naturale ca bază a creșterii economice, la fel ca și primejdia crescândă de schimbări negative ireversibile în mediul înconjurător; aplicarea tehnologiilor de utilizare rațională a resurselor energetice și materiilor prime; protecția diversității ecologice și a echilibrului ecosistemelor în scopul satisfacerii necesităților generațiilor actuale și viitoare.

O astfel de viziune conceptuală a perspectivei trebuie să devină un fel de ideologie, capabilă să coaguleze acțiunile tuturor păturilor sociale, partidelor și mișcărilor cu intervenția civilizată din partea statului. Realizarea ei reprezintă o sarcină complexă politică, economică și social-psihologică, îndreptată spre susținerea domeniilor de importanță vitală pentru populație-producția, învățământul, medicina, știința și cultura-care asigură împreună păstrarea și perpetuarea fondului genetic al națiunii, fără de care este de ne conceput progresul societății și al statului.

Realizarea obiectivului strategic de dezvoltare socială și economică este un proces evolutiv de lungă durată. Pentru situația actuală instabilă caracterizată de starea de criză în economie și societate, de deficiențele pronosticării pe termen lung ar fi oportună varianta unei **strategii pe termen mediu până în 2005, divizată în două etape.**

Prima etapă, cuprinde perioada 1998-2000 se înscrie în perioada mandatului de validitate al Președintelui țării, colaborării lui constructive cu Parlamentul și Guvernul (care vor fi formate după alegerile din februarie 1998), stopării declinului producției în baza restructurării întreprinderilor și relansării economice, stabilizarea nivelului de viață a populației, finalizarea creării bazei legislative și economice pe direcțiile principale ale reformei, inclusiv în sectoarele financiar, industrial, agrar, energetic și social.

Linia mentele calitative ale **etapei a doua** (2001-2005) prevăd trecerea la dezvoltarea durabilă a producției și a proceselor sociale în cadrul ideologiei economiei de piață cu orientare socială, fixate în Constituția Republicii Moldova (1994).

În principiu, judecând după experiența altor țări europene (Germania, Țările Scandinave etc.), modelul economiei sociale de piață bazat pe autoreglarea pieței se realizează la fel prin rolul activ al statului în rectificarea proceselor economice și sociale. Instrumentele de bază sunt cadrul legislativ și instituțional create de stat. În același timp acțiunile statului trebuie să se îndreptate către acele domenii și acei indicatori ai pieții la care se orientează agenții economici în luarea de decizii: politica de creditare și formare a prețurilor, politica fiscală, politica economică externă, reglementările în domeniul concurenței, politica investițională, dreptul contractual etc. Statul este de asemenea obligat să ia măsuri în situații extreme (în producere și consum, în perioada calamităților naturale). Compensările sociale presupun dirijarea politicii pensiilor, re/distribuirea veniturilor, indemnizațiilor sociale, susținerea familiilor, încurajarea acumulărilor.

Obiectivele pe termen scurt derivă din actuala realitate socio-economică complicată a Moldovei și conform practicii sunt clasate în acțiuni imediate /urgente. În măsură deplină ele sunt reflectate

în decretele Președintelui Petru Lucinschi (începând cu decretul nr.10-2 din 22.01.97) și Programul de activitate al Guvernului I. Ciubuc pe perioada de până în martie 1998.

Pe prim plan, pentru a reduce tensionarea în societate, sunt puse următoarele: întărirea disciplinei financiare a întreprinderilor în scopul ameliorării colectării taxelor, în special cele cu destinație socială; asigurarea plăților curente și micșorarea datoriilor la plata pensiilor și a salariilor angajaților din sfera bugetară, lupta cu criminalitatea organizată și corupția în aparatul de stat. Concomitent, în regimul obișnuit “cu tensiune sporită” sunt soluționate problemele curente de aprovizionare a țării cu produse alimentare (lucrările de primăvară, recoltarea, colectarea pentru necesitățile publice) și surse energetice.

Prioritățile strategice care “străpung” toată perioada până în a. 2005, se orientează la soluționarea problemelor de bază, problemelor cheie cu efect cumulativ asupra dezvoltării social-economice a țării:

- (i) **a menține macrostabilizarea** ca precondiție necesară pentru creșterea economică (rata inflației nu va depăși 5-8% anual, deficitul bugetar la sfârșitul perioadei-2%);
- (ii) **a stimula creșterea** prin metodele politicii financiare și acțiunile organizatorico-economice ale statului în sectorul economiei reale (restructurarea întreprinderilor și ramurilor; noua politică economică; reforma agrară; reducerea consumului de energie electrică în baza demonopolizării sectorului energetic și raționalizării consumului de energie; suportul acordat de către stat antreprenoriatului);
- (iii) a sigura nivelul **acumulărilor** în economie până la 20-25% din PIB și de creat condiții pentru transformarea economiilor populației și sectorului privat în investiții; a aduce fluxul investițiilor străine până la 700 milioane dol. SUA în 2000 cu dublarea lor ulterioară spre sfârșitul perioadei;
- (iv) a stimula **promovarea exportului** în baza întăririi competitivității producției autohtone, căutarea nișelor lor pe piața externă;
- (v) **ecologizarea** producerii și societății;
- (vi) **reforma sferei sociale** cu accent deosebit la învățământ și ocrotirea sănătății, ajutorarea păturilor vulnerabile;
- (vii) **reforma administrației de stat** (structurii organizatorice și funcțiilor organelor centrale, trecerea la standardele europene ale autoadministrării locale).

Condițiile externe necesare pentru realizarea priorităților menționate ar trebui să creeze o colaborare efectivă a Moldovei cu structurile europene și regionale (CEI, SECI, BSEC), interacțiune cu instituțiile financiare internaționale, iar în interiorul țării-suport parteneriatului social Guvern, syndicate, patronat și partidele politice.

În perioada de tranziție este important rolul activ al statului ca inițiator și subiect al reformelor, responsabil pentru direcționarea și realizarea lor. Funcția lui de bază, inițială-legislativă. Tergiversarea adoptării actelor legislative necesare, adoptarea lor în formă de compromisuri neutrale, sau neîndeplinirea legilor este echivalent cu distrugerea statului, întinderii procesului de stagnare și complicarea crizei sociale.

4.3 Scenarii pe perioada apropiată

În termeni scurți-doar 6-7 ani - Moldova a trecut de la monosectorială (statal-socialistă) la economia plurisectorială, mixtă. Acest proces este ireversibil și am putea prezice cu un grad de siguranță, că evoluția situației social-economice a țării în perspectivă până la 2005 se va desfășura în cadrul economiei mixte cu trei tendințe principale: ridicarea eficienței funcționării fiecărui sector în nișa sa, fără de care este imposibilă depășirea crizei și trecerea la creștere; eliminarea hipertrofiei și "legalizarea" economiei tenebre (circa 40% din PIB în comparație cu 5-10% în țările CE, sau 30%- în țările latinoamericane); revenirea, dar pe bază de piață - la garanțiile constituționale ale oamenilor la plasare în câmpul muncii, învâțământ, ocrotirea sănătății, cultură, protecție socială.

Am putea pronostica, că deja în a. 2000 ponderea sectorului privat ar putea fi impunătoare, iar spre a. 2005 – dominantă, concentrând în strictura sa circa 80% din numărul total al angajaților. Ponderea sectorului public se va reduce și în continuare, însă, conform prevederilor Programului 3 de privatizare, cu ritmuri mai joase ca cele din 1994-1997. În proprietatea stat vor rămâne un șir de poziții cheie în economie sub formă de monopolism sau deținerea pachetului de control al acțiunilor – producerea băuturilor alcoolice, articolelor de tutungerie, transportul feroviar, dezvoltarea științei fundamentale, ocrotirea sănătății, învățământul, cultura. Ponderea întreprinderilor mixte poate să sporească până la 10-12% din PIB în a. 2005, dacă condițiile pentru investitorii străini vor fi favorabile.

Scenariile perioadei pronosticate deja de pe acum sunt determinate de cel puțin 3 parametri.

Situația demografică, conform pronosticurilor, se va caracteriza prin reducerea numărului populației până în a. 2010. Sporul natural al populației a căzut dramatic de la 10,9% în 1985 până la 0,5% în 1996, inclusiv în localitățile rurale, unde locuiesc circa 54% din populație, cota a atins 0,4%. Aceasta este doar o parte a problemei. Populația activă, care alcătuiă în 1985 54%, iar în 1996 – 46,7% se va reduce și ea pe parcursul viitorilor 5-7 ani. În același timp va crește fluxul migrațiilor (circa 100 mii pers. în 1996) care pleacă la lucru după hotarele republicii – Rusia, Germania, Grecia, Israel ș. a. state. În rezultatul acestor procese crește povara socială (rata de dependență) pe care o suportă populația angajată în câmpul muncii, ceea ce solicită necesitatea reformării nu numai a sistemului de pensionare și ocrotirii sănătății, dar și schimbări radicale în sfera de producere – obținerea a unei creșteri de 3-5% a PIB-ului anual, pentru a nu admite căderea catastrofală a nivelului de trai al populației.

Starea fondurilor fixe – capitalul de bază al statului – constituie a doua dominantă. În anii 90 ca urmare a reducerii activității investiționale, aceste fonduri s-au uzat moral și fizic, iar la un șir de întreprinderi - distruse. Volumul investițiilor în 1996 comparativ cu 1990 s-a micșorat până la 13%, fiind îndreptat preponderent în infrastructură – rețele de gazificare, drumuri auto, construcția locativă, servicii sociale. În structura fondurilor noi ponderea statului s-a micșorat de la 66% în 1990 până la 34% în 1996, pe când ponderea sectorului privat s-a mărit respectiv de la 25% la 54%; a sectorului cu capital mixt – până la 8%, iar cu capital străin-până la 4%. Renovarea fondurilor fixe în producere a avut loc preponderent la unitățile orientate la export-vinificație, fabrici de conserve, industria ușoară și de textile.

Dacă procesul investițional nu se va activa până în 2000 ("buget de dezvoltare", fluxul de capital străin, atragerea acumulărilor sectorului privat și al populației), atunci structura economiei în ansamblu și a industriei în particular vor fi sortite degradării, iar pe unele direcții (aprovizionarea cu energie electrică, transportul aerian și cel feroviar) este probabilitatea mare a

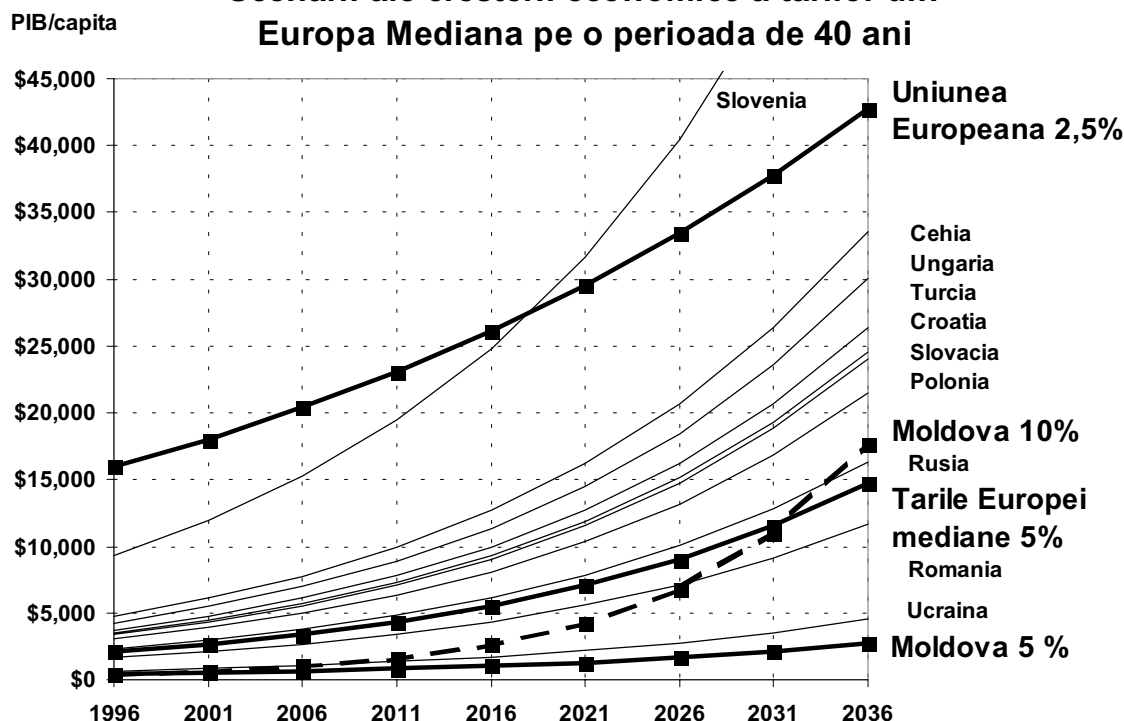
catastrofelor tehnogene. Moldova se va transforma în cea mai agrară țară a Europei cu o bază internă foarte redusă pentru investiții (știința, tehnica, cadrele) și competitivitatea joasă a națiunii.

Și, în sfârșit, al treilea factor de acțiune cumulativă – **datoria de stat**, atât internă, dar mai ales externă. Atingând în 1996 suma de 900 milioane dolari SUA, sau 57% din PIB datoria totală externă (inclusiv garanțiile de stat și excluzând 140 milioane dolari SUA datoria Gazprom) vor necesita pe viitor tot mai mari resurse pentru rambursarea lui. După anul 2000 va sosi perioada, când pentru deservirea datoriei externe (rambursarea creditelor, dobânda pentru ele) vor fi îndreptate mijloace mai mari ca suma împrumuturilor luate (spre exemplu, conform graficului de amortizare a datoriei externe, după 2002 amortizarea totală va însuma 364 milioane dolari SUA). Țara nu va putea evita negocieri dificile cu organismele financiare internaționale, restructurarea datoriei sau... noi credite. Referitor și la acest factor cheia succesului o reprezintă relansarea creșterii economice.

Constrângerile sus-numite indică pentru țară, conducerea ei și populație (pentru orice variantă ipotetică arătată în debutul acestui capitol) în esență o singură cale (stop-and-go) – a opri recesiunea economică – asigurând în 1998-2000 o schimbare a situației economice spre bine, a ieși cel puțin la nivelul de 5% creștere a PIB. Însă, după cum reiese din grafic, chiar și în acest caz Moldova va rămâne printre codașii țărilor din Europa Centrală. De aceea, pentru varianta “mișcare în Europa” este necesar saltul de 7-10% a creșterii anuale a PIB, ceea ce va necesita spirit politic puternic și măsuri neordinare în asigurarea legală, economică și organizațională a reformării economiei naționale:

- **a completa metodele monetariste de macrostabilizare cu acțiuni de activizare a investițiilor, producerii și extinderii cererii agregate;**
- a începe realizarea **politicii noi industriale** (adoptată prin Hotărârea Guvernului nr.553 din 8 octombrie 1996), evidențiind prioritățile - dezvoltarea preponderentă a ramurilor asigurate cu materii prime și forță de muncă autohtone (industria alimentară, materialelor de construcții), la fel susținând întreprinderile eficiente - “puncte de creștere” în ramurile cu tehnologii de vârf, consumatoare de forță de muncă (industria ușoară, construcția de mașini) cu orientare predominantă la export;
- **a reduce considerabil consumul de energie** în sectorul de producere, sfera serviciilor și gospodăria comunală;
- a efectua **transformări radicale în sectorul agrar**-reforma funciară, restructurarea întreprinderilor, dezvoltarea concurenței în sfera colectărilor, prelucrării și comercializării, extinderea agro- serviciilor, crearea unui sistem efectiv de creditare a agriculturii (cooperarea creditară, fonduri specializate, creditarea de către întreprinderile prelucrătoare a zonelor de materii prime agricole);
- utilizarea **rezervelor regionale ale creșterii economice** (autoadministrarea locală, zone economice libere, cooperarea transfrontalieră după principiul “regiune-regiune”);
- **re-orientarea politicii sociale** de la dominantă acordării beneficiilor sociale la crearea condițiilor (preponderent în baza micului business) fiecărui cetățean pentru ca el prin munca sa să-și asigure un trai decent, întărind caracterul personalizat al ajutoarelor sociale păturilor vulnerabile;
- utilizarea **avantajelor geo- economice** ale Moldovei la intersecția Balcanilor, Europei Centrale și CSI, realizând “modelul țării mici”- stabilă politic, favorizată economic și accesibilă operațiunilor bancare, înregistrarea firmelor, transportul, telecomunicațiile.

Scenarii ale creșterii economice a țărilor din Europa Mediana pe o perioadă de 40 ani

Realizarea *scenariului optimist*-adică ieșirea Moldovei din criză până în a. 2005, este posibilă doar în baza unei reforme foarte dinamice și unui consens social, bazat pe conștientizarea generală a priorității interesului național asupra intereselor corporative, de grup sau regionale, în condițiile micșorării presiunii asupra statului din partea unor grupuri sociale și politice, pentru neutralizarea cărora s-ar cheltui eforturi, resurse și timp suplimentare, fapt ce va influența traiectoria dezvoltării economice.

Scenariul pesimist presupune, că Parlamentul nu va reuși să creeze cadrul legislativ necesar pentru “al doilea val al reformelor”, iar interferențele dintre Președinție și Guvern vor conduce la prizonieratul circumstanțelor și cedării presiunii unor sau altor grupuri politice sau sociale, fiind preocupați în permanență de realizarea “măsurilor urgente”.

Deoarece încercările de revenire parțială la dirijismul în economie se vor dovedi a fi fără viitor, Guvernul va fi obligat să se conducă de o strategie de desfășurare treptată și incompletă a reformelor structurale inevitabile, considerând, că va putea o perioadă destul de îndelungată să îmbine o viteză scăzută a restructurării economiei cu un nivel relativ jos al inflației și cu stabilitatea valutei naționale.

Menținând întreprinderile ne rentabile mari și mijlocii la limita de jos a “liniei puterii”, Guvernul de fapt cedează un sector important sub controlul directorilor și fondurilor private de investiții și al intereselor lor personale or de grup, contemplând distrugerea bazei tehnologice a economiei.

Concomitent se vor epuiza resursele întreprinderilor exportatoare și a ramurilor examinate anterior ca potențiale “locomotive” pentru relansarea economiei. Va continua creșterea deficitului comercial (în 1995 – 95,2 milioane dolari SUA, 1996 – 277,6 milioane). Va continua îmbătrânirea potențialului de producere din cauza lipsei mijloacelor investiționale ale statului și neîncrederii sectorului privat și al populației în sistemul bancar-național. Neobservat se va adânci și criza bugetară: producerea stagnează, veniturile la buget scad; în același timp cu amplificarea

presiunilor asupra bugetului de cheltuieli din partea sferei sociale. Creșterea datoriei externe (și a datoriei de stat) este un lucru inevitabil, ori se apelează la finanțarea deficitului bugetar din rezervele Băncii Naționale a Moldovei.

Va fi distrus consensul social privind necesitatea unui buget bine echilibrat. Presiuni asupra bugetului din partea diferitor grupări lobiste va crește și menținerea stabilității financiare a statului va pune din ce în ce mai multe probleme.

De aceea, chiar și cea mai abilă manevrare macroeconomică în limitele acestui scenariu mai devreme sau mai târziu va da crah. Experiența internațională relevă, că perioada unei astfel de politici economice poate să dureze până la 7-10 ani. În final, însă, situația iese de sub control și schimbarea paradigmei politicii economice devine inevitabilă. Dezvoltarea spontană în cadrul unui astfel de scenariu va duce la o supra-dimensionare periculoasă (peste 50% din PIB) a economiei tenebre și criminale, va genera cheltuieli extravagante și dezechilibrul veniturilor personale ale unor grupuri sociale. Toate aceste fenomene pot în final aduce la distrugerea statului, dispariția lui de pe harta Europei, sau să formeze baza politică pentru instaurarea unui regim extraordinar, care va recurge la metode de constrângere pentru stabilizarea situației social-economice.

Un caz intermediar între aceste două scenarii ar fi caracterizată de o stare depresivă a statului semifalimentar, mișcându-se indirect și nesigur în direcția unui noi sistem socio-economic în condițiile unei dependențe accentuate față de creditele financiare străine. În acest caz apropierea de Europa va rămâne sub semnul întrebării încă o perioadă nedefinită.

Avansarea Republicii Moldova către Europa, standardele ei de producție și calitate a vieții, poate fi realizată numai prin eforturi energice ale țării de depășire a crizei conjugate cu colaborarea multilaterală pe continentul european.

Reieșind din aceasta, “Președintele Moldovei Petru Licinschi a pledat pentru un nou program de susținere a transformărilor economice și democratice în regiune - *nu asistență suplimentară ci asistență coordonată*. Dacă ajutorul va sosi fragmentar, atunci problemele niciodată nu vor fi soluționate în mod efectiv și țările din Europa centrală și de est riscă să devină niște bolnavi, ducând o existență mizerabilă, devenind o povară și un iritant pentru rudele înstărite”.¹⁰

¹⁰ Forul economic mondial. 1997 Summitul economic din Europa centrală și de răsărit. Salzburg 9-11 iulie. Comunicat “Prioritățile unei regiuni în creștere”.